

**AYDIN KOÇARLI CİHANOĞLU CAMİİ HAZİRESİ 19. YÜZYIL
MEZAR TAŞLARINDA MOTİF VE KOMPOZİSYON**

Fatma Nemutlu

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GELENEKSEL TÜRK EL SANATLARI EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EYLÜL 2020

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren (24) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Fatma

Soyadı : Nemutlu

Bölümü : Geleneksel Türk El Sanatları

İmza : .....

Teslim tarihi : ...../...../.....

TEZİN

Türkçe Adı : Aydın Koçarlı Cihanoğlu Camii Hazinesi 19. Yüzyıl Mezar Taşlarında
Motif ve Kompozisyon

İngilizce Adı : Motif And Composition In 19th Century Tombstones At The Graveyard Of
Aydın Koçarlı Cihanoğlu Mosque

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı : Fatma Nemutlu

İmza: .....

JÜRİ ONAY SAYFASI

Fatma Nemutlu tarafından hazırlanan “Aydın Koçarlı Cihanoğlu Camii Haziresi 19. Yüzyıl Mezar Taşlarında Motif ve Kompozisyon” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Geleneksel Türk El Sanatları Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: (Unvanı Adı Soyadı) Prof. Aysen SOYSALDI .....

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı) Geleneksel Türk Sanatları, Hacı Bayram Veli Üniv.

Başkan: (Unvanı Adı Soyadı) Dr. Öğr. Üyesi Muhammet GÖRÜR .....

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı) Sanat Tarihi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Üye: (Unvanı Adı Soyadı) Dr. Öğr. Üyesi Emel ERTÜRK .....

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı) Grafik Tasarımı, Atılım Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 22/01/2020

Bu tezin El Sanatları Eğitimi Anabilim Dalı, Geleneksel Türk El Sanatları Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ

Eğitim Bilimleri Enstitü Müdürü .....

TEŞEKKÜR

Türk sanat tarihinin yüzyıllar boyunca önemli maddi kültür varlıkları arasında yer alan mezar taşları yapıldıkları dönemin ve yerin sosyal yapısı, kültürü ve sanat anlayışını yansıtan birer tarihi belge niteliğindedir. “Aydın Koçarlı Cihanoğlu Camii Haziresi 19. Yüzyıl Mezar Taşlarında Motif ve Kompozisyon” isimli tez çalışmasında, süsleme programı bakımından 19. yüzyılda Osmanlı’yı etkisi altına alan batılılaşma dönemine has özelliklerin mezar taşları üzerine olan etkileri belirtilmeye çalışılmıştır.

Tez çalışmamızın tüm aşamalarında bilgi, birikim ve tecrübeleri ile yol gösteren, büyük bir sabırla öneri ve desteklerini esirgemeyen çok değerli hocam ve tez danışmanım Sayın Prof. Aysen SOYSALDI’ya en içten minnet ve sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez konusunun oluşturulması sürecinde yardım ve yönlendirmeleriyle konu seçimini sağlayan çok değerli hocam Sayın Prof. Dr. Vildan ÇETİNTAŞ’a çok teşekkür ederim.

Çalışmamızda kitabeleri okuyan, bilgileri ile önemli katkı sağlayan hocam Sayın Doç. Dr. Necdet ŞENGÜN’e, deneyimlerini, ilgi ve anlayışını esirgemeyen hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Muhammet GÖRÜR’e çok teşekkür ederim.

Çizimler konusunda yardımlarından dolayı Grafiker Sayın Nil ZAFER’e, mezarlıkta çalışmamız için gerekli izinleri sağlayan Aydın Vakıflar Bölge Müdürlüğü’ne, yardımları için Koçarlı İlçesi Müftülüğü çalışanlarına, Sayın Kenan ŞAHİN’e içtenliğimle teşekkür ederim.

Çalışmamızın başından sonuna beni yalnız bırakmayan ve elinden gelen yardımı yapan canım arkadaşım Mavi ESEN’e, maddi ve manevi destekleri ile hep yanımda olan biricik anneme ve babama sonsuz teşekkür eder, sevgi ve saygılarımı sunarım.

Fatma NEMUTLU

Ankara 2020

AYDIN KOÇARLI CİHANOĞLU CAMİİ HAZİRESİ 19. YÜZYIL MEZAR TAŞLARINDA MOTİF VE KOMPOZİSYON

(Yüksek Lisans Tezi)

Fatma Nemutlu

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eylül 2020

ÖZ

Araştırmanın konusu “Aydın Koçarlı Cihanoğlu Camii Haziresi 19. yüzyıl mezar taşlarında motif ve kompozisyon”dur. Çalışmada İslam öncesi ve sonrası Türk mezar geleneklerine kısaca değinilmiş, bölgenin tarihçesine yer verilmiş, Türk tezeynatı içerisinde yer alan ve mezar taşlarında kullanılan motif ve bezemeler hakkında bilgilere yer verilmiştir. Araştırma yapılan hazire içerisinde mevcut kadın ve erkek mezar taşlarından 19. yüzyıla tarihlenen 14 adet mezar dönem özellikleri, başlıklar ve şahideler bakımından incelenmiştir. Belge niteliği taşıyan mezar taşları ile ilgili yapılan yazılı kaynak taramaları ve araştırmalar ile bölge, mezar taşları tipolojisi ve desenler hakkında elde edilen veriler değerlendirilerek bir araya getirilmiştir. İncelenen mezar taşlarının tüm özellikleri hazırlanan gözlem fişlerinde başlıklar altında verilmiştir. Mezar taşlarının kitabeleri okutulmuş, taşlar fotoğraf, çizim, ölçüm yoluyla belgelenmiş, formlar, işleniş niteliği ve süslemeler açısından özellikleri belirlenmiştir. Mezar taşlarında bordürlerle sınırlandırılmış, birbirine paralel ya da hafif sağa eğimli satırlardan oluşan kitabeler, plaka şeklinde şahideler, çeşitli türde başlıklar, tepelikler, ayrıca bitkisel, sembolik ve geometrik motifler, nesneli bezemeler ile mimari tasvirli unsurlar bulunmaktadır. İncelemeler sonucu şahideli, lahit biçimli ve çerçeveli mezar çeşitleri belirlenmiştir. Mezar taşlarının tipolojisi, bezeme unsurları, kompozisyon düzeni, kitabe bilgileri ve biçimlendirme açısından dönemde yeniliklerin uygulandığı niteliklere sahiptir. Süslemelerde natüralist bir üslupla yaklaşan anlayış hakimdir. Çalışmada sonuç olarak, mezar taşları bezeme özellikleri açısından kendi içerisinde değerlendirilip döneminde yapılan farklı bölgelerdeki diğer mezar taşları ile karşılaştırılmıştır. Günümüze kadar geçen zaman içerisinde çeşitli tahribatların olduğu gözlemlenen mezar taşları, yüzyıllara rağmen ayakta kalmayı başarabilmiş Türk sanatı ve kültür tarihinin önemli belgeleri arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Mezar, Osmanlı Mezar Taşları, Hazire, Koçarlı Cihanoğlu Camii

Sayfa adedi : 218

Danışman : Prof. Aysen SOYSALDI

**MOTİF AND COMPOSITION IN 19TH CENTURY TOMBSTONES
AT THE GRAVEYARD OF AYDIN KOÇARLI CİHANOĞLU
MOSQUE**

(M.A. Thesis)

Fatma Nemutlu

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

September 2020

ABSTRACT

The topic of the study is “Motif and Composition in 19th Century Tombstones at the Graveyard of Aydın Koçarlı Cihanoğlu Mosque”. In this study, It has been mentioned about Turkish grave traditions in terms of before and after islam, brief historical account of the region, Information about adornment motif and ornaments used at gravestones and existing in Turkish Ornamentation. 14 thombs belong to 19th Century from the available female and male gravestones have been examined with regard to caharacteristics of the period and ornamental gravestones in the cemetery the study conducted. With the investigation of written sources and researches related to gravestones having tha characteristics of document, the region has been gathered through evaluating the obtained data about figures and gravestone typology. All of the characteristics of the gravestones examined have been presented with captions in the observations prepared. The epigraphs of gravestones have been red, stones have been documented through photography, drawing, measurement, the caharacteristics of the forms have been determined in terms of the quality of processing and ornaments. There are epigraphs consist of lines which are paralled each other or right slanting, limited with bordures, ornamental gravestones in the shape of plate, various hills, also herbal, symbolic and geometrical motifs, ornaments involving objects and architect-depicted elements. As a consequence of the investigation, ornemantal, grave and framed tomb types have been indicated. Gravestones have qualifications involving innovations in terms of these gravestones, typology, ornamental factors, composition, epigraph information, figuration. There is a naturalistic style in ornaments. Consequently in this study Gravestones have been evaluated with regard to ornamental characteristics and compared with other gravestones in different regions. Until today gravestones damaged diversely are among the important documents of Turkish art and cultural history which have survived throughout centuries.

Key words: Grave, Ottoman Gravestones, Cemetery, Koçarlı Cihanoğlu Mosque

Page Number : 218

Supervisor : Prof. Aysen SOYSALDI

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XII
ÇİZİMLER LİSTESİ	XIX
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	XXI
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Konunun Tanımı	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	2
1.3. Araştırmanın Önemi	2
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	3
1.5. Tanımlar	3
BÖLÜM II	8
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	8
2.1. Mezar Kültü ve Türklerde Mezar Geleneği	8
2.2. İslamiyet'ten Önce Türklerde Mezar Kültü.....	9
2.3. İslamiyet Dönemi Türklerde Mezar Kültü.....	10
2.4. Türk Tezyinatı ve Mezar Taşlarında Kullanımı	11
2.5. Osmanlı Döneminde Süsleme Üsluplarının Gelişimi	12
2.5.1. Erken Osmanlı Dönemi Mezar Taşlarının Süsleme Üslupları.....	13
2.5.2. Klasik Osmanlı Dönemi Mezar Taşlarının Süsleme Üslupları.....	14
2.5.3. Geç Osmanlı Dönemi Mezar Taşlarının Süsleme Üslupları.....	14
2.6. Mezar Türleri ve Mezarlıklar	15
2.6.1. Şahideli Mezarlar	15
2.6.2. Sandukalı Mezarlar	16
2.6.3. Lahit mezarlar	16

2.7. Hazireler	16
2.8. Mezar Taşlarında Süsleme Motifleri	17
2.8.1. Üsluplaşmış Zoomorfik ve Bitkisel Kökenli Motifler	17
2.8.2. Bitkisel Motifler	19
2.8.3. Barok Rokoko Üslubu.....	22
2.8.4. Geometrik Süslemeler.....	22
2.8.5. Nesneli Süslemeler	23
2.8.6. Mimari Tasvirler.....	23
2.9. Mezar Taşlarında Süsleme Teknikleri.....	25
2.9.1. Oyma	25
2.9.2. Kazıma	26
2.10. Mezar Taşı Kitabe Yapısı.....	26
2.10.1. Başlık ve Sembol	27
2.10.2. Serlevha	28
2.10.3. Kimlik.....	28
2.10.4. Dua.....	29
2.10.5. Tarih	29
2.11. Mezar Taşlarında Kullanılan Hicrî Takvim Simgeleri	32
2.12. Aydın İli ve Koçarlı İlçesi	32
2.12.1. Aydın İli Tarihçesi	32
2.12.2. Koçarlı İlçesi Tarihçesi	34
2.12.3. Koçarlı Cihanoğlu Camii ve Haziresi.....	35
BÖLÜM III.....	38
YÖNTEM.....	38
3.1. Araştırmanın Modeli.....	38
3.2. Evren ve Örneklem.....	38
3.3. Verilerin Toplanması	38
3.4. Verilerin Analizi	39
BÖLÜM IV	40
BULGULAR VE YORUM.....	40
4.1. Aydın Koçarlı Cihanoğlu Camii Haziresi Osmanlı Mezar Taşları (Bilgi Formları) Kataloğu	40
4.2. Aydın Koçarlı Cihanoğlu Camii Haziresi Osmanlı Mezar Taşlarının Genel Özellikleri	128

Mezar taşlarının tarihleri Hicri ve Miladi olarak ele alınmış, cinsiyetleri, ait olduğu kişiler, kitabelerdeki yazı türleri ele alınmıştır.	128
4.2.1. Mezar Taşlarının Tarih, Cinsiyet, Ait Olduğu Kişi, Kitabeleri	128
4.2.2. Mezar Taşlarının Başlık ve Tepelik Türleri.....	130
4.3. Mezar Taşlarının Süsleme Teknikleri	132
4.4. Mezar Taşlarının Motif Özellikleri.....	133
4.5. Mezar Taşlarındaki Süslemelerin Kompozisyon Özellikleri	138
4.6. Mezar Taşları Değerlendirmesi	140
4.6.1. Mezar Taşlarında Başlıklar ve Tepelikler	140
4.6.2. Mezar Taşlarında Kitabeler	141
4.6.3. Mezar Taşlarında Süsleme Teknikleri	141
4.6.4. Mezar Taşlarında Süsleme Motifleri ve Kompozisyonları	142
BÖLÜM V.....	146
KARŞILAŞTIRMA	146
5.1. Mezar Taşlarında Başlık ve Tepelik Türleri	146
5.1.1. Fes başlıklı mezar taşı karşılaştırması	146
5.1.2. Kavuk başlıklı mezar taşı karşılaştırması.....	149
5.1.3. Hotoz başlıklı mezar taşı karşılaştırması	151
5.1.4. Kemer Tepelikli Mezar Taşı Karşılaştırması	153
5.1.5. Üçgen Tepelikli Mezar Taşı Karşılaştırması.....	155
5.1.6. Rozet Tepelikli Mezar Taşı Karşılaştırması	157
5.1.7. Bitkisel Tepelikli Mezar Taşı Karşılaştırması	159
5.2. Bitkisel Süslemelerde Kullanılan Motifler	161
5.2.1. Gül Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması.....	161
5.2.2. Lale Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması.....	163
5.2.4. Mine Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması	165
5.2.6. Akant Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması.....	168
5.2.7. Basit Yaprak Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması	170
5.2.8. Servi Ağacı Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması	172
5.2.9. Hurma Ağacı-Meyvesi Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması.....	174
5.2.10. İncir ve Armut Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması	176
5.2.11. Nar Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması.....	178

5.2.12. Kıvrık Dal Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması	179
5.3. Sembolik ve Geometrik Süslemelerde Kullanılan Motifler	181
5.3.1. Mühr-ü Süleyman Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması.....	181
5.3.3. Arma Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması	183
5.3.4. Ay-Yıldız Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması	185
5.3.5. Çarkıfelek Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması	187
5.3.6. Baklava Dilimi Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması	188
5.4. Mimari Tasvirli ve Nesneli Süslemelerde Kullanılan Motifler	190
5.4.1. Cami-Alem-Sütunce Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması	190
5.4.2. Vazo Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması.....	193
5.4.3. Sepet Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması	195
5.4.4. Kase Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması	197
5.4.5. Perde Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması	199
5.4.6. Kurdele Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması.....	201
5.4.7. Madalya Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması	203
BÖLÜM VI.....	206
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	206
6.1. Sonuç.....	206
6.2. Öneriler.....	208
KAYNAKLAR	210
EKLER.....	217

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. <i>Tarih, Cinsiyet, Ait Olduğu Kişi ve Kitabe Dağılımı</i>	128
Tablo 2 . <i>Başlık ve Tepelik Türlerinin Dağılımı</i>	130
Tablo 3. <i>Süsleme Tekniklerinin Dağılımı</i>	132
Tablo 4. <i>Bitkisel Süslemelerde Kullanılan Motiflerin Dağılımı</i>	134
Tablo 5. <i>Sembolik ve Geometrik Süslemelerde Kullanılan Motiflerin Dağılımı</i>	136
Tablo 6. <i>Mimari Tasvirli ve Nesneli Süslemelerde Kullanılan Motiflerin Dağılımı</i>	137
Tablo 7. <i>Süslemelerin Kompozisyon Dağılımı</i>	138

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Mezar taşı kitabe yapısı, kadın.....	30
Şekil 2. Mezar taşı kitabe yapısı, erkek.....	31
Şekil 3. Koçarlı Cihanoğlu Camii genel görünüm	36
Şekil 4. Koçarlı Cihanoğlu Camii Haziresi genel görünüm	37
Şekil 5. Koçarlı Cihanoğlu Camii Haziresi genel görünüm	37
Şekil 6. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 1)	44
Şekil 7. Ayak taşı ön yüzü (katalog 1)	44
Şekil 8. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 1).....	45
Şekil 9. Ayak taşı ön yüzü ve kısa taşı (katalog 1).....	45
Şekil 10. Baş taşı ön yüzü (katalog 2)	50
Şekil 11. Baş taşı arka yüzü (katalog 3)	54
Şekil 12. Baş taşı ön yüzü (katalog 3)	55
Şekil 13. Ayak taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 3).....	56
Şekil 14. Ayak taşı arka yüzü (katalog 3)	56
Şekil 15. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 3).....	57
Şekil 16. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 4)	63
Şekil 17. Ayak taşı arka yüzü (katalog 4)	63
Şekil 18. Ayak taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 4).....	64
Şekil 19. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 4).....	64
Şekil 20. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 5)	70
Şekil 21. Ayak taşı ön yüzü (katalog 5)	71

Şekil 22. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 5).....	71
Şekil 23. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (Katalog 6)	78
Şekil 24. Baş taşı arka yüzü (katalog 6)	78
Şekil 25. Ayak taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 6).....	79
Şekil 26. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 6).....	79
Şekil 27. Baş taşı ön yüzü (katalog 7)	85
Şekil 28. Ayak taşı arka yüzü (katalog 7)	85
Şekil 29. Baş taşı ön yüzü (katalog 8)	89
Şekil 30. Ayak taşı arka yüzü (katalog 8)	89
Şekil 31. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 9)	94
Şekil 32. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 10)	98
Şekil 33. Ayak taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 10).....	98
Şekil 34. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 10).....	99
Şekil 35. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 11)	105
Şekil 36. Ayak taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 11).....	105
Şekil 37. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 11).....	106
Şekil 38. Baş taşı ön yüzü (katalog 12)	110
Şekil 39. Ayak taşı arka yüzü (katalog 12)	110
Şekil 40. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 13)	116
Şekil 41. Baş taşı arka yüzü (katalog 13)	116
Şekil 42. Ayak taşı ön yüzü (katalog 13)	117
Şekil 43. Ayak taşı arka yüzü (katalog 13)	117
Şekil 44. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 13).....	118
Şekil 45. Baş taşı ön yüzü (katalog 14).....	124
Şekil 46. Ayak taşı arka yüzü (katalog 14)	124
Şekil 47. Kısa kenar taşı (katalog 14).....	125

Şekil 48. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 14).....	125
Şekil 49. Mahmudi fes(1838) (katalog10)	147
Şekil 50. Mahmudi fes (1838).....	147
Şekil 51. Hamidi fes (1860) (katalog 12).....	148
Şekil 52. Hamidi fes (1855)	148
Şekil 53. Azizi fes (1871) (katalog 13)	149
Şekil 54. Azizi fes (1888).....	149
Şekil 55. Çubuklu başlıklı taşkın sarıklı katibi kavuk (1823) (katalog 3).....	150
Şekil 56. Çubuklu başlıklı taşkın sarıklı katibi kavuk (1826-1827) (katalog 4)	150
Şekil 57. Çubuklu başlıklı taşkın sarıklı katibi kavuk (1818-1819).....	151
Şekil 58. Çubuklu başlıklı taşkın sarıklı katibi kavuk (1845)	151
Şekil 59. Hotoz başlık (1882-1883) (katalog 14)	152
Şekil 60. Hotoz başlık (1800).....	152
Şekil 61. Hotoz başlık (1863).....	153
Şekil 62. Sivri kemer tepelik (1838) (katalog 11)	154
Şekil 63. Sivri kemer tepelik (1882-1883) (katalog 14).....	154
Şekil 64. Sivri kemer tepelik (1820)	154
Şekil 65. Sivri kemer tepelik (1880)	155
Şekil 66. Üçgen tepelik (1802-1803) (katalog 1)	156
Şekil 67. Üçgen tepelik (1838) (katalog 8)	156
Şekil 68. Üçgen tepelik (1801).....	156
Şekil 69. Üçgen tepelik (1854).....	157
Şekil 70. Rozet (güneş) tepelik (1828) (katalog 5)	158
Şekil 71. Rozet (güneş) tepelik (1855).....	158
Şekil 72. Rozet (ay-yıldız formlu) tepelik (1828) (katalog 5).....	159
Şekil 73. Rozet (ay-yıldız motifli/güneş) tepelik (1895).....	159

Şekil 74. Bitkisel tepelik (1838) (katalog 10)	160
Şekil 75. Bitkisel tepelik (1838) (katalog 11)	160
Şekil 76. Bitkisel tepelik (1849).....	161
Şekil 77. Bitkisel tepelik (1865).....	161
Şekil 78. Gül (1802-1803) (katalog 1)	162
Şekil 79. Gül (1838) (katalog 11).....	162
Şekil 80. Gül (1856).....	163
Şekil 81. Gül (1881).....	163
Şekil 82. Lale (1802-1803) (katalog 1)	164
Şekil 83. Lale (1871) (katalog 13).....	164
Şekil 84. Lale (1846-1847).....	165
Şekil 85. Lale (1878).....	165
Şekil 86. Mine (1823) (katalog 3)	166
Şekil 87. Mine (1871) (katalog 13)	166
Şekil 88. Mine (1846).....	167
Şekil 89. Mine (1890).....	167
Şekil 90. Dört yapraklı çiçek (1823) (katalog 3).....	168
Şekil 91. Dört yapraklı çiçek (1828-1829).....	168
Şekil 92. Akant (1802-1803) (katalog 1).....	169
Şekil 93. Akant (1838) (katalog 9).....	169
Şekil 94. Akant (1826)	170
Şekil 95. Akant (1852)	170
Şekil 96. Basit yaprak (1828) (katalog 5).....	171
Şekil 97. Basit yaprak (1871) (katalog 13).....	171
Şekil 98. Basit yaprak (1813).....	171
Şekil 99. Basit yaprak (1888).....	172

<i>Şekil 100.</i> Servi ağacı (1823) (katalog 3).....	173
<i>Şekil 101.</i> Servi ağacı (1882-1883) (katalog 14)	173
<i>Şekil 102.</i> Servi ağacı (1827-1828).....	173
<i>Şekil 103.</i> Servi ağacı (1889-1890).....	174
<i>Şekil 104.</i> Hurma ağacı-meyvesi (1838) (katalog 13)	175
<i>Şekil 105.</i> Hurma ağacı-meyvesi (1871) (katalog 10)	175
<i>Şekil 106.</i> Hurma ağacı-meyvesi (1819).....	176
<i>Şekil 107.</i> Hurma ağacı-meyvesi (1858).....	176
<i>Şekil 108.</i> İncir/armut (1816) (katalog 2).....	177
<i>Şekil 109.</i> İncir (1823).....	177
<i>Şekil 110.</i> Armut (1800).....	178
<i>Şekil 111.</i> Nar (1832-1833) (katalog 7)	178
<i>Şekil 112.</i> Nar (1831).....	179
<i>Şekil 113.</i> Kıvrık dal (1838) (katalog 10)	180
<i>Şekil 114.</i> Kıvrık dal (1871) (katalog 13)	180
<i>Şekil 115.</i> Kıvrık dal (1815).....	180
<i>Şekil 116.</i> Kıvrık dal (1892).....	181
<i>Şekil 117.</i> Mühr-ü Süleyman (1831) (katalog 6)	182
<i>Şekil 118.</i> Mühr-ü Süleyman (1834-1835).....	182
<i>Şekil 119.</i> Altı kollu yıldız (1826-1827) (katalog 4).....	183
<i>Şekil 120.</i> Altı kollu yıldız (1876-1877)	183
<i>Şekil 121.</i> Arma (1838) (katalog 9).....	184
<i>Şekil 122.</i> Arma (1838) (katalog 11).....	184
<i>Şekil 123.</i> Arma (1846).....	185
<i>Şekil 124.</i> Arma (1899).....	185
<i>Şekil 125.</i> Ay-yıldız (1828) (katalog 5)	186

<i>Şekil 126.</i> Ay-yıldız (1878).....	186
<i>Şekil 127.</i> Ay-yıldız (1889-1890)	187
<i>Şekil 128.</i> Çarkıfelek (1826-1827) (katalog 4)	187
<i>Şekil 129.</i> Çarkıfelek (1882-1883) (katalog 14)	188
<i>Şekil 130.</i> Çarkıfelek (1823)	188
<i>Şekil 131.</i> Çarkıfelek (1889)	188
<i>Şekil 132.</i> Baklava dilimi (1802-1803) (katalog 1).....	189
<i>Şekil 133.</i> Baklava dilimi (1831) (katalog 6)	189
<i>Şekil 134.</i> Baklava dilimi (1805)	190
<i>Şekil 135.</i> Baklava dilimi (1860-1861)	190
<i>Şekil 136.</i> Cami-alem-sütünce (1802-1803) (katalog 1).....	191
<i>Şekil 137.</i> Cami-alem-sütünce (1816) (katalog 2)	192
<i>Şekil 138.</i> Cami-alem (1837-1838)	192
<i>Şekil 139.</i> Cami-alem (1859)	192
<i>Şekil 140.</i> Sütünce (1829)	193
<i>Şekil 141.</i> Sütünce (1841)	193
<i>Şekil 142.</i> Vazo (1831) (katalog 6)	194
<i>Şekil 143.</i> Vazo (1838) (katalog 11)	194
<i>Şekil 144.</i> Vazo (1845).....	195
<i>Şekil 145.</i> Vazo (1882).....	195
<i>Şekil 146.</i> Sepet (1828) (katalog 5).....	196
<i>Şekil 147.</i> Sepet (1861-1862).....	196
<i>Şekil 148.</i> Sepet (1898)	197
<i>Şekil 149.</i> Kase (1816) (katalog 2).....	198
<i>Şekil 150.</i> Kase (1831) (katalog 6).....	198
<i>Şekil 151.</i> Kase (1805).....	198

<i>Şekil 152.</i> Kase (1861-1862).....	199
<i>Şekil 153.</i> Perde (1838) (katalog 9).....	200
<i>Şekil 154.</i> Perde (1838) (katalog 11).....	200
<i>Şekil 155.</i> Perde (1816).....	200
<i>Şekil 156.</i> Perde (1836).....	201
<i>Şekil 157.</i> Perde (1891).....	201
<i>Şekil 158.</i> Kurdele (1828) (katalog 5).....	202
<i>Şekil 159.</i> Kurdele (1838) (katalog 11).....	202
<i>Şekil 160.</i> Kurdele (1832)	203
<i>Şekil 161.</i> Kurdele (1885)	203
<i>Şekil 162.</i> Madalya (1860) (katalog 12).....	204
<i>Şekil 163.</i> Madalya (1805)	204
<i>Şekil 164.</i> Madalya (1886)	205

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çizim 1. Koçarlı Cihanoğlu Camii Haziresi planı	40
Çizim 2. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 1)	46
Çizim 3. Ayak taşı arka yüzü (katalog 1)	46
Çizim 4. Ayak taşı ön yüzü kısa kenar taşı (katalog 1)	47
Çizim 5. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 1)	47
Çizim 6. Baş taşı ön yüzü (katalog 2)	51
Çizim 7. Baş taşı arka yüzü (katalog 3)	57
Çizim 8. Baş taşı ön yüzü (katalog 3)	58
Çizim 9. Ayak taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 3)	58
Çizim 10. Ayak taşı arka yüzü (katalog 3)	59
Çizim 11. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 3)	59
Çizim 12. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 4)	65
Çizim 13. Ayak taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 4)	65
Çizim 14. Ayak taşı arka yüzü (katalog 4)	66
Çizim 15. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 4)	66
Çizim 16. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 5)	72
Çizim 17. Ayak taşı ön yüzü (katalog 5)	73
Çizim 18. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 5)	73
Çizim 19. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 6)	80
Çizim 20. Baş taşı arka yüzü (katalog 6)	80
Çizim 21. Ayak taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 6)	81
Çizim 22. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 6)	81
Çizim 23. Baş taşı ön yüzü (katalog 7)	86

Çizim 24. Ayak taşı arka yüzü (katalog 7).....	86
Çizim 25. Baş taşı ön yüzü (katalog 8)	90
Çizim 26. Ayak taşı arka yüzü (katalog 8).....	90
Çizim 27. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 9).....	94
Çizim 28. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 10).....	99
Çizim 29. Ayak taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 10)	100
Çizim 30. Uzun kenar taşı (katalog 10).....	100
Çizim 31. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 11).....	106
Çizim 32. Ayak taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 11)	107
Çizim 33. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 11)	107
Çizim 34. Baş taşı ön yüzü (katalog 12)	111
Çizim 35. Ayak taşı arka yüzü (katalog 12).....	111
Çizim 36. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 13).....	118
Çizim 37. Baş taşı arka yüzü (katalog 13).....	119
Çizim 38. Ayak taşı arka yüzü (katalog 13).....	119
Çizim 39. Ayak taşı ön yüzü (katalog 13).....	120
Çizim 40. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 13)	120
Çizim 41. Baş taşı ön yüzü (katalog 14)	126
Çizim 42. Ayak taşı arka yüzü (katalog 14).....	126
Çizim 43. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 14)	127
Çizim 44. Kısa kenar taşı (katalog 14).....	127

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

TDK	Türk Dil Kurumu
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
H.	Hicri
M.	Miladi
B.T.	Baş Taşı
A.T.	Ayak Taşı
çev.	çeviren
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğeri, diğerleri, devamı
cm.	santimetre

BÖLÜM I

GİRİŞ

Türk sanatı mimariden el sanatlarına kadar ait olduğu dönemin sanat anlayışını ve beğenisini her alanda yansıtmıştır. El sanatlarının bir dalı olan taş bezemeciliği, geleneksel mimaride dış cephe ve iç mekan süslemesinde önemli bir yer tutmaktadır. En güzel örneklerini Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemi mimarisinde görmek mümkündür.

“Değişik tekniklerle yontarak, üzerine istenen biçimleri göstermeye dayanan taş işlemeciliği, Türklerin önemli el sanatı alanlarından biridir. Taş işlemeciliğinin ilk örnekleri ise mezar kültü ile ilgili olup mezar taşı olarak dikilen en eski taş bloklar üzerinde oyma işlerine rastlanmaktadır” (Çetintaş, 2006, s. 202). “Ananelerini Müslüman olduktan sonra da devam ettiren Türk toplumlarında görülen balbal geleneği zamanla antropomorfik karakterini kaybederek mezar taşına dönüşmüştür” (Özkan, 2012, s. 215).

İslamiyet’te süslü ve dikkat çekici mezarların yapılması hoş görülmemesine rağmen İslamiyet öncesi dönemde ortaya çıkan mezara taş dikme, taşların üzerine kabartmalar şeklinde figürler oluşturma geleneği, Selçuklu ve Osmanlı mezar taşlarında da görülen özelliklerdir. Mezarların ölenlerin cinsiyetlerini belirtecek şekilde yapılması geleneği ise İslamiyet’ten sonra da karşımıza çıkan bir özellik olarak devam etmiştir.

1.1. Konunun Tanımı

Mezar taşları her toplum gibi Türk toplumunun da nesnel gerçeklerini dile getiren, yüzeylerinde yer alan ayrıntılı bilgiler nedeniyle ilk müracaat edilecek maddi kültür kaynakları arasında tarihi birer belge niteliği taşırlar. Zira kendi başlarına adeta birer açık

hava müzesi olabilecek önemli bir yere sahiptirler. Çalışmada, önemli olan bu mezar taşlarının küçük bir bölümünü oluşturan Aydın Koçarlı Cihanoğlu Camii haziresi mezar taşlarında görülen Osmanlı dönemine ait 19. yüzyıl mezar taşları incelenmiş, geleneksel Türk süsleme motifleri ve kompozisyon özellikleri ele alınmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Türk sanatının estetik açıdan güzel örneklerinden olan mezar taşları, Türk insanının yaşam, ölüm, ölüm sonrası, duygu, düşünce, anlayış ve insanın göstergesi olduğunun birer kanıtıdır. Mezar taşlarında ait oldukları dönemin sanatsal ve sosyo-kültürel anlayışının özelliklerini görmek mümkündür. Türk-İslam mezar kültürü ve mezar taşları üzerine yapılan araştırmalar yeni yeni yaygınlaşmaktadır. Bunlara bir yenisini daha ayrıntılı bir şekilde ekleme isteği güdülen bu çalışmada 19. yüzyılda Osmanlı'yı etkisi altına alan batılılaşma dönemine has özelliklerin mezar taşları üzerine olan etkileri ve Anadolu'nun istisnai örneklerinden birisi olan Aydın Koçarlı Cihanoğlu Camii haziresinde bulunan mezar taşlarının süsleme programı bakımından ölçüm, çizim ve fotoğraflarla belgeleyerek katalog halinde tanıtılması amaçlanmıştır. Bu genel amaçlar doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlar belirlenmiştir;

1. Mezar taşlarının tarihlerinin belirlenmesi
2. Mezar taşlarının türlerinin belirlenmesi
3. Mezar taşlarının formlarının belirlenmesi
4. Mezar taşlarının ölçülerinin belirlenmesi
5. Mezar taşlarında uygulanan süsleme tekniklerinin belirlenmesi
6. Mezar taşlarında kullanılan süslemelerin motif özelliklerinin belirlenmesi
7. Mezar taşlarında kullanılan kompozisyon özelliklerinin belirlenmesi
8. Mezar taşlarının dönem özelliklerinin karşılaştırılması

1.3. Araştırmanın Önemi

İnsanların inanışlarının ve kültürlerinin meydana getirdikleri mezar yapıları ve mezar taşları motif ve kompozisyon özellikleri bakımından sanatsal açıdan önem kazanmış, o

toplumun önemli maddi kültür varlıkları arasına girmiştir. Ölen kişinin kimliğini, mesleğini, lakabını, ölüm nedenini, o toplumun edebi dilini yansıtan mezar taşlarıdır. Mezar taşları üzerine yazılmış makale, bildiri, tez ve araştırma yazıları bulunmaktadır. Ancak, Ege bölgesinde değişik örnekleri de barındıran mezar taşları sınırlı sayıda basılı yayında yer almaktadır. Kendine has özellikler taşıyan Aydın Koçarlı Cihanoğlu Camii Haziresinde yer alan Osmanlı mezar taşları daha önce form, süsleme ve kompozisyon özellikleri açısından incelenmesi ve Aydın yöresi kapsamında bu alanda yapılan çalışmalardan birisi olması nedeniyle önem taşımaktadır. Çalışmayı literatüre kazandırmanın gelecekte yapılacak olan araştırmalara kaynak oluşturacağı düşünülmektedir. 19. yüzyıl motif ve kompozisyon özelliklerinin belirlenebilmesi bakımından önemlidir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, Anadolu örneklerinden olan Ege bölgesinden Aydın Koçarlı Cihanoğlu Camii haziresi örneğinde;

1. 19. yüzyıl mezar taşları ile sınırlıdır.
2. Mezar taşı kitabelerindeki yazı kompozisyonları araştırma kapsamına alınmamıştır.
3. Araştırma Türkçe ve yabancı yazılı kaynaklarla sınırlıdır.
4. Abdül Halim VAROL'un, hazire alanında tüm mezar taşlarını ele alarak sistematik bir biçimde incelediği "Aydın Koçarlı Cihanoğlu Camii Haziresi Mezar Taşları" isimli tez çalışmasından farklı olarak 19. yüzyıla tarihlenen 14 mezar taşının motif ve kompozisyon özellikleri ile sınırlıdır.

1.5. Tanımlar

Akant: Yoğun, kalın, silindirik ve dik çiçek durumları olan dikenli, yüksek, otsu bitkidir. Türkçe adı "ayı pençesi"dir. Çiçekleri düzensiz, asimetriktir. Korent ve kompozit sütun başlıklarının ayrılmaz bir parçasıdır. Bilhassa Akdeniz çevresinin sanatında çeşitli malzeme ile yaprak, kıvrım veya rozet formunda sayısız denilebilecek eserde rastlanır. Geç antik sanatın yanı sıra, barok sanatta da çok sık kullanılmıştır (Demiriz, 1984, s. 19).

Antropomorfik: İnsan başı ya da vücudu biçiminde olan, insanbiçimsel (Hasol, 2014, s. 41).

Balbal: Hunların mezarlar etrafına diktikleri taşlara denir (Turani, 1980, s. 19).

Bitkisel Süsleme: İslamlığın ilk yıllarından itibaren dini ve sivil mimarilerde rastlanmaktadır. Türk-İslam bitkisel süslemelerinde en çok kullanılanlar, asma yaprakları, sarmaşıklar, rumi, palmet, palmiye dalları, kenger ve kıvrık dallardır. Gül, karanfil, lale, narçiçeği, sümbül gibi üsluplaştırılmış çiçekler ve serviler de kullanılmıştır (Yetkin, 1956, s. 13).

Celi Yazı: Yaygın anlamıyla sülüsün kalem ve yazı kurallarına uygun olarak bilhassa görünüş ve gösteriş ön plana alınarak yazılan iri biçimlisi (Turani, 1980, s. 27).

Fes: Osmanlı döneminin sonlarında şapka yerine kullanılan, kırmızı, kalın çuhadan yapılmış, tepesinde püskülü olan, silindir biçiminde başlık (TDK, 2017, s. 198).

Figür: Resim ve heykel sanatlarında betimlenmiş, doğada rastlanan ya da düşsel her tür varlık ve nesnenin genel adı (Sözen ve Tanyeli, 2011, s. 108).

Form: Biçim, şekil. Bir nesnenin görme ya da dokunma organlarıyla algılanabilmesini sağlayan kendine özgü gerçekliği (Sözen vd., 2011, s. 54).

Geometrik Süsleme: Geometrik şekillerin belirli sistematik bir düzende birleşmesinden oluşan kompozisyon.

Girift Süsleme: Birbiri içine girmiş çiçek ve yapraklardan meydana gelen bezeme veya birbiri içinden geçerek karışık şekiller alan geometrik bezeme. Arabesk (Hasol, 2014, s. 42).

Hatai: Çiçek ve yaprak görünümlerinin kesiti ile elde edilen stilize bezeme türü (Kılıçkan, 2004, s. 190).

Hazire: Camii, türbe, tekke bahçesinde bulunan, çevresi duvara ya da parmaklıklarla çevrili küçük mezarlıklara verilen isimdir (Arseven, 1950, s. 1318).

Hece tahtası: Mezarın yerini, yönünü belirlemek amacıyla ya baş ya da, hem baş hem ayak tarafına dikilen tahtalar olarak tanımlanmaktadır (Eren, 1984, s. 15).

Hotoz: Yapı ve öğelerinin üzerine süslemeli olarak yapılan tepelik.

Kabara: Taş yüzey üzerine bezeme amacıyla yapılan yarım küre biçiminde kabartma süs ögesi (Sözen vd., 2011, s. 152).

Kartuş: Ortasında boşluğa kitabe, simge, amblem, marka ya da bezeme ögesi konulan dekoratif biçimli çerçeve (Hasol, 2014, s. 242).

Kavuk: Yüzü çuhadan olan, içinde bez astarı bulunan, çuha ve astar arasına pamuk konulup, çeşitli geometrik şekiller oluşturacak şekilde dikilip, üzerine ince bezlerden sarık sarılan başlık (Paşa'dan aktaran Çal, 1999, s. 209).

Kazıma: Bir yüzey üzerinde bir çizgi gibi ya da bir çizgi doğrultusunda yapılmış ya da düzenlenmiş öğeleri niteler (Sözen vd., 2011, s. 79). Yüzey oyulmaz, aletle çizgisel, şematik olarak verilir (Biçici, 2004, s. 32).

Kitabe: Etrafı silmeler, kornişler ya da kordonlar ile çevrili levha gibi baş kısımlar. Büyük yapılarda, anıtlarda, mezarlarda görülen yazıtlardır (Turani, 1980, s. 68).

Kompozisyon: Bir sanat eserinde, parçaların bir bütün oluşturacak şekilde ve tasarım anlayışı içinde bir araya getirilmesi (Hasol, 2014, s. 273).

Kurgan: Orta Asya'da mezar, türbe yapısı. Bir yeraltı mezar odasını yerüstünde belirten yapay tepe (Hasol, 2014, s. 287).

Kümbet: Kubbe. Eski Türk kurganlarının taştan yapılmış bir çeşidi olan, silindir ya da çokgen planlı bir gövde üzerine oturan koni veya piramit çatılı türbe (Hasol, 2014, s. 293).

Lahit: Mezarların üzerine konan tabut şeklindeki taşlara denir.

Mevta: Ölü, ölmüş kişi (TDK, 2017, s. 433).

Mezar: Genel olarak ölünün gömüldüğü yer. Bu kelime belli bir tipi ifade etmemekle üzerine bina yapılmamış kabirler için kullanılır (Karamağaralı, 1992, s. 226).

Mezar Taşı: Ölünün gömülü olduğu yeri ve kimliğini göstermek üzere dikilen taş, şahide (Hasol, 2014, s. 321).

Motif: Süslemede kompozisyonu oluşturan parçalardan her birine verilen ad.

Palmet: Bir sapın veya düşey bir eksenin iki tarafına karşılıklı ve simetrik olarak yerleştirilmiş uzunca, uçları kıvrık yapraklardan ve ortada, bir orta yapraktan oluşan bitkisel bezeme motifidir (Özkeçeci ve Özkeçeci, 2007, s. 86).

Pehle Taşı: Türk mezarlarının baş ve ayak taşları arasında bulunan, zeminden az yükseltilmiş yassı uzun bölümü, taş sandukalı mezarlarda taş sandukanın ve lahitin iki yanındaki ince uzun taşlara verilen ad (Sözen, vd., 2011, s. 241).

Rik'a Yazı: Yuvarlak ve kolay yazılan hat sanatı yazı türüdür. Osmanlı döneminde mektuplar, dilekçeler bu yazı türü ile yazılırdı.

Rumi: Selçukluların kullandığı filiz ve yaprak biçiminde üsluplaştırılmış, stilize hayvan motiflerinin meydana getirdiği tezyinat (Turani, 1980, s. 114).

Rozet: Dairesel ve genellikle üsluplaştırılmış çiçek biçiminde bezeme örgesi (Sözen vd., 2011, s. 261). Merkezde bulunan bir yıldızın etrafında yer alan çeşitli biçimlerin meydana getirdiği süs (Turani, 1980, s. 112).

Rölyef: Latince “relevare”, yükseltmek kökünden gelir. Latince oyma, kesme, kazıma anlamına gelen “sculpere” kökünden gelir. Üç boyutlu heykele özgü niteliklerin yanı sıra, perspektif gibi iki boyutlu resimsel öğelerden de yararlanır. Mimari bir bezeme türü olarak en çok yapı ve duvar yüzeylerinde görülür. Ayrıca anıt, kaide, lahit, mezar taşı gibi büyük boyutlu öğelerin yanı sıra kilise eşyası, mobilya, sikke gibi irili ufaklı birçok kullanım eşyasına da uygulanabilir (Rona ve Ocavir’den aktaran Çakır, Atıl, 2015, s. 2).

Sanduka: Mezar üzerine yerleştirilen, tabut büyüklüğünde, taştan veya kumaş örtülü ahşap sandık (Artan, 1997, s. 1608).

Sembol: Latince symbolum kelimesinden Arapça remz, timsal kelimesinden gelen ve batı dillerinden Türkçeye giren sembol kelimesi, bir şeyi tanıtan, temsil eden şekil, alamet (Turani, 1980, s. 115).

Serpuş: Ölen kişinin sosyal sınıfını, mesleğini, statüsünü belirtmek için mezar taşının bir uzantısı olarak yontulmuş veya kitabeli taşın üzerinde oyulan deliğe yerleştirilen başlık.

Servi (Selvi): 14. yüzyıldan itibaren mezar taşlarında ölüm ve faniliğin sembolü olarak kullanılır. Birçok uygarlıkta kullanılan ve hayat ağacı simgesi olarak kabul edilen en önemli ağaçlardan biridir. Servi tüm mevsimlerde yeşilliğini koruyan, güzel kokulu, doğa şartlarına dayanıklı, uzun boylu, doğrudan gökyüzüne yükselen, rüzgârda kolayca eğilmeyen, koyu yeşil renkli bir ağaçtır (Gültekin, 2012, s. 249).

Sülüs Yazı: İslam hat sanatının eski yazı türü, kalınca ve derince yazı türü demektir.

Süsleme: Bir yüzeyi estetik açıdan daha etkileyici kılmak amacıyla üzerinde yapılan her tür çalışma. Süsleme sözcüğü genelde bu anlamdaki her çeşit çalışmayı kapsadığı halde, daha çok, taşınabilir nesneler üzerindeki estetik etkinlikleri anlatmak için kullanılır. Örneğin; mimari ürün üzerindeki bir süslemeden değil de ancak bezemeden bahsedilebilir (Sözen vd., 2011, s. 287). Belirli bir yerin eşyanın, mimari eserin, güzelleştirilmesi için; üsluplaştırma, şekil, resim ve motiflerle tezyin edilmesidir” (Akar ve Keskiner, 1978, s. 10).

Stilize: Herhangi bir nesnenin kendine has görüntüsünü bozmadan başka biçimde gösterilmesidir. Bu düzende biçimler bazen sadeleşir bazen de eklemelerle zenginleşir.

Talik Yazı: Kelime manası; asılma, ilişirme gibi anlamlara gelir. Harflerin birbirine bitişirilme şeklinden dolayı bu ismi almıştır. Yaygın ve geriye yatık, hat sanatı eğik yazı türüdür.

Teknik: Bir sanat, bir bilim, bir meslek dalında kullanılan metotların uygulanma hali. Yol, yöntem.

Tipoloji: Bir sanat dalında ya da onun belirli bir alandaki tüm yapıtların veya yapıtı oluşturan tek tek öğelerin incelenerek, tiplerin belirlenip gerçek örneklerin bunlara göre sınıflanması işlemi (Sözen vd., 2011, s. 303).

Üslup: Bir sanatçının özgünlüğü, bir toplumun ve çağın tüm sanat yapıtlarında ortak olan biçimlendirme, tasarım, ilke ve anlayışları bütünü (Sözen vd, 2011, s. 314).

Üsluplaştırma: Esas şekil ve motiflerin karakterini kaybettirmeden basitleştirerek, süslemeyi şematik hale getirme durumu (Yavuz, 2008, s. 5).

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Mezar Kültü ve Türklerde Mezar Geleneği

Bir toplumun kültür değerlerinden bir bölümünü oluşturan ölü gömme ve ölüye duyulan saygı ifadesi olarak ortaya çıkan mezar kültü bütün toplumlarda ve tabi ki Türk toplumunda önemli bir yer tutmaktadır.

Arapça kökenli "ölen birinin gömülü olduğu yer" anlamına gelen mezar ayrıca Türkçe ekle türetilmiş yer adıdır. "Eş anlamlıları ise "gömüt", "kabir", "sin" ve "makber"dir. Mezarların topluca bulunduğu alana mezarlık, kabristan, makbere gibi adlar verilirken, daha özel bir anlama sahip hazire ise, medrese, tekke, cami gibi yapıların bahçesinde bulunan genellikle duvar ya da parmaklıklarla çevrili küçük mezarlıklardır" (TDK, 1999, s. 1020).

"Ölen birinin gömülü olduğu yeri göstermek üzere baş ve ayak kısmına dikilen taşlara mezar taşı denilmektedir" (Bektaşoğlu, 2009, s. 244).

"Mezar kültürü ve ölü kültürü değişik uygarlık ve kültür çevrelerinde farklı gelişmiş, dinlerde bu konuya farklı biçimlerde yaklaşmışlardır" (Laqueur, 2010, s. 1).

İnsanı ölümünden sonra anıtlıştıran somut taş simgeler ve yapılar meydana getirme düşüncesi, şüphesiz bu geleneğin İslamiyet öncesi Türklerin yaşam tarzında mevcut olan Ata Kültünden ve özellikle Şamanizm inancından geldiğini ortaya koymaktadır.

2.2. İslamiyet'ten Önce Türklerde Mezar Kültü

“Türk Tarihinin başlangıcından beri Türklerde ölü ve mezar geleneğinin varlığı bilinmektedir” (Tunçel, 1989, s. 5).

İslamiyet'ten önceki Türklerde ölü gömme, mezar ve yas tutma Türk tarihinin başlangıcından günümüze kadar devam eden bir vakadır. İnsanoğlu varoluşundan bu güne her dönemde inançları doğrultusunda, gelenek ve görenekleri ışığında ölülerini farklı şekillerde uğurlamışlardır. Bu uğurlama ritüellerinin en yaygınlarından biri de ölünün toprağa gömülmesidir.

“Şamanizm inançları dâhilinde yakarak külleri gömme, teşhir etme ya da toprağa gömme adetleri sıklıkla görülmekteydi. Toprağa gömme âdeti Hunlarda, Göktürklerde, Oğuzlarda, Hazarlarda, Kırgızlarda ve daha birçok Türk kabilelerinde uygulanmış bir yöntemdir” (Barthold, 1947, s. 516).

“Hun döneminde görülen ve kurgan adı verilen mezarlara veya onların öncülerine, Neolitik ya da Mezolitik dönemden itibaren rastlanılmaktadır. Hunlara ait ölüm ve defin konularıyla ilgili inançlar ataları döneminde ve proto-Türk döneminde oluşmuştur. Hatta bazı inançların köklerini daha eski devirlerden aldığı da ifade edilebilir” (Çoruhlu, 2007, s. 74).

“Hunlar defin merasimi için yaprak dökümünü veya ağaçların yapraklanması zamanını beklerler, büyüklerin mezarı üstüne toprak yığarak kurgan (tepe) yaparlardı. Çin sınırlarından Macaristan'a kadar uzanan bozkır yolu boyunca bu kurganlar sıralanırdı” (Kocasavaş, 2002, s. 67).

“Eski Türklerde cenaze merasimine (yoğ) “kubbeli otağ altındaki tabut” adı verilirdi. Çünkü Türk geleneğinde ölen kimsenin cesedinin, kubbeli otağ altına konarak otağın etrafında at koşturulduğu belirtilir” (Esin'den aktaran Kocasavaş, 2002, s. 67).

“Otağın kapısına gelince matem tutanlar yüzlerini ve kulaklarını bıçaklarlar, matem işareti olarak saç kesilir, tütsü kullanılır, tütsülü matem meşalesi (yug yıpar) yakılırdı” (Cumagulov'dan aktaran Kocasavaş, 2002, s. 67).

“Eski Türkler'de ölüm ve gömme âdetleriyle ilgili olarak şu bilgilerde aktarılmıştır; Eski Şamanist Türkler'in ve diğer Orta Asya uluslarının defin törenleri hakkında verilen ilk haberlere Çin kaynaklarında rastlanır. Çin kaynaklarında Hunlar'ın defin törenine dair verilen haber, İsa'dan önce 3. yüzyıla aittir. Bu habere göre; Hunlar ölülerini tabut içine koyarlardı. Bu tabut iki katlı olup iç ve dış tabutlardı. Bu tabutları altın ve gümüş işlemeli kumaş ve kürklerle

örterlerdi. Ağaçlar dikilmiş mezarlıkları ve matem elbiseleri yoktu. Ölü ile beraber öldürülenler yüz, hatta yüzden fazla olurdu” (Kocasavaş, 2002, s. 65).

Türklerin Orta Asya’da, İslamiyet’i kabul etmeden önce çok sayıda heykel, balbal ve bunlara benzer dikili taş gelenekleri olduğu bilinmektedir.

Göktürklerin defin töreni hakkında Çin kaynaklarında daha detaylı bilgi verilmiştir. Şamanizm’i benimseyen Göktürkler kurgan geleneğini devam ettirmişler farklı olarak kurganların etrafına balbal haricinde “bengütaş” eklemişlerdir. Bu taş ebediyeti ve sonsuzluğu temsil etmektedir. Diktirilen taşlar üzerine kağanlar istediklerini yazmış, bütün milletin ona göre davranmasını istemişlerdir. Bu sözlerin taşlar üzerinde ebedi olarak kalacağını ve Türk milletinin sonsuza kadar bunlardan ders alacağını düşünmüşlerdir.

Göktürkler’den sonra Uygurlarda da dini etkiler ve yasaklardan dolayı eski mezar kültürü geleneklerinin devam etmediği görülür. 9. ve 10. yüzyılın ortalarında Uygurlarla Asya’yı paylaşan bir başka Türk devleti de Karahanlılardır. Karahanlılar 10. yüzyılın ortalarında Müslüman olmuşlardır. 11. yüzyılın başlarında Güney-Batı Asya’da bir başka Müslüman Türk devleti daha vardır. Gazneliler adı ile anılan bu devlet daha sonra, daha da doğuya kayarak Hindistan’da hüküm sürmüştür. Karahanlılar ve Gazneliler’den günümüze pek çok mezar anıtı kalmıştır (Başkan, 1996, s. 10-11).

Bunun yanında obalar halinde yaşayan Oğuzlar arasında Müslüman olmalarına rağmen hala eski gelenekler sürdürülmüştür. Özellikle balbal geleneğinin Oğuzların geç dönemlerine kadar devam ettirildiği bilinmektedir. Bu da gösteriyor ki; Türklerin erken Hun (M.Ö.216-M.S.220) çağlarından başlayıp geç dönemlerine kadar devam eden “balbal dikme” âdeti Altay-Sayan ve Tanrı dağları arasında kalan bütün iç Asya ile Kuzey-Batıda Urallara Güney-Batıda ise Maverâünnehir’e kadar yayılan çok geniş ve yaygın bir İslamlık öncesi inançların yüzyıllarca devam eden bir mezar kültürü olmuştur. İslam öncesi Türk inanç sistemi içinde önemli birer unsur olan kurganlar ve balballar, ölen kişinin anısını yaşatmak ve yaşayanlara unutturmamak için yapılmış olmaları yanında o dönem insanının “ruhun ikinci yaşamı” düşüncesini de ifade ederler (Diyarbakırlı, 1972, s. 64).

“Oysa ruhun ikinci yaşamı düşüncesini kabul etmeyen İslam dini anıt-mezar istemez, Onun istediği mezarlar çabuk kaybolan, yok olan türden olmalıdır” (Karamağaralı, 1992, s. 1).

2.3. İslamiyet Dönemi Türklerde Mezar Kültü

“Türklerin kendi istekleri ile İslamiyet’i kabul edip yeni dinleri içinde tamamıyla orijinal büyük bir sanat geliştirmeleri Asya’da kurulan Müslüman Türk Devletleri ile başlamış Karahanlılar zamanında da sağlam temelleri atılmıştır” (Aslanapa, 2011, s. 25).

10. yüzyıldan itibaren Türklerin kitleler halinde İslamiyet’i kabulü, mezar konusunda bazı değişiklikler oluşturmuş fakat geleneklerinden tamamen uzaklaşmamışlardır. İslami düşüncede anıt mezar anlayışı kabul görmemesine rağmen, Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklu dönemlerinde anıt mezar yapımı devam etmiştir. Türbe veya kümbet adı verilen bu mezar yapıları ilk olarak Karahanlılar’da ortaya çıkmıştır (Cezar, 1977, s. 97-107).

Büyük Selçuklular döneminde kümbet türbe gibi mezar anıtlarının sayıları artmış, Anadolu’nun fethinde görevlendirilen Oğuz Türkleri ile bu gelenek Anadolu’ya taşınmış

ve zengin örnekler vermiştir. Anadolu'ya geldiklerinde mevcut mezar geleneklerinden de etkilenmişlerdir. Beylikler döneminde Selçuklu özellikleri devam etmiş bununla birlikte bazı yeniliklerde ortaya çıkmıştır. Özellikle Aydın, Manisa, Kütahya gibi yörelerde bu yenilikleri yansıtan önemli örneklerle rastlanmıştır.

13. yüzyılın sonunda Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflamasıyla birlikte 14 ve 15. yüzyıllarda Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde kurulan beylikler, Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girene kadar kendi bölgelerinde kültür ve imar faaliyetlerinde bulunarak Beylikler dönemi sanatını oluşturmuşlardır. Taşın diğer örneklerle göre yaygın olmasında Anadolu'nun köklü taş geleneği önemli bir etkidir. Beylikler de kolay ulaşılabilen ve fazla beklemeden kullanılabilen bu malzemeyi en iyi şekilde değerlendirmişlerdir. Orta Anadolu Bölgesi'nde taş, Batı Anadolu Bölgesi'nde ise mermer, buralarda bulunan ocaklar sayesinde rahatlıkla işlenip kullanılmıştır (Görür, 2002, s. 46).

Beylikler döneminde taş süslemede önemli bir yere sahip olan figürlü süslemenin, erken Osmanlı dönemine ait örneklerde yer almaması, Osmanlılarda heykel ve çehre figürlerinin işlenmesinin yaygın olmamasıyla ilişkilidir.

Osmanlı dönemi mezar taşlarını Selçuklu ve beylikler döneminden ayıran sanatsal özellikler çeşitlidir. Osmanlı mezar taşları ilk bakışta insan silüeti hissi verir. Boyun ve baş açık bir şekilde fark edilir. Özellikle 16. yüzyıldan itibaren mezar taşlarına işlenen başlıklar dikkati çeker. Başlıklar ayrıntılı işlemeleriyle mezar taşına damgasını vuran unsurlardır. Çünkü Osmanlı döneminde bu başlıklar kişilerin parasal ve sosyal konumlarıyla bağlantılıdır. Ayrıca bu bağlamda mezar taşındaki kitabeyi okumadan dahi o kişinin mensup olduğu sınıf, mevkii, hatta erkek ve kadın oluşu da görmek mümkündür (Baykara, 1993, s. 128).

“Erkek mezar taşlarında sosyal statü gereği başlıklar çok çeşitlidir. Erkek mezar taşları başlık taşımalarına karşılık, kadın mezar taşlarında daha çok kadının zarafetini yansıtan çiçek motifleri bulunmaktadır” (Berk, 2006, s. 24).

Mezar taşları, üzerindeki yazı ve süslemelerle yapıldıkları çevrenin ve dönemin inançlarını, sanatını, yaşayış biçimini, halk bilimini ortaya koyan ancak son zamanlarda hızla yitirdiğimiz belgelerdir. Mezar taşlarına işlenen tüm motifler birer süsleme unsuru olmakla beraber, sembolik anlamlarıyla da ilgi çekmektedir.

İnsanoğlu tarihsel süreç içerisinde sevinç, keder ve korkularını çeşitli sembollerle yansıtmaya çalışmıştır. Mezar taşlarına süsleme ögesi olarak yansıyan bu sembolik anlatımlarda yaşam ve ölümle ilgili motifler de yer almaktadır. Yaşam ve ölüme ilişkin düşünceleri dile getirmesi açısından mezar taşları önem kazanmıştır (Gültekin, 2012, s. 251-252).

2.4. Türk Tezyinatı ve Mezar Taşlarında Kullanımı

“Tezyinat kelimesi birçok dekoratif sanat ve zanaatları içinde barındıran bir terimdir. Tezyin Arapça “zeyn” kelimesinden türemiş olup, “süs” manasına gelir. Tezyin etmek, süslemek, tezyinat ise bunun çoğulu, süslemeler, günümüzde daha yakın bir mana ile tezyini sanatlar veya bezeme sanatları da denir” (Biol, 2010, s. 30).

Yaşadıkları ortamı ve kullandıkları eşyaları göze en hoş gelecek şekilde süslemek, kendilerine göre sanat anlayışları ile biçimlendirmek tarih boyunca Türk sanatkarlarının bir tutkusunu

olmuştur. Son yıllarda Orta Asya’da yapılan arkeolojik kazı çalışmalarında ele geçen sanat eserlerindeki süslemelerde atalarımızın bu konuda ne kadar ileri gittikleri açıkça görülmektedir. Kurganlardan çıkan metal eşyalarda, işlemelerde; stilize bitki motiflerinin, insan figürlerinin ve bolca hayvan şekillerinin kullanıldığı görülmektedir (Sertyüz, 1998, s.7-8). Bütün bu uygulamalarda görülen ortak özellik figürlerin ve motiflerin son derece üsluplaştırılmış ve olabildiğince yalın çizgilere indirgenmiş olmasıdır (Mülayim ve Ülkü’den aktaran Sertyüz, 1998, s. 8).

Orta Asya’dan itibaren asırlar boyunca milli üslubun ince zevkini ifade eden Tezyini sanatlar, Türk siyasi karmaşası içinde zaman zaman kimlik zafiyetine uğramışsa da, üzerinde devletin himayesi ve desteği devam ettiği süre içinde, milli üslup korunmuştur. Çeşitli kültürlerin etkisine rağmen Türk sanatında değişmeyen milli ifade tarzı, dayanıklılığı ve estetiği hemen göze çarpar (Birol, 2010, s. 30-31-32).

“Türk sanatlarında taş süslemeciliği devirlere göre olduğu kadar, uygulandıkları yere göre de belirli ayrıcalıklar içerisinde oluşurlar. Mimari anıtlar ve mezar taşları olarak iki ayrı ana bölümde incelemek mümkündür” (Akar ve Keskiner, 1978, s. 26-27).

Tarih boyunca Türklerin geniş ve farklı coğrafyalara dağılması, buralardaki farklı din ve kültürlerden etkilenmesi, mezar taşlarının genel biçimine ve üzerindeki sembollere de yansımıştır.

Mezar taşları, yazıları, tezyinatı ve şekilleri itibariyle taş işçiliğimizin önemli şubelerinden biridir. Taşçılığımızın muhtelif sanat devirlerindeki değişim ve farklılıklarını en güzel şekilde yansıtan mezar taşçılığı mimari ekollerimiz ve üsluplarıyla paralellik arz eder. Dönemin mimari eserleri ile mezar taşları arasında malzeme, motifler ve yöresel detaylarda büyük benzerlikler vardır. İslami kaygılardan dolayı heykel yapmayı hoş görmeyen Osmanlı sanatkârı bütün maharetini mezar taşlarında göstermiştir. Osmanlı heykel dikmek yerine ebedi abideler dikmeyi yeğlemiştir. Onun nazarında ebedileşmenin ölçüsü faydasız bir heykel yontmak değil, bir mabede imza atmak ya da insanlığın hayrına hizmet edecek bir medreseye kubbe çakmaktır. Özenle yontup her birini sanat şaheserine dönüştürdüğü mezar taşlarında, ebediyet emelinin yansımaları açıkça görülmektedir (Sevim, 2012, s. 13).

Osmanlı dönemi mezarlıkları Türk tezyinatının incelenmesine yarayacak binlerce eserin bulunduğu özel mekânlardır. Bin bir çeşit motif ve çiçek uygulaması ile mezar taşlarında, tarihten günümüze Türk süsleme sanatı sergidedir (Tayanç’dan aktaran Kutlu, 2005, s. 18).

Mezar taşları üzerindeki tezyinat belirli sanat dönemlerine göre değişir. Taş ustalarının en ince detayına kadar işlediği klasik motifler ve çiçekler, Osmanlı sanatının Avrupa etkisi ile bozulduğu dönemlerde barok ve ampir üslubundan etkilenmiştir. Her devirde mezar taşçılığı Türk mimari ekolleri ve üsluplarıyla paralellik arz eder. Dönemin mimari eserleriyle mezar taşları arasında malzeme, motifler ve yöresel detaylarda büyük benzerlikler vardır. Türk sanatkârı bütün maharetini mezar taşlarında bilhassa serpuşlarda göstermiştir. Mezar taşı ustası ile heykeltıraşın teknik ve estetik plandaki çalışmaları aynı gözükmemektedir. Güzel bir mezar taşı yapımında hattat, nakkaş, mermer ustası ve şairin emeği vardır (Sevim, 2010, s. 128-129).

2.5. Osmanlı Döneminde Süsleme Üsluplarının Gelişimi

Mezar taşları çeşitli sanat kolları için bir form niteliği taşımaktadır. Sanatkâr için icra usulleri, edebiyatçı için söz sanatı verileri, hattat için tasarım numuneleri, nakkaş için yeni kompozisyonlar, tarihçi için malumat ve yansıyan bütün sanatları tetkik edebilen, bir sanat tarihçisi için de dönemin tahlili imkânlarını sunabilen mezar taşları bütün bu alanların ortak konusu olabilmektedir. Tarihimize ışık tutan mezar taşları bazen hiçbir yerde ulaşamayacağımız bilgilerin yegâne kaynağı durumundadırlar (Açıkgözoğlu, 2009, s. 297).

“Her dönemin kendine göre şekillenen ve çeşitli faktörlerin etkilediği sanat anlayışı vardır. Taşların biçimleri, boyutları, kitabeleri devirlere göre farklılıklar gösterdiği gibi bu değişim tezyinatda da kendini gösterir” (Akar, 1974, s. 16).

Osmanlı sanatı İslam sanatı içinde kendine has karakterle pek çok ana sanat dallarında başlı başına bir kategoriye sahiptir. Bu sanat dallarının ürünleri dönemin en güçlü imparatorluğunun muazzam maddi kaynaklarının kanıtıdır. Osmanlı öncesi gelenekler merkezi bir devletin yokluğundan faydalanmış, eyaletler, hatta şehirler kendi mimari tarzlarını geliştirebilmişti. Bu durum kuşkusuz siyasi bağımsızlıkları ile bağlantılıdır. Ama sebep her ne olursa olsun, kuvvetli yerel köklerden beslenen bu sanat çeşitliliği inkâr edilemez. Bu canlılık, biçim, yapı ve süslemeyi içeren geniş bir alanda sürekli değişim ve evriminde kaynağı olmuştur (Hillenbrand, 2005, çev. Kafescioğlu, s. 265-267).

Osmanlı mimari sanatı üslup bakımından değerlendirildiğinde genel olarak Erken, Klasik ve Geç Osmanlı dönemi olarak üç farklı devre ayırmak mümkündür.

2.5.1. Erken Osmanlı Dönemi Mezar Taşlarının Süsleme Üslupları

“Anadolu’ya Müslüman Türklerle dikilen mezar taşları, Osmanlılar döneminde şekil ve muhteva olarak daha da zenginleşmiştir” (Kutlu, 2005, s. 16).

“Selçuklu devrinin geliştirdiği mimari süslemeler 14. yüzyılda bir dönem noktasına gelir. Birbirinden bağımsız beyliklerin ortaya koyduğu denemeler Selçuklu karakterinden bazen koptuğu gibi, bazen de kuvvetle aynını yansıtır. 15. yüzyılda Bursa, Edirne, İstanbul merkezlerinin öncü olduğu Osmanlı sanatının yeni bir şahsiyetle kendini geliştirdiği görülür” (Öney, 1988, s. 9).

Osmanlı süsleme sanatının oluşumunda, Erken Osmanlı döneminde gördüğümüz iki genel üslup yatar. Rumi ve hatai olarak tanımlanan bu üslupların kökeni ve Anadolu’ya geliş yolları da farklıdır. Selçuklu dönemi eserlerinde yoğun olarak görülen rumi üslup, palmet, yarım palmet ve lotus çiçeklerinin stilize edilerek kullanımından oluşan, karmaşık sarmalların birbiri içine geçmesiyle oluşan bitkisel bir üsluptur. Bu üslubun kökeni Doğu Türkistan ve Çin İmparatorluğu arasında bulunan Hatay bölgesine bağlandığı için hatai olarak tanımlanmaktadır. Çoğunluğu 3/4 görünümde çizilmiş Çin gülleri, şakayık ve narçiçekleri, tırtıllı veya yuvarlak boğumlu yapraklar, iç içe radial olarak yerleştirilmiş katmerli çiçekler rumi üslubun yanı sıra Osmanlı bezeme sanatında görülür. 15. yüzyılda Bursa Yeşil Camii ve Türbesinde, Edirne II. Murat Camii’nde yoğun olarak görülen bu üslup, zaman içerisinde rumi üsluba oranla daha baskın çıkar. Geniş yüzeyler hatai üslup ile bezenirken, rumi üslup sadece köşelerde veya dolgu öğeleri olarak kullanılır. Ancak her ikisinin ortak kullanımı Osmanlı süsleme sanatının bir özelliği olarak görülür (Yenişehirlioğlu, 2002, s. 651-677).

“Erken Osmanlı dönemi mezar taşlarında kullanılan üslup özellikleri daha çok bitkisel kompozisyonlar şeklinde yalın bir üslupta meydana getirilmiştir. Genellikle mermer malzemenin kullanıldığı örneklerde, enine gelişen lotus ve palmet dizisi ile enine gelişen rumi bezemeleri en yoğun süsleme kompozisyonlarıdır” (Demiriz, 1979, s. 13-34).

“Selçuklu üslubunun daha sade bir şekilde etkilerinin görüldüğü Beylikler döneminde Selçuklularda görülen figürlere hiç rastlanmamıştır” (Öney, 2007, s. 29). “Mezar taşlarında sembolizm, figür olarak değil ama mezar sahibinin sosyal statüsü ve cinsiyetini belirleyen, başı, boynu, gövdesi olan insan silüetleri halinde ortaya çıkmıştır” (Çetintaş, 2007, s. 252).

2.5.2. Klasik Osmanlı Dönemi Mezar Taşlarının Süsleme Üslupları

Erken Osmanlı döneminde Bursa’da gelişen üslup, iyi stilize edilmiş bitkisel ve hayvansal motiflerden meydana gelmiştir. Osmanlı mezar kültüründe mezar taşlarının boyutları küçülmüş, kitabeler ise daha temiz bir işçilikle şekillendirilmiştir. Mimari ile paralel gelişim gösteren Osmanlı mezar taşları İstanbul’da, Osmanlı’nın klasik çağında birçok sanat dalında olduğu gibi, olgun örneklerini vermiştir. Bu dönem mezar taşlarının en belirgin özellikleri, figüratif elemanlara yer verilmemesi ve ölenin kimliğini, sosyal konumunu, mesleğini belirtecek sembollerin kullanılmasıdır (Haseki, 1977, s. 25).

“Özellikle toplumun sosyal yönlerini yansıtan unsurlar, halk içerisinde farklı bir yere sahip olan, saray mensubu âlimlerin, askerlerin ve yönetici devlet adamlarının kıyafetleri ve başlıkları mezar taşlarını biçimlendirmiştir” (Kuşoğlu, 1984, s. 128).

Osmanlı mezar taşlarının temelini kendinden önceki kültürler oluştursa da, bu dönemde genel karakter ve form olarak mezar taşları daha değişik bir biçim ve çehre ile karşımıza çıkarlar. En iyi ve yoğun örneklerine Bursa, İzmit, Edirne, Gelibolu ve İstanbul yörelerinde rastlanır. Osmanlı döneminin başlangıç devrine ait mezar taşlarında Selçuklu ve beylikler devri etkisi görülür. Asıl Osmanlı motifleri 16. yüzyılın ortaları ile 18. yüzyılın ortaları arasında kendine özgü bir karaktere ulaşmıştır. Mimari üsluplara ve toplumsal yapıya paralel bir gelişim gösteren Osmanlı mezar taşları başlangıçta sade, öz ve nettir (Tayanç’tan aktaran Çoğan, 1996, s. 12).

2.5.3. Geç Osmanlı Dönemi Mezar Taşlarının Süsleme Üslupları

“Klasik devrin taşları ağırbaşlı bir anlatım içerisindedir. Bunu çiçek motifleriyle süslü lale devri mezar taşları izler. Barok devrin mezar taşları ise biçim, görünüş ve motif yönünden daha hareketli ve kıvrımlıdır. Göz alıcı girinti çıkıntı ve kıvrımlar çoklukla kullanılmıştır. 18. Yüzyılın ortalarından sonra Osmanlı mezar taşlarında dış etkiler görülmeye başlar. Özellikle kendimize göre yorumlanan ampir ve rokoko üsluplarına uygun, batı kaynaklı çiçek ve yaprak motifleri simetrik ve asimetrik biçimde mezar taşları üzerinde görülür” (Haseki, 1977, s. 10).

“Kompozisyonlarda kullanılan bu özellikler ilerleyen dönemlerde, daha abartılı bir üslup olan Barok etkilerle birleşerek Geç Osmanlı dönemi süsleme özelliklerini meydana getirmiştir. Bu dönemde özellikle tarikat ve devlet görevlilerini belirten semboller ile belirli ailelerin fertlerine ait mezar taşları bunların ilk örnekleri olmuştur” (Çal, 1999, s. 208-214).

19. yüzyılın başlarından itibaren ekonomik ve kültürel alandaki çöküntü, sanat dallarını da etkisi altına almış, özellikle mezar taşlarımız bu olumsuz gelişime ister istemez ayak uydurmuş, dış etkilere boyun eğmiş, giderek artan yozlaşma ulusal değerlerimizi tanınmaz hale getirmiştir. Kurdelelere sarılmış güller, bir yerde yapıtlarımızın damgası niteliğinde olan; lale,

sümbül, karanfil, servi ağaçları ve yazılarımızın yerini almış; tabakları dolduran limon, nar ve portakallar mezar taşlarımızı meyve fidanı, mezarlıklarımızı meyve bahçesi haline getirmiştir. Ne olduğu ve kimin olduğu belli olmayan, duyarlık ve rasyonel düzenden yoksun kişiliksiz mezar taşları mezarlıkları doldurmuştur. Bu işle uğraşan sanatçılar yaratma eylemini bırakmış, siparişler kabul ederek sıradan işler yapmaya başlamışlar ve artık sanatkarlar mezar taşlarının mezar taşlarını yontmaktadırlar. 20. yüzyılın başlarında olumlu bir kıpırdanma olmuşsa da bu kıpırdanış fazla yaygın ve sürekli olamamıştır. Çünkü bu devre ait çok az yapıt belirli birkaç yerde vardır ve sonu gelmemiştir. O günden bugüne mezarlıklarımızı dolduran taşlar, hepimiz için bilinen, yozlaşan kültürümüzün ürünleri olan, beton ve mermer yığınlarından başka bir şey değildir (Haseki, 1977, s. 10).

İnanç dünyamızda güçlü bir şekilde yerini koruyan tefekkür ve edebiyat tarihimizde genişçe yer verilen ölüm ve sonrası, Türklerde sanat ile bütünleşerek tarihimizin en önemli ve kalıcı eserlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Milli kültürümüzün nesiller boyu aktardığı belgeleri olan mezar taşları, bütün sanat dallarına nazaran örf ve adetleri aksettirmesi yanında, tarihsel manada da etnografik, mimarlık ve sanat tarihi için öncesi ve sonrası belli belge hüviyeti taşırırlar. Mezar taşları, yapıldıkları çevrenin ve devrin inançlarının, adetlerinin, tarihi, edebi, iktisadi ve sosyal şartların müşterek mahsulüdür. Bu bakımdan onlar, sanat tarihimiz için olduğu kadar kültür tarihimiz açısından da büyük öneme sahiptirler (Karamağaralı, 1992, s. VII).

2.6. Mezar Türleri ve Mezarlıklar

Türk mimarisinin ana mezar fikri 19. yüzyıl sonuna kadar sayısı bine varan çok değişik örneklerle şekillenip gelişerek yaşamıştır. Türk toplumunda görülen “balbal” geleneği zamanla antropomorfik geleneğini kaybederek mezar taşı biçimine dönüşmüştür.

Osmanlılarda mezar taşı geleneği diğer Müslüman ülkelerde benzeri görülmeyen bütüncül bir sanat yapısı kimliği kazanmıştır. Tasvir yasağı yüzünden mezarın adına yapıldığı kişinin kavuğu, sarığı ya da kılıcının tasvir edildiği geç dönem Osmanlı mezar taşlarında da balbal anıtlarının izlerini bulmak mümkündür. İslami kurallara karşı koyan hem de oldukça yabancılaştırılmış soyut heykel mezar taşı anlayışı ortaya koymaktadır (Akıllı’dan aktaran Baş, 2009, s.11).

“Anadolu’daki Türk mezar geleneği Selçuklular, Beylikler ve Osmanlılar çağında ana hatlarıyla ortak özellikler taşımakla birlikte, her birinin kendi dönem ve bölgesinin özellikleri içerisinde farklılıklar yansıttığı görülür” (Karamağaralı’dan aktaran Tunçel, s. 6). Anadolu’daki Türk mezarları lahitler, sandukalar, şahideli mezarlar olarak gruplandırılır” (Tunçel, 1989, s. 7).

2.6.1. Şahideli Mezarlar

“Bazen yalnız başucuna, çoğu zaman hem başucuna hem de ayakucuna dikilen taşlara “şahide” denir. “Kitabeli şahide” adı verilen baş taşı ile mezarın bittiği yeri gösteren ayak taşı tam bir mezarı gösterir. Ayak taşı olmayıp sadece şahidesi bulunan mezar ise “makam” olarak adlandırılır ve orada herhangi bir kişinin gömülü bulunmadığını veya şüphe söz konusu olduğunu gösterir. Biçimleri açısından farklılıklar gösterir. Bu sebeple şahide formları esas alınarak bir ayrıma gidilmiştir. Şahideli mezarların sivri kemerli olanları çoğunluktadır. Şahide tipleri, bilhassa Osmanlı çağında çok değişik örneklerle karşımıza çıkar. Baş taşı, ayak taşlarına göre daha büyüktür; süslemeler açısından da bir gelişim göze çarpar. Her iki taşta da

süs veya yazı bulunabilmekte; ancak ayak taşı genellikle daha sade veya tamamen süslemesiz yüzeyler halinde bırakılabilmektedir. Şahidelerin baş taşlarına ayetler, hadisler, şiirler ve mezarın adına yapıldığı kişinin kimliği yazılır. Ayak taşlarında ise, genellikle ölüm tarihinin ve dini metinlerin tekrarlandığı görülür. Kimi zaman da yalnızca süslemeye yer verilir” (Sedes ve Sal, 2012, s. 64).

2.6.2. Sandukalı Mezarlar

“Taş malzemenin yekpare veya kapaklı birer gövde şeklinde işlenmesiyle ortaya çıkar. Selçuklulardan itibaren bazı örneklerinin aynı biçimde çini, alçı ya da ahşap malzemeye yapıldığı görülmektedir” (Tunçel, 1989, s. 7).

“Bu tür mezarlar, ayak kısmından baş kısmına doğru genişleyen ve yükselen ahşap tabutlardan ortaya çıktığı açıktır. Üstleri üçgenin yan kısımları gibi iki eğimlidir. Düz veya çok kenarlı olanları da vardır” (Çal, 2015, s. 304). Bu mezar türünde şahide bulunmaz, süsleme ve kitabe sandukanın yüzeyine işlenmiştir.

2.6.3. Lahit mezarlar

“Yekpare taş veya taş plakalardan bir iki veya üç kademeli olarak yontulmuş mezar taşlarıdır. Şekil olarak gemi teknesi, prizmatik ve yarım silindirik tipleri olup yatay olarak kullanılmışlardır” (Atsal ve Semerci, 2005, s. 11).

“Göktürkler döneminde varlığı bilinmektedir. Osmanlılarda 16. yüzyılda yeniden ortaya çıkmış, 18.-20. Yüzyıllarda baskın tiplerden biri olmuştur. Açık olanların içi toprak dolu iken kapaklılarda içi boştur. Kısa kenarlarındaki taşların üzerine açılan yuvalara baş ve ayak taşları oturtulur. Baş ve ayak taşlarının mezarın kısa kenarıyla tek parça taştan yapıldığı da olur” (Çal, 2015, s. 304).

2.7. Hazireler

Mezarlık olarak genel olarak ifade edebileceğimiz mekânlar ise bulundukları yere göre farklı isimler almaktadır. Çevrili alan olarak sözlükte anlam verilen ama Haziretülkuds’ten (cennet) geldiği de söylenebilecek hazireler külliye, cami, mescit, medrese ve tekke gibi yapıların etrafında bulunan kabirler topluluğu için kullanılır. Şehir içinde mevkilenmesi ve bünyesinde barındırdığı kabir sahiplerinin toplumun ileri gelenleri olması ile ayırt edilir (Vatin ve Yerasimos’dan aktaran Eldem, 2005, s. 20).

19. yüzyılın son otuz yılından bu yana hazirelere bazı istisnalar dışında ölü gömülmemektedir. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’nin Bakanlar Kurulu onayını gerektiren istisnalar, ancak Divanyolu Caddesi’ndeki Köprülü aile mezarlığı örneğinde olduğu gibi, geleneksel bir aile mezarlığının kullanımı halinde yapılmaktadır. 1868 yılı şubat ayında çıkarılan bir yasa

gereğince kent içindeki (Eyüp hariç) cami ve kilise hazirelerine defin yapılması yasaklanmıştır (Aristarchi Bey'den aktaran Laqueur, 2010, s. 64).

“Külliyelerin içindeki hazirelerin konumları hakkında genel bir şey söylemek mümkün değildir, çünkü bunların bazılarında zemin ve topografik koşullar, alışılmışın dışında çözümleri gerektirmiştir” (Müller-Wiener'den aktaran Laqueur, 2010, s. 64).

2.8. Mezar Taşlarında Süsleme Motifleri

“Süsleme sanatlarında desenin en önemli unsuru motiflerdir. Türk süsleme sanatlarında görülen motif bolluk ve özelliği, Türk sanatkarının İslami düşüncenin etkisi altında kısıtlanarak, resim ve heykel alanında gösteremediği hünerini, tamamen bezeme sanatlarında yoğunlaştırması sonucu, büyük ve çok güçlü üsluplar meydana getirmelerine bağlanabilir” (Keskiner, 2002, s. 130).

2.8.1. Üsluplaşmış Zoomorfik ve Bitkisel Kökenli Motifler

İslam mimari tezyinatında sanatçıların elindeki ana bitki motifi sayısı, hemen hemen yalnızca palmet, rumi ve lotustan ibarettir. Diğer bitki motiflerinin esasını da aşağı yukarı bunlar teşkil eder. Buradaki motifler asıl karakterini kaybetmeden değiştirilerek ve suniliğe düşmeden, abartılmadan yorumlanarak kullanılmıştır. Motiflerin bir takım ufak tefek değişikliklerle ve bazen ikisinin, bazen de üçünün bir arada kullanılmasıyla inanılmayacak kadar zengin ve girift kompozisyonlar elde edilmiştir (Çam, 1999, s. 66).

Rumi;

Tezyinatta önemli yeri olan rumi motifi, her devirde, her üslupta, başlangıcından günümüze kadar taşa, çinide, ahşapta, madende, kumaşa, tezhipte çokça kullanılmıştır.

“Türk süsleme üslupları arasında yapılması teknik yönünden en zor fakat o nispette de en çarpıcı ve estetik olanıdır. Kökeninin Orta Asya olduğu, Selçuklu Türkleri tarafından 11. yüzyıldan itibaren süslemeye aktarıldığı ve muhtelif hayvan formlarının stilize edilmiş şekilleri olduğu pek çok örnek ile kanıtlanabilmektedir” (Akar ve Keskiner, 1978, s. 19).

Bununla birlikte “rumi motifinin yarım palmet motifinin değişmesiyle ortaya çıktığı hakkında yaygın bir kanaat'te vardır” (Kühnel'den aktaran Demiriz, 1979, s. 27).

“Her ne kadar “Rumi” terimi tarihteki anlamıyla sadece Anadolu'yu çağrışırsa da, bu adla anılan motif Selçuklulardan önce bütün İslam sanatında Karahanlı ve Gazneli, Abbasi,

Endülüs ve Fatimi süslemelerinde sık sık uygulanmış ve Osmanlı döneminin sonlarına kadar varlığını sürdürmüştür” (Mülayim, 1999, s. 168-234).

Palmet;

Bir orta eksenin iki yanına alt ve üstü kıvrık bitki sapları ile bunların üst kısımlarındaki boşlukların da iki yandan doldurulmasıyla elde edilen bir çiçek tomurcuğu şeklinde beş ana hattan oluşan motif, şematik olarak palmiyeyi andırdığı ve dolaylı olarak da bir el biçimini hatırlattığı için adına “palmet” denmiştir. Latince beş rakamının karşılığı olan “Palam” (Fransızcada Palme), palmiye ağacının el benzemesi dolayısıyla hem bu ağaca, hem de beş rakamına isim olarak yakıştırılmıştır (Arseven, 1970, s. 204).

Mezar taşlarında şahidelerin alınlıkları dışında, kenar silmeleri ve bordürlerinin rumi, palmet motiflerinden oluştuğu görülür.

Lotus;

“Bir su bitkisinin çiçeğinin üsluplaştırılmış görüntüsü olan lotus çiçeğinin kaynağı Mısır olarak bilinir” (Cantay, 2008, s. 33).

“İslam öncesi dönemlerden itibaren görülmeye başlanan Lotus motifi 19.-20. yüzyıllarda yazılan Türkçe botanik kitaplarında “nilüfer” adıyla bilinir” (Önler’den aktaran Özbek, 2002, s.550). Bununla birlikte su gülü, su lalesi gibi adlarla da bilinmektedir.

“Anadolu öncesinde özellikle Uygur sanatında karşımıza çıkar. Lotusun bazı simgesel anlamlar içerdiği; bilhassa Budist kültür çevrelerinde, mutlak temizliği, evrenin güçlerini, manevi olgunluğu ve öldükten sonra yeniden dirilişi simgeler” (Çoruhlu’dan aktaran Özbek, 2002, s. 550). Budizm kutsal Cennette doğuşu lotus çiçeği ile sembolize etmiştir. Bu nedenle Türk mezar motiflerinde kullanılan lotus motifi Cennette doğuşu sembolize eder.

Budist sanat çevrelerinde kullanılan lotus ile Anadolu Selçuklu sanatındaki lotus arasında form olarak farklılıklar vardır. Budist çevrelerindeki tasvirlerin daha natüralist üslupta olmasına karşılık, Anadolu Selçuklularında stilizasyona uğramıştır. Abbasi dönemi Samarra alçı süslemelerinde görülen kompozisyon örneklerinde düşey bir sap üzerine simetrik olarak yerleştirilmiş, uçları yukarı doğru kıvrılmış iki yapraktan oluşur. Bu iki yaprak arasında taç yaprağı veya tomurcuk bulunması palmete yaklaşırsa da önemli fark yan yaprakların yukarı doğru kıvrılmasıdır (Özbek, 2002, s. 550).

Erken dönem kimi Türk mezarlarında ve duvar ikonlarında lotus motifi bulunurken zamanla Türk mezarlarında değişik bitkisel motiflerle ifade edilmiştir.

Bazen lotus ve palmetin ayırt edilmesi oldukça zordur. İki form birbirine karışmıştır (Ögel, 1966, s. 78). Selçuklu ve Osmanlı döneminin en simgesel ve yaygın motifleri arasına giren lotusun Anadolu mimarisinde dikey karakterde kullanılması dikkat çeker. İslam sanatı, nesnenin var olmasına fazla ağırlık vermeden, tümüyle soyut kavramsal bir bütünlüğü vurgulamıştır (Kuban, 1999. s. 176).

Hatai;

Hatai motifi, geleneksel süsleme sanatlarımızda, özellikle de tezhip, çini, cilt ve tekstil sanatlarında önemli bir yeri olan ve yaygın olarak kullanılan bir motif çeşididir” (Birol ve Derman, 1991, s. 65).

Klasik Türk süsleme sanatlarının başlıca unsurlarından olan hatai motifi Anadolu Selçukluları Döneminde sade ve küçük formlarıyla kullanılmaya başlanmış, Osmanlı döneminde ise oldukça büyük ve gösterişli üsluplarda uygulanmıştır.

“Çin ve Orta Asya’nın etkisinde oluşan, çoğu kez kökeni belli olmayacak derecede stilize edilmiş çiçek ve yaprakların girift desenleridir” (Akar vd., 1978, s.18).

“Belli oranda üsluplaştırılmış ve şemalaştırılmış şakayık, narçiçeği, hatai çiçeği, gülhatmi, nilüfer, yonca vs. gibi çiçekler ve bunların goncalarıyla diğer yaprak motiflerinden oluşur” (Demiriz, 1979, s. 28). Çiçeklerin dikey kesiti alınarak anatomik çizgileri üsluplaştırılarak ortaya çıkar.

“Stilize edilen çiçeklerin hangi çiçeğe benzediği ve türü hakkında kesin bir kanıya varmak zordur. Yaprak stilizeleri gerçeğe daha yakındır. Hatainin hemen hemen hepsinde büyük bir simetri hâkimdir. Birleşik hallerde, belirli kalıpların sınırlandığı çeşitli ortamlarda, özellikle rumilerle oluşan kompozisyonlarda görülür” (Akar ve vd., 1978, s. 18).

2.8.2. Bitkisel Motifler

“Natüralist (bitkisel) motifler İslam sanatında, erken dönemden itibaren kullanılan motiflerdir. Emevi döneminde akantus yaprakları, palmetler, asma yaprakları, üzüm salkımları, nar, lotustan oluşan ve Geç Antik ve Sasani çıkışlı motifler kullanmıştır” (Özbek, 2002, s. 531). Türk süsleme sanatlarında natüralist motifleri kullanım alanlarına göre başlıca dört grup altında incelemek mümkündür. Bunlar; çiçekler, yapraklar, ağaçlar, yemişler ve meyvelerdir.

Çiçekler;

Kanuni Sultan Süleyman döneminin ekol sahibi sernakkaşı Karamemi, yaşadığı dönemde tutku derecesindeki çiçek ve bahçe sevgisini tezhibe yansıtmış, bu tarz tezhipten çiniye atlayarak 16. yüzyılda sanatın ayırıcı vasıflarını belirlemiştir. “Osmanlı bezeme sanatı, çok stilize ve geleneksel çiçek formlarını da bu dönemde hayli çok içermesi ile hayali ve gerçekçi çok zengin bir floraya sahip olmuştur” (Demiriz, 1986, s. 12).

16. yüzyılın ikinci yarısından sonra Osmanlı süslemeciliğinde yeni motiflerin görülmeye başladığı ve dört çiçek üslubu (lâle, gül, sümbül, karanfil) olarak da bilinen natüralist üslubun görüldüğü dönemde özellikle lale, IV. Mehmet zamanında Avustralya elçisi tarafından İstanbul’a getirilmiş ve o dönemin moda çiçeği olmuştur. III. Ahmet (1703-1730) zamanında ki üsluba “Lale Devri olarak adını vermiştir. İstanbul’da bulunan abidelerimiz duvar çinilerinde 312 çeşit lale motifi saptanmıştır. Mezar tarzlarında 350, kuş ve işlemelerde ise 585 çeşit lale motifi görülmüştür” (Akar ve Keskiner, 1978, s. 11).

Değişik sanat kollarında malzemenin farklı olması ve teknik özellikler, diğer motifler gibi natüralist motiflerinde şekillenmesini etkilemiştir. Her sanat dalının yapı özelliğinden dolayı yarı üsluplaştırılmış çiçekler değişik şekillerde ortaya çıkar.

Üsluplaştırılmış olmalarına rağmen karakterlerini kaybetmeyen çiçekler, ayrı ayrı isimleriyle de desen içinde fark edilirler. Bu özelliği sebebiyle, kompozisyon içinde yarı üsluplaştırılmış çiçekleri kullanırken her biri kendi sap ve yaprağı ile çizilmelidir. Karanfil, kendi yaprağı ile kendi sapı üzerinde bulunur. Gül, yaprağı ve guncası ile yine kendi sapı üzerinde bulunur. Sadece ulama desen çiziminde ve pervazlarda bu kaideye uyulmadığı görülür (Biol ve Derman, 1991, s. 113).

“Kullanılan teknik nedeniyle aynı motif farklı görünüm kazanabilmektedir. Örneğin gül motifi taş oymada üç boyutlu oyulmakta ve natüralist görünüşte olabildiği gibi tek düzeyde oyulup geometrik bir şekle de bürünmüştür” (Akar vd. 1978, s. 11).

Yapraklar;

Yaprak, hatai grubundaki penç, guncagül, hatai gibi motifleri meydana getiren ve desen içinde önemli yeri olan temel motiflerdendir. Tezhipte kullanılan yaprak, tabiattaki görünümünün üsluplaştırılması ile tezyinatta çeşitli şekillerde çizilmiştir. Selçuklu sanatında geometrik üslubun hâkimiyeti sebebiyle gelişemeyen yaprak ve aynı gruptan diğer motifler Osmanlı Döneminde önem kazanmış, 16. yüzyılda en mükemmel halini bulmuştur.

“Stilize yapraklar farklı görünümde dirler. Doğal görünümünde olanların dışında, üç dilimli “seberk”, beş dilimli olanlara “pençberk”, çok dilimli olanlar, birbirine sarılmış yapraklardan meydana gelen karışımlar “sadberk”, hançer ve geometrik yapraklarda uygulandıkları alana göre isimlendirilmişlerdir” (Akar ve vd., 1978, s. 11).

En sık kullanılan motif ise akant (akantus) yaprağıdır. Antik devirlerin en önemli süsleme unsurlarından olup yaban enginarı yaprağı olarak bilinir.

“Asimetrik palmetler olarak adlandırılan akantlar, Yunan’da Korint tarzı sütun başlıklarının temel motifidir. Anadolu dönemi sanatında, örneklerine rastladığımız akant motifi pek fazla değildir. Selçuklu mimarisindeki özgün akantlar artık biçimden ayrılarak, daha şematik bir karakter yansıtırlar” (Ögel, 1994, s. 79).

Akant yaprağı Batı etkisi ile Osmanlı sanatına girmiş, hem mimari, hem de mezar taşı tezyinatlarında yaygın olarak kullanılan bir motif olmuştur.

Ağaçlar ve dallar;

“Türk süslemeciliğinde önemli bir yeri olan ağaç örneklerinin, yapraklar ve çiçeklerde olduğu gibi pek çok çeşidi vardır. Özellikle hayat ağacı, servi ağacı, hurma ağacı, meyveli ağaçlar, çiçek açmış bahar ağaçları süslemede çok sık kullanılan örnekler olmuştur” (Akar vd. 1978, s. 11).

“İslam sanatında hayat ağacı motifi erken dönemlerde başlangıçta hurma ağacı olarak tasvir edilirken daha geç dönemlerde nar ağacı olarak tasvir edilmeye başlandığı görülmüştür. Yakutiye medresesinde, Erzurum çifte minareli medresede, Ahlat mezar taşlarında hayat ağaçlarına rastlanır. Bu örneklerde hayat ağacı palmiyeye benzer bir ağaçtır ve genellikle bir vazodan çıkar. Dalları arasında bir nar meyvesi bulunur” (Öney’den aktaran Öztekin, 2008, s. 117-118).

Selçuklu ve Osmanlı sanatında da dini mimaride, mezar taşlarında aynı şekilde çok sık işlenen hayat ağacı çok eski devirlerden itibaren inanç sisteminde bolluk ve bereketin simgesi olmuştur. Mezar taşlarında Ölüm ve faniliğin sembolü olarak kullanılan servi ağacı en çok kullanılan motiflerden biridir. Selçuklu sanatında da rastlanan servi ağacı Osmanlılarda 17. yüzyıldan itibaren önem kazanarak çok sık kullanılmıştır. “Sabrın ve temkinin simgesidir. Dik ve doğru duruşu ile doğruluğu ve dürüstlüğü, üst dalının eğik durması ile Allah karşısında boynu bükük kalmayı, acziyeti ifade eder. Mezar taşlarında görülen boynu bükük servi yitirilenin ardından boynu bükük kalmayı ve sabretmek gerektiğini hatırlatır” (Demiriz, 2005, s. 276). Hurma ağacı motifi Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde çok sık olarak kullanılmıştır. Bereketi, bolluğu, yaşamı ve ölümsüzlüğü temsil eder.

Meyveler;

Eski uygarlıklarda verimlilik, bereket, üreme gibi kutsal anlamlar taşıyan meyveler Türk sanatlarında da önemli derecede ve aynı anlamda ifade edilerek tasvir edilmişlerdir.

18. yüzyıla kadar daha az görülen bu süslemeler 18. yüzyıldan sonra çok fazla kullanılmıştır. “İslami inancın bir mekânsal tasviri de Cennet kavramında ifadesini bulmuştur. Cennet meyve bahçeleriyle dopdolu bir mekândır. Bu nedenle dini mimari cennetle özdeşleştirilmiştir. Nar, incir, dut gibi meyveler cennet meyvesi olarak bilinir. Nar ve incirin bol miktarda bir meyve tabağı içinde, mezar taşları ve lahit yüzeylerindeki bezeme kuruluşlarında yer alması, defnedilmiş kişinin yapmış olduğu çok sayıdaki iyi işler ile ilişkilendirilebileceği gibi, bu iyiliklerinden dolayı cennet mekânında olacağı da ifade edilmiş olmaktadır” (Cantay’dan aktaran Cantay, 2008, s. 36).

Üzümde nar, incir dut gibi önemli bir meyvedir. Daha çok asma ağacı dallarında yapraklar ve tutucu uçlarıyla tasvir edilmiştir. Daha çok Osmanlı Dönemi süsleme örneği olarak kullanılan asma ağacı ve üzüm salkımı, Anadolu’da yaşayan eski kültürler için değerlidir. Aynı zamanda meyvesi, şırası, sirkesi ile de bir ihraç ürünü olan meyvedir. Servi ağacına dolanan üzümlü asma ağaçlarıysa, yararının büyük olduğunu ifade etmenin sembolik ifadesi olmuştur. Osmanlı döneminde meyveli ağaç ve meyve motifleri, yüzey bezemesi olarak daha çok cami, türbe ve sivil mimarlık örneği olan Topkapı Sarayı’nda görülmektedir (Cantay, 2008, s. 35-36-37-38).

2.8.3. Barok Rokoko Üslubu

“Şukufe tarzı” olarak adlandırılan natüralist özellikleri olan gerçeğe yakın çizilmiş bir üsluptur. 18. yüzyıl ve 19. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Vazolu, vazosuz, buketler, tek çiçekler, fiyonklu çiçekler gibi.

“Bu tip çiçekler çok stilize olan “Hatai” grubu ya da “Rumî” gibi motiflerle bir arada aynı kompozisyonda kullanılmıştır. Bazen doğaya yakın bazen de aşırılığa varan kıvrımlar ve çok girift profillerle bezeme tamamlanır” (Akar vd. s. 21).

2.8.4. Geometrik Süslemeler

“Taşlar üzerinde sıkça görmeye alıştığımız geometrik biçimler kainatın sembolleridir. İslam sanatında bir düzen içerisinde süregiden çizgiler gücün, adaletin, genişliğin, sonsuzluğun sembolüdürler” (Sevim, 2010, s. 91).

“Nokta, çizgi ve yayalardan meydana gelen kavramlar topluluğuna dayanan geometrik süsleme belirli eksenlerde, belirli ilkelerin uygulanması ile oluşur” (Mülayim, 1982, s. 52-59).

Tarihten önceki devirlere ait en eski süsleme şekli olan geometrik şekiller, hemen her kültürde görülür. İslam ülkelerinde tüm insanlık için geçerli olan basit geometrik simgeleri aşarak, derin ve karmaşık hesap işlerine dönüşmüş, hendese ürünü olan kompozisyonlar düzeyine ulaşmıştır. Geometrik desenler; kare, dikdörtgen, üçgen, daire, poligon, baklava, altıgen ve yıldız gibi

birçok yalın formun birleşmesinden meydana gelir. Türk süsleme sanatlarında İslam öncesi dönemde, Uygurlarda, Selçuklu, Beylikler dönemi ve Osmanlı sanatında varlığını kesintisiz olarak sürdüren geometrik şekiller en yaygın ve gelişmiş şekliyle Anadolu Selçukluları döneminde görülür. Geometrik kompozisyonlar bu dönemde, mimaride taç kapılarda, iç mekânlarda çinilerde, ahşap işlerinde minberlerde, halılarda yazma eserlerde, zahriye ve bordürlerde kısaca tüm alanlarda girift kıvrım dallarla güzelleşen, rûmi ve yazı ile bütünleşen başlıca süsleme unsurlarından biridir. Daire, üçgen, baklava dilimi, Mühr-ü Süleyman, Ay-yıldız, çarkıfelek, mukarnas, gülbezek gibi çeşitleri vardır. Geometrik kompozisyonların Konya Karatay Medresesi'nin kubbesinin içini kaplayan ve bir tasarım harikası olan çinilerde görüldüğü gibi giderek genişleyen örnekleri de vardır (Özkeçeci ve Özkeçeci, 2007, s. 91).

2.8.5. Nesneli Süslemeler

Osmanlı mezar taşlarına işlenen bu tür değişik süslemeler Türk sanatı açısından önem taşımaktadır.

Vazo motifi duvar çinilerinde seramiklerde taş mermer üzerinde (özellikle çeşmeler ve mezar taşlarında) eski resim ve minyatürlerde tezhiplerde tahta üzerindeki nakışlarda sedef işlerinde kâğıt oymacılığında işlemelerde beğenilen bir motif beğenilen bir motif olarak kullanılmıştır (Biçici, 2004, s. 720). Kılıç motifi gücün, hâkimiyetin, yiğitliğin adaletin, cesaretin sembolü niteliğindedir. “Mezar taşları üzerine işlenen kandillerin, çoğunlukla ölünün gömüldüğü mezarı kıyamete kadar aydınlatmakla ilgili sembolik bir rolü vardır” (Çerkez ve Karamağaralı'dan aktaran Biçici, 2012, s. 640). Topçu arması, rozetler, meyve kâsesi, Mühr-ü Süleyman, çarkı-ı felek, kurdele, perde vb. gündelik hayattan ve sembolik ifadeli nesneli süslemeler mezar taşlarında sıkça işlenmiştir.

2.8.6. Mimari Tasvirler

Lale Devrinden itibaren yeni bir arayış içinde giren Türk sanatı 1839 Tanzimat Fermanı ile batı etkilerinin hızlanmasına, toplum yapısına olduğu kadar sanata da yeni bir karakter kazandırmıştır. Batılı akımlar özellikle mimari dekorasyonu etkilemiş böylece gerek dini gerek sivil yapılarda batı kökenli motiflerin hâkim olduğu yüzey değişiklikleri meydana gelmiştir (Arık vd. aktaran Tunçel, 1989, s. 7).

“Geleneksel Minyatür sanatından farklı bir teknikle fakat bir kısmı minyatüre benzer bir üslupla gelenekçi; bir kısmı da batılı veya hem geleneksel hem de batılı anlayışın birlikte uygulandığı karma üslupla yapılan tasvirlerle süslenmiştir” (Renda, 1977, s. 193-201).

Başkent İstanbul merkezinden başlayıp ülke sınırları içinde yayılan batı etkileri Özellikle Ege olmak üzere Anadolu'nun hemen her yerinde kendisini hissettirmektedir. Bu tasvirler dekorasyonun yanı sıra mermer ya da taş panolarda kabartma olarak görülmektedir. Aynı yapıda bir veya daha fazla görülebilen bu tasvirlerle benzer üslupta mezar taşlarının da bu dönemde yaygınlaştığı anlaşılmaktadır. Manzara ve cami tasvirli mezar taşlarının Ege Bölgesinde daha fazla benimsendiği fark edilmektedir (Arık vd. aktaran Tunçel, 1989, s. 8).

(Şekil: 2, 3, 4, 8).

İslam Sanatının önemli ilkelerinden biri figürsüzlük olarak bilinir. Genel olarak insan ve hayvan figürlerinin dinsel yapılar ya da dinsel konulu yazma eserlerde kullanılmasından kaçınılmıştır. Nedeni İslam dininin Allah dışında hiçbir şeye ya da kişiye tapınma ölçüsünde saygı gösterilmesine karşı olmalarındandır. Osmanlı Klasik dönemde de pek rastlanmamaktadır” (Demiriz, 1979, 30-39-66).

Türk sanatında bitkisel süsleme, başlangıcından itibaren çeşitli alanlarda ve tekniklerde en çok kullanılan motif ve kompozisyonlardandır. Osmanlı devletinin 18 ve 19. yüzyılda batılılaşma sürecinde Avrupai Barok ve Rokoko üslupları özellikle süslemenin her alanında daha etkili olmuştur. Önceki dönemlerde stilizasyona uğrayan figür ve bitkisel motifler yerine bu dönemde daha natüralist motifler, nesneler, manzaralar kullanılmış, akant yaprakları Türk Süsleme sanatına girmiştir (Arık’tan aktaran Kılavuz, 2013, s. 91).

Mimari eserlerden sonra bu değişimin en iyi izlendiği alan mezar taşlarıdır. Ege bölgesindeki mezar taşları malzeme ve formları yanında süslemeleriyle de bu dönemde başkent İstanbul’dan geri kalmayacak derecede gösterişlidir. Kullanılan bitkisel motiflerde, gerçeğini andıracak biçimde ana çizgiler kullanılarak sadeleştirilmiş ve soyutlamaya gidilmiştir (Kılavuz, 2013, s. 91).

Bu bilgiler ışığında mezar taşlarına bakıldığında “ayak taşlarında daha çok servi, gül ağacı, asma ve hurma gibi klasik motifler kullanılmıştır. Gül, Hz. Muhammed’i (SAV) simgelediği için kutsaldır. Sümbül, Halvetiliğin ve Sümbüllüye Tarikatının sembolü olarak kullanılmıştır. Yasemin Hz. Fatima’nın sembolüdür” (Sevim, 2010, s. 89-92-93).

Servi ve hurma, yaşamın sembolüdür. Meyve tabağı ve nar eski Yunan’da yaşam ve bolluğu simgelerken nar, Kuran-ı Kerim’de cennet meyvesi olarak ta karşımıza çıkar. Meyve tabağı hem baş, hem de ayak taşında kullanılır. Süsleme çeşitleri açısından ele alındığında Rumiler ve palmetlerden oluşan kısmen de hataları içeren kompozisyonlar ağırlıktadır. Geometrik motiflerin yanında, fazla olmamakla beraber rozetler, mihrabiye tasvirleri ve mimari tasvirler mezar taşlarında görülen unsurlardır. Bunun yanında temeli çok eskilere dayanan üzüm, üzüm salkımları gibi süslemeler de yer yer kullanılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde kâse içinde çiçekler, vazoda güller özellikle alınlık kısmının en çok kullanılan süsleme şekli olmuştur. Nar, lotus, servi ile geometrik motifler arasında yer alan zencirek, rozetler ve çizgisel desenler de en çok kullanılan motiflerdendir.

Mesela mezar taşı üzerindeki servi içindeki servi motifi doğumda ölen kadını ve doğurduğu kız çocuğunu sembolize eder. 16. ve 17. yüzyılda bulaşıcı hastalıktan ölen çocuk sandukalarının üzeri kumaş desenleriyle kaplıdır ve bel kısımlarına işlenen kemer üzerindeki “lama” ya da “hançer” hayatlarının kısa kesildiğini anlatır. Hançer motifi, ruh ve bedenın alakasının kesilmesini de ifade etmektedir. Mühr-ü Süleyman motifi bolluk, bereket güç sembolü olarak

kullanılır. Asker kökenli kişilerin en çok tercih ettikleri motif ise Osmanlı devlet armasıdır. En çok II. Mahmud döneminde görülen Osmanlı armalarında; top, kılıç, çift ve tek taraflı teber, tabanca, kanun ve Kur'an'ı temsil eden terazi ve kitap, altta bitkisel motifler ve etrafta parlayan ışık halesi bulunur (Sevim, 2010, s. 90-93-94-95).

Ortalama gelir düzeyinin üzerindeki konuma işaret eden lahit biçimindeki mezarların süsleme kalitesi son derece yüksektir. Taş ustasına, özgürce süslemesi için geniş bir alan kalmıştır. Çoğunlukla ortaya, geleneksel süsleme motiflerinden olan tek ve büyük bir rozet, yanlarına iki ya da çok sayıda küçük rozet yerleştirilir. Rozet çevresini bir süs şeridi sarar. İçi çiçek ve meyve dolu boynuzlar ve çelenkler de bezemede kullanılır. Çiçek saksıları ve meyve tabakları, kadın mezarlarının baş taşlarında da kullanılır. Meyve tabağı, mezar taşı yazılarının üzerine; çiçek saksısı, hem altına hem üzerine konulur. Yazı altlarında genelde lale motifine yer verilir. Kadın baş taşlarının tepesinde bitki motifleri kullanılır. Çocuk mezar taşları ise, çocuğun boyu ile orantılı olarak küçük tutulmuştur. Lale, Barok ve Ampir üsluplarının hâkim olduğu devirlerde de mezar taşları genel olarak klasik dönemin mezar anlayışına uygun olarak tasarlanmıştır.

2.9. Mezar Taşlarında Süsleme Teknikleri

Mezar taşı süsleme türlerinin oluşturulmasında incelediğimiz eserlerde de gördüğümüz üzere çoğunlukla kabartma, oyma ve kazıma olmak üzere üç süsleme tekniği uygulanmıştır.

2.9.1. Oyma

Bu teknikte işlenecek malzemenin yüzeyleri özel aletlerle oyarak, şekillendirilmektedir. Bu keskin sivri uçlu bir alet ve aletin üzerini de vurmak için matraka veya madırğa denilen, ağır ve kısa saplı tokmak kullanılır. Çelik uçlu aletle biçim verilecek malzemenin üzerinden parçalar kopararak, oyarak veya yontarak yüzey üzerinde çukur oluşturmak ve verilecek şeklin ortaya çıkmasını sağlamak biçiminde olmaktadır (Biçici, 2004, s. 32).

2.9.1.1. Kabartma

Motifin zemin üzerine kabartılmış olarak yapılan veya oyma sonucu zemin çevresinden üstte oluşan, çıkıntılı biçime kabartma adı verilir. Bu oymanın verdiği bir neticedir.

Kabarıklığı az olanlara alçak kabartma, çok yüksek olanlara da yüksek kabartma denir. Yüksek kabartmalar yüzeyden taşkın durumdadır (Biçici, 2004, s. 32).

2.9.2. Kazıma

“İşlenecek mermerin yüzeyini belirli, basit ince bir tabaka halinde ortaya çıkarılmasıdır.

Yüzey oyulmaz, aletle çizgisel, şematik olarak verilir. Bu sert, keskin bir aletle malzemenin yüzeyine vurularak, çizilerek yapılır” (Biçici, 2004, s. 32).

2.10. Mezar Taşı Kitabı Yapısı

“Mezar taşı kitabelerinde üç önemli özellik görülür. Bunlar; taş işçiliği, yazı sanatı ve mezar taşlarında bulunan dini ve edebi ifadelerdir. Yapı olarak mezar taşlarındaki ana farklılık erkek mezar taşlarında ölünün statüsüne göre bir başlık bulunmasına karşın, kadın mezar taşlarında çiçek motifleri başlık olarak yer alır” (Berk, 2006, s. 23).

11. yüzyıldan sonra Anadolu uygarlıklarında plastik tutkuyu tatmin araçlarından birisi de yazıdır. İslamiyet'in figüratif açıdan resim ve heykel dalındaki bazı kısıtlamaları, yazının bir sanat dalı olarak doğma ve gelişmesine yol açtı. Kullanış türleri ve yerleri çok değişik olan yazının, en çok kullanıldığı yerlerden biriside mezar taşlarıdır. Özellikle kufi, nesih, sülüs ve talik mezar taşları üzerinde en çok kullanılan yazı çeşididir (Haseki, 1977, s. 35).

Türk mezar taşları incelendiğinde kitablesiz örnek sayısı, kitabeli olanlara oranla çok azdır. Kitabelerde yazı karakteri olarak, sülüs ve celi-sülüs gibi yazı çeşitleri kullanılmıştır. “Kadın olsun erkek olsun bir mezar taşı kitabesinin yapısı (farklı tasnifler yapılabilirse de) şu bölümlere ayrılabilir:

1. Başlık ve sembol
2. Serlevha
3. Kimlik
4. Dua
5. Tarih

Bu bölümler çoğu zaman yer değiştirebildiği gibi, birbiri içine yedirilmiş olarak da yer alabilmektedir. Yine bazı taşlarda bu bölümlerin biri yahut ikisi yer almaktadır. Bazı mezar taşlarında manzum ifadeler yer almakta, bazı mezar taşlarında ölüm tarihi bulunmadığı gibi bazı mezar taşlarında, şehidin ölüm günü saati ile verilmektedir” (Berk, 2006, s. 23).

2.10.1. Başlık ve Sembol

Osmanlı mezar taşları üzerinde kabartma olarak işlenmiş şekillerin motiflerin sembolik anlamlarının yanı sıra başlıklar da o mezarda yatan kişi hakkında bilgiler vermektedir. Bu bilgiler orada yatan kişinin kadın, erkek veya çocuk olduğunu, mesleğini, sosyal durumunu açık bir şekilde anlatır.

Ana hatlarıyla başlıklar ikiye ayrılır;

a- Kadın başlıkları

b- Erkek başlıkları

Kadın mezar taşları çoğunlukla bir kadının incelik ve zarafetini yansıtacak şekilde çiçekler buketler bahar dalları ile süslenmiştir. Bazı mezarlarda Osmanlı kadınlarının taktıkları çoğunlukla İstanbul'da görülen, ev içinde giydikleri, saçlarını kâkül ve perçem dışında örten değerli süslemeler, tüyler, taşlarla bezenmiş, önü yüksek "hotoz" denilen başlıkların tasvirleri görülmektedir. Hatta bu hotozun altında hanımların alınlarına ya da boyunlarına taktıkları altın sıralı kolye ve alınlıklar ve taşın arkasından hemen başlığın altından dışarıya çıkan uzun saç demeti de aynen mezar taşına işlenmiştir. Günümüzde bir kadın evlenmeden vefat ettiğinde nasıl ki tabutun üzerine duvak konursa, Osmanlı'da da bu şekilde muradına eremeden ölen kadınların taşları duvak şeklinde yapılmakta hatta bu mezarların ayak taşına da kırılmış bir gül goncası işlenmektedir (Sevim, 2010, s. 78).

Erkek mezar taşlarındaki başlıklar üç farklı tiptedir. Bunlar; kavuk, fes ve tarikat tacı şeklindedir.

Kavuklu mezar taşlarının biçim ve işleniş özelliklerinden yola çıkarak belli tiptekileri sınıflamak olanaklıdır. Bunları taşıyan kişilerin konumları hakkında daha çok başlıkların renkleri, sarığın sarılış biçimi, yüksek düzeyli kişilerde de, özellikle padişahta, kavuğa takılan sorguç bilgi vermektedir" (Laqueur, 2010, s. 139-140).

Çok çeşitli kavuk türleri bulunmaktadır. Bunlardan önemli olan bazıları; Osmanlı yönetiminde sadrazam, Kubbealtı vezirleri ve Kaptan-ı deryalar tarafından kullanılan Kallavi Kavuk, sadrazam ve devlet adamları tarafından kullanılan Mücevveze Kavuk, Baş kapı kethüdaları, kapıkulu görevlileri ve üst düzey yeniçeriler tarafından kullanılan Kâtibi Kavuktur. Defter eminlerin ve paşaların giydiği Burma Sarıklı Kavuk, Divan-ı Hümayun mensuplarının kullandığı Kafesli Sarıklı kavuktur. Küçük dereceli ulema, küçük ve orta kademedeki kadılar, müftüler, imamlar ve vakıflarda çalışanlar ile derviş ve şeyhler ayrıca Şeyhülislam, kazaskerler, üst dereceden kadılar, Mekke ve Medine'de hizmette bulunan hoca efendiler ve selâtin camileri dini kurumlarda görevli olanların kullandığı Örfi Kavuktur (Sevin, 2008, s. 233).

"Fes, yakın tarihimizin ilgi çekici bir başlığıdır" (Koloğlu, 1978, s.7). " Kuzey Afrika'nın 16. yüzyılda Osmanlı'nın eline geçmesiyle fesin Türk kültürüne girdiği kabul edilir. Feslerin de üç

ayrı çeşidi; Mahmudi, Azizi ve Hamidi fes mezarlıklarda görülmektedir. Değişik meslek gruplarından, bazı tarikatların mensuplarına kadar çok zengin bir kullanıcı grubuna sahip olan bu serpuşun, daha ziyade kapıkulu tabir olunan sipahi ve yeniçeri ocaklarının çorbacı, çavuş vb. ileri gelenleri tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır. 1829 yılında yürürlüğe konan kanun ile çeşitli devlet kurumlarının resmi başlığı olan fes, bunun hemen akabinde mezar taşlarında da kendine yer bulmaya başlamıştır. Kullanıldığı yaklaşık yüz yıllık süreçte, çeşitli modaların etkisiyle, ancak çalışılan kurum ve statüyü yansıtacak unsurları muhafaza ederek değişik şekiller alan fes, müteakip yıllarda kullanımının toplumun hemen her kesimine sirayet etmesi neticesinde, mezar taşlarından kavukları neredeyse tümüyle silecek, ancak benzer bir dili kullanmaya devam edecektir” (Arslan, 2007, s. 466).

Tarikatlara ait başlıklar da, ilk bakışta kendilerini belli ederler. Özellikle Mevlevilerin kullandığı, etekte genişleyen tepesi yuvarlak silindir şeklindeki sikkeler dikkat çekicidir. Mevlevî dervişleri bu başlığı kullanırken, dede statüsünde olanlar bu sikkenin alt kısmına destar dolamışlardır. Bektaşilerin kullandığı on iki terkli “hüseyini” ve dört terkli “edhemi” taçları da, ilk bakışta ayırt edilebilen başlıklardır. Diğer tarikatlarda ise, takkenin üzerindeki dilim sayısı belirleyici olmaktadır. Bayrami Tarikatı altı terkli takke kullanırken, Celveti Tarikatı on iki terkli takke kullanılmıştır. Öte yandan sivil ve resmi kişilerin bu tarikatlarla olan ilişkileri, daha çok mezar taşları üzerine işlenen simgeler vasıtasıyla belirtilmiştir (Berk, 2006, s. 30).

2.10.2. Serlevha

“Başlık, çeşitli amaçlarla başa giyilen nesnelere verilen genel bir isimdir. Osmanlı döneminde baş giyimleri, dönemlerine göre pek çok şekil almıştır. Bunlara Farsça, başı örten anlamına gelen serpuş da denilmiştir” (Yeni, 2009, s. 237).

“Bu kısımda Arapça veya Osmanlıca olarak Allah’ın kuvvet ve kudreti ile bekâsına işaret eden yahut ölümün mukadder olduğuna işaret eden bir cümlecik bulunur. Mezar taşlarının büyük kısmında bu ibarelerden birisi yer almaktadır” (Berk, 2006, s. 35).

“Hem resmi belgelerde hem de mezar taşlarında yakarış biçimi olarak besmele, Allah’ın en kısa adı olan “Hü” ile bunun geliştirilmiş biçimleri kadar sık kullanılmamıştır. Bunun dışında, tıpkı resmi belgelerde olduğu gibi, mezar taşı yazılarında da yakarış en üstte ve ortada yer almaktadır. Bu bölüm bazı durumlarda bir süsleme şeridiyle asıl metinden ayrılmıştır. Mezar taşı yazılarında Allah’ın El-Bâki (ebedi), El-Hayy (diri) ve El-Halîk (yaratan) sıfatları en yaygın kullanılanlardır. En sık görüleni El-Bâki olup, Hüve’l-Baki, Hüve’l-Hayyü’l-Baki ve Hüve’l-Halîku’l-Baki’ de yaygındır. Erken dönem mezar taşlarında yakarış bölümünün çoğunlukla eksik oluşu Osmanlı’nın son 150 yıllık döneminde önemli bir rol oynamamıştır. Buna karşılık yeni, o zaman kadar bilinmeyen ve açık dinsel izler taşımayan biçimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde, özellikle de Osmanlı’nın son zamanlarında yakarış bölümünde, ölümden duyulan bireysel üzüntü ve şikâyetin yer aldığı, Ah mine’l-mevt (Ah acı ölüm), bazen de Ah mine’l-firak (Ah acı ayrılık) gibi kullanımlara rastlanmaktadır. Bunlar, geç Osmanlı dönemi toplumundaki, özellikle üst tabakadaki manevi değişimin göstergeleridir. Batı düşüncesinin etkisiyle, ölenin arkasında bıraktıklarının üzüntüsünü ve ayrılışın verdiği acıyı dile getirmektedir” (Laqueur, 2010, s. 82-83).

2.10.3. Kimlik

“Her mezar taşında mutlaka bulunması gereken, mezar taşı yazısının en önemli bölümünü oluşturan, ölenin adının belirtildiği mezar taşının bu kısmında ölen kimsenin kimlik bilgileri, hayatta iken taşıdığı unvanları, bazı dua cümleleri ile birlikte verilmiştir. Kimlik bilgileri kısa

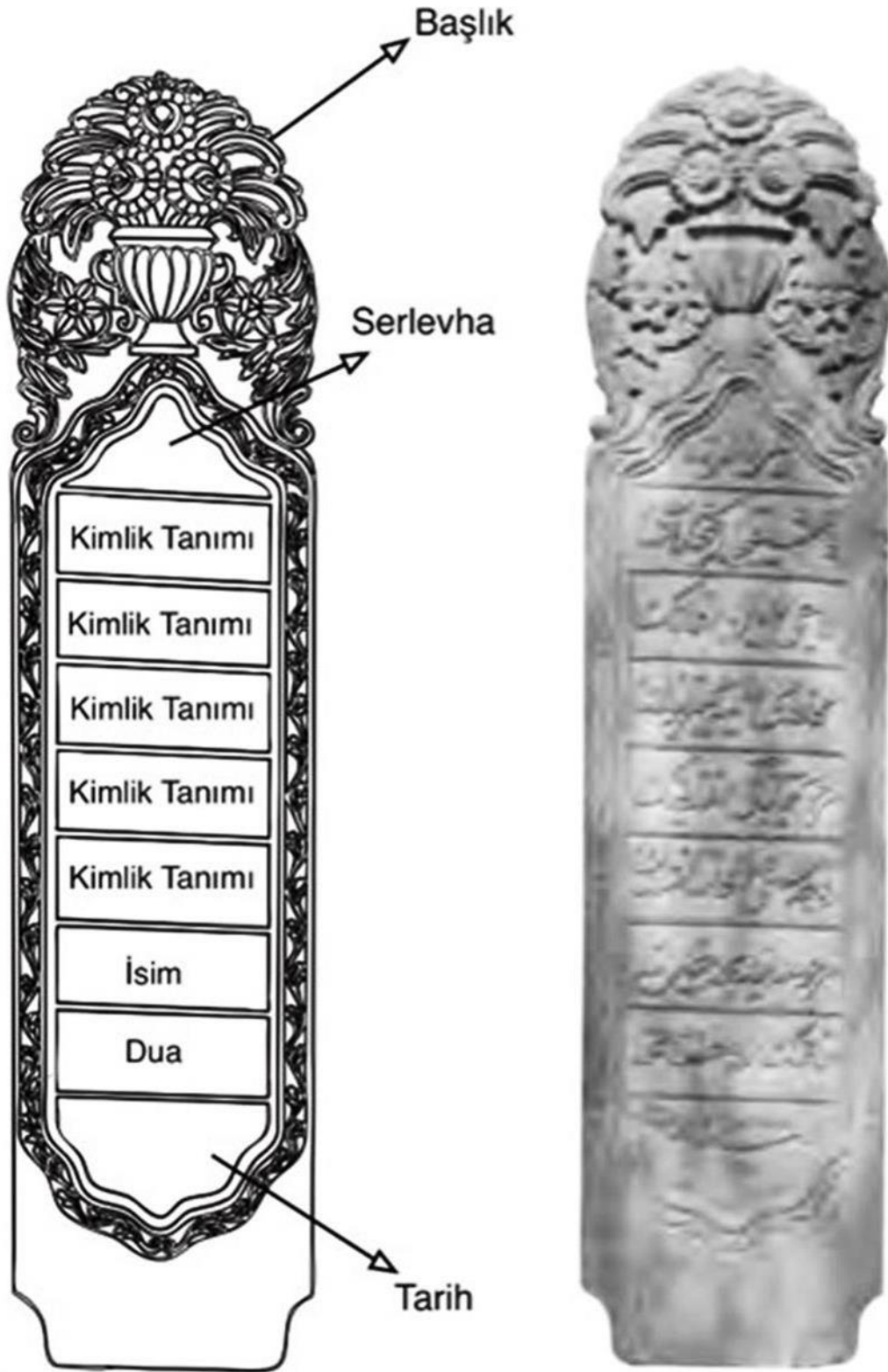
ve uzun olabilmektedir. Erken dönem mezar taşlarında kimlik bilgileri baba oğul çerçevesinde iken, son dönem mezar taşlarında sosyal bir takım endişelerden olmalı ki, aile bağları birkaç kuşak geriye götürülebilmektedir. Öleni hayır dua ile anmak için hemen hemen her mezar taşında bulunan, bazen uzatılan bazen de kısaltılan sözler erkeklerde “merhum” ve “mağfur”, kadınlarda da “merhume” ve “mağfure” dir” (Sevim, 2010, s. 119-120).

2.10.4. Dua

“Dünya hayatı sona ermiş bir insanın mezarda isteyeceği tek şey dua olsa gerektir. Ölenin yakınları için bu istek, ölen için kendilerinin dua etmesinden daha önemlidir; mezar taşının yazıları elverdiğince fazla kişinin görebileceği biçimde yerleştirilmesi ve eğer daha iyi görülecekse yazıların gelenek olduğu gibi, taşın ön yüzü yerine arka yüzüne yazılması bunu ispatlamaktadır. Bu sebeple mezar taşı kitabelerinde kimlik tanımından sonra mutlaka dua talebi yer almaktadır. Mezar taşı yazısının bu bölümü ölenin ruhuna Fatiha okunması ricasından oluşmaktadır” (Sevim, 2010, s. 121).

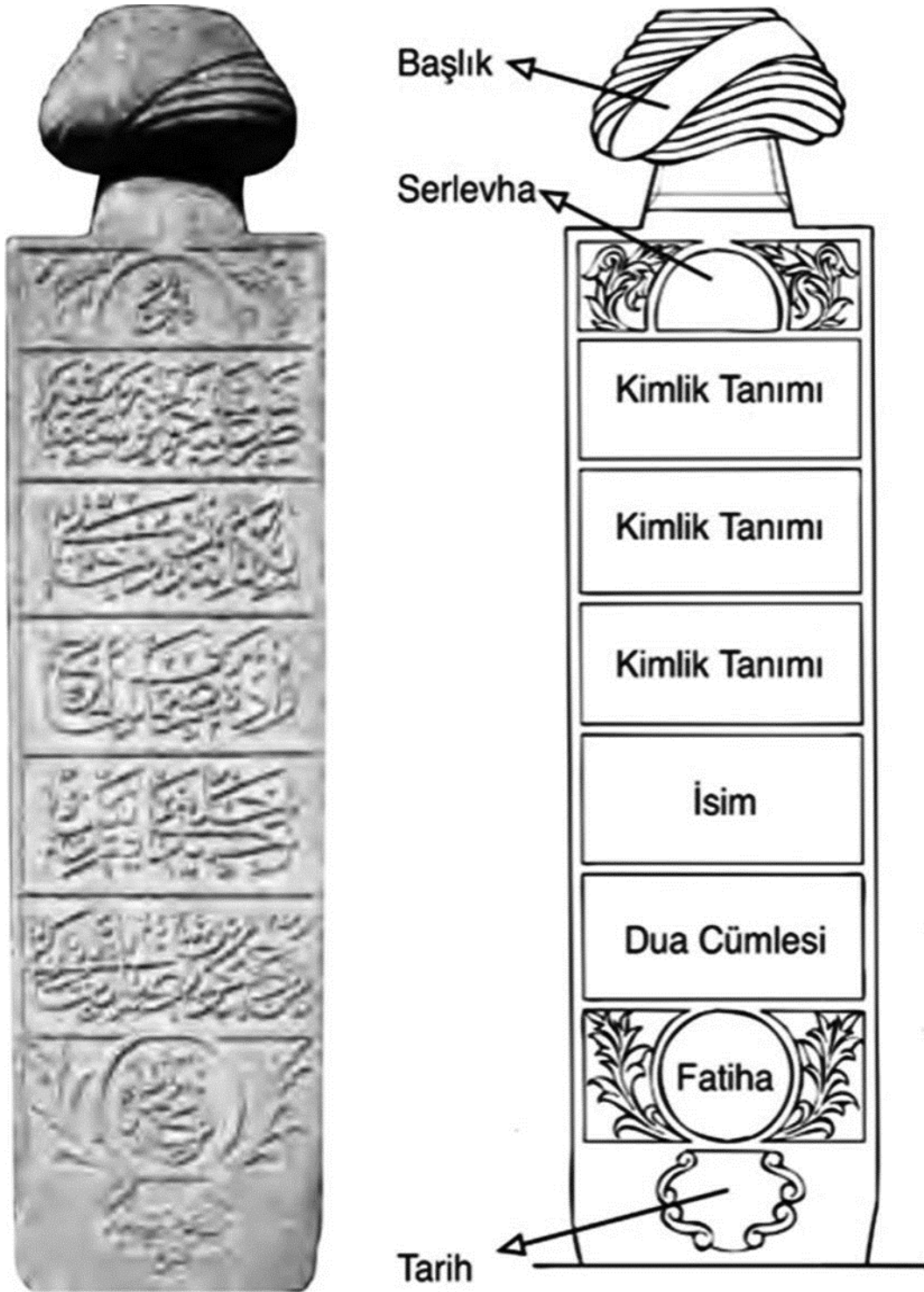
2.10.5. Tarih

“Osmanlı mezar taşlarında yer alan bütün ifadelerin sonunda mevtanın ölüm tarihi bulunmaktadır. Bu tarih sadece hicri yıl olduğu gibi, gün, ay ve yılın yer alması şeklinde de oluşmuştur. Bazen tarihin hangi gün olduğu da yazılmıştır. Ayın ilk günü ölmüşse ölüm tarihi rakamla değil ayın ilk günü anlamına gelen “gurre” sözcüğüyle belirtilir, buna karşılık ayın son günü için kullanılan “selh” kelimesine pek rastlanmaz. Eğer kişinin ölüm tarihi, mübarek gün ve gecelere denk düşmüşse bunlarda mezar taşı yazısındaki tarih satırında kaydedilmiştir. 19. yüzyılın son çeyreğinde mezar taşlarında hicri tarih yanında rumi tarihin de kaydedildiği olmuştur. Yine son dönem taşlarında, ölüm tarihi yanında doğum tarihi biliniyorsa, doğum tarihide yazılmıştır. Tarih kısmından sonra nadiren taşı yazan hattat, imzasını atmıştır” (Sevim, 2010, s. 123).

Şekil 1. Mezar taşı kitabe yapısı, kadın

Berk, S. (2006). Zeytinburnu'nun tarihi mezar taşları-zamanı aşan taşlar. (I. cilt, s. 24). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi

Şekil 2. Mezar taşı kitabe yapısı, erkek

Berk, S. (2006). Zeytinburnu'nun tarihi mezar taşları-zamanı aşan taşlar. (I. cilt, s. 25). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi

2.11. Mezar Taşlarında Kullanılan Hicrî Takvim Simgeleri

1. Muharrem: mim	7. Recep: be
2. Safer: sad	8. Şaban: şın
3. Rebiulevvel: râ	9. Ramazan: nun
4. Rebiulâhir: rı	10. Şevval: lâm
5. Cemaziyelevvel: câ	11. Zilkade: zâ
6. Cemaziyelâhir: cim	12. Zilhicce: zel

“Bunların yanında gün sayısı kullanmaksızın bazı terimler kullanılmıştır;

Bunlar şöyledir:

Evâil: Ayın 1-10. günleri arasını

Evâsıt: Ayın 11-20. günleri arasını

Evâhir: Ayın 21-30. günleri arasını

Gurre: Ayın ilk gününü

Selh: Ayın son gününü ifade etmek üzere kullanılmıştır.

Hicri tarihin Miladi tarihe yaklaşık olarak çevrilmesi;

Formül: Hicri tarih x 0.97 + 622 = Miladi tarih

Örnek: H. 988 x 0.97 = 958 + 622 = M. 1580 olarak hesaplanır” (Sevim, 2010, s. 124).

2.12. Aydın İli ve Koçarlı İlçesi

2.12.1. Aydın İli Tarihçesi

“Aydın Şehri Ege Bölgesi’nin Ege Bölümü’nün orta kısımlarında yer almaktadır. Geçmişten günümüze önemini kaybetmeden pek çok millete ev sahipliği yapmıştır. Mezopotamya’dan Anadolu’nun iç kısımlarını batıdaki Ege Denizi limanlarına ve dolayısıyla Akdeniz ve Avrupa’ya bağlayan transit ticaret yollarının Menderes ovalarından geçmesi bu bölgenin önemini arttırmıştır. Ayrıca Büyük Menderes Ovası’nın İç Batı Anadolu’ya daha fazla sokulması en kısa ve kolay güzergâh olmasını sağlamış ve bu nedenle tarih boyunca transit ticaret yollarının buraya yönelmesinde etkili olmuştur. Böylece Büyük Menderes Ovası’nın çok çeşitli ürünlerinin yetiştiği uygun iklim, zengin ve sulanabilen toprakları ile ulaşım kolaylıklarına sahip bir alan olması nedeniyle Neolitik dönemden günümüze kadar yoğun bir yerleşmeye sahne olmuştur” (Harmankaya ve Tanındı’dan aktaran Uğur, 2003, s. 42).

Tüm Batı Anadolu’da olduğu gibi Aydın ve yakın çevresindeki yerleşme yapısında meydana gelen asıl değişmelerin başlangıcı, M.Ö. 1200 yıllarında Balkanlarda oluşan Kavimler göçüyle başlamıştır. Balkanlarda yaşayan Traklar, boğazlar yoluyla ya da daha güneyde Ege Denizi’nden geçerek Batı Anadolu’ya ulaşmışlardır. Aydın’ın temelini oluşturan Tralleis antik şehri de bu yerleşmelerden biri olmuştur (Mansel’den aktaran Uğur, 2003, s. 43-44).

“M.Ö. 546 yılında Lidya Krallığı’na son veren Persler ’in egemenliğine giren Tralleis, M.Ö. 334 yılında Büyük İskender’in Anadolu’ya gelişiyle diğer birçok Anadolu şehri gibi gönüllü olarak Makedonyalıların egemenliğine girmiştir” (Özgan ve Mansel’den aktaran Uğur, 2003, s. 43-44).

“Tralleis, M.Ö. 323 yılında İskender’in ölmesiyle onun komutanlarından biri olan Antigonos’ un egemenliği altında kaldıktan sonra, M.Ö. 281 yılında Suriye Krallığı (Selevkoslar)’na bağlanmıştır” (Kaya’dan aktaran Uğur, 2003, s. 44).

M.Ö. 133 yılında Roma İmparatorluğu’nun egemenliğine giren şehir, Roma İmparatorluğu’nun ikiye ayrılmasıyla tüm Batı Anadolu şehirleri gibi eski önemini kaybetmiştir. Bunun başlıca nedeni, Bizans İmparatorluğu’nun Türklerin elindeki bazı toprakları geri alması ve İstanbul’u başkent yapmasıyla Roma’ya göre düzenlenmiş Anadolu’nun iç kısımlarını Batı Anadolu ve Ege kıyılarına bağlayan transit ticaret yolunun İstanbul merkezine bağlı olarak batıdan kuzeybatıya yönelmesidir (Ramsay, 1961, s. 25-26).

“O dönemlerde Arapların giderek artan deniz akınlarıyla, adalardaki ve Ege kıyılarındaki nüfus, daha güvenli olan iç bölgelerdeki yerleşme merkezlerine çekilmiştir. Güvenlik açısından oldukça korunaklı bir konuma sahip Tralleis de bu yerleşmelerden biri olup göçler nedeniyle nüfusu 950 yılında 36 000’e kadar yükseldiği kaydedilmiştir” (Stewig, 1970, s. 86-91).

13. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu Selçukluların merkezi idaresi, Moğol egemenliği altına girerek zayıflamasıyla Batı Anadolu’daki uç beyleri kendi başlarına hareket etmeye başlamış ve beyliklerini kurmuşlardı. Bu beyliklerden biri olan Menteşe Beyliği, doğudan gelen Türkmen göçleriyle iyice güçlenerek 1261 yılında Karia sahillerine (bugünkü Muğla ili sahilleri) akınlar düzenlemeye başlayıp, 1278 yılında Tralleis’i kuşattı. Oldukça korunaklı olan Tralleis, uzun süre dayandıktan sonra susuzluk nedeniyle 1282 yılında Türklere teslim oldu (Uzunçarşılı, 1999, s. 70).

“Menteşe Beyliği’ne bağlı Aydın ve çevresi 1310 yılında Aydınoğulları Beyliği’nin egemenliğine girmiştir” (Akın, 1968, s. 27-39).

“Tralleis, Menteşe Beyliği tarafından manzarasının güzelliği nedeniyle Güzelhisar olarak adlandırılırken, Aydınoğulları eline geçtikten sonra Aydınoğlu Mehmed Bey’in Güzelhisar’a babasının adını vermesiyle şehir bundan sonra Aydın Güzelhisarı olarak anılmaya başlanmıştır” (Gökbel ve Şölen, 1936, s. 86). “Şehre Aydın isminin verilmesine rağmen, Aydınoğlu Mehmed Bey’in beyliğin merkezini Birgi olarak seçmesi, Aydın Şehri’nin gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir” (Akın, 1968, s. 30-38).

Osmanlılar Aydınoğulları'nı 1426 yılında bu alana "Aydın Eli" veya "Liva-i Aydın" adını vererek bir sancak olarak yönetimlerine almışlardır. Sancağın merkezi Tire olurken, Aydın Güzelhisar Tire'ye bağlı bir kaza merkezi olmuştur. Aydın Güzelhisar 16. yüzyılın ikinci yarısına kadar küçük bir kasaba iken, bu yüzyılın sonları ile 17. yüzyılın başlarında hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. Güzelhisar 17. yüzyılın ortalarında (muhtemelen 1653 yılında) merkezi Aydın olan bir depremle büyük zarar görmesine rağmen hem göçlerle hem de transit ticaret yolu üzerinde yer almasından dolayı artmaya başlayan ticaretiyle gelişimini 17. yüzyılın ikinci yarısından sonra da sürdürmüştür (Gökbel ve Şölen, 1936, s. 113-114).

16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar çeşitli isyanlara sahne olan Aydın Güzelhisarı, sahip olduğu konumu nedeniyle gelişimini 18. yüzyıl boyunca da sürdürmüştür. 19. yüzyıl başlarında ise Aydın sancak merkezinin Tire'den Aydın Güzelhisar'a geçmesi ve ardından 1826 yılında eyalet merkezi olması, bu gelişmeyi kanıtlar niteliktedir (Emecen, 1991, s. 235).

"19. yüzyıl sonuna kadar Aydın Güzelhisarı bugünkü İzmir, Denizli, Manisa, Muğla ve Aydın'dan oluşan geniş bölgenin idarî merkezi iken, İzmir'in ulaşımında ve dolayısıyla ticarete giderek daha da önem kazanmasına bağlı olarak 19. yüzyıl ortalarından itibaren vilâyet merkezinin de buraya taşınmasına neden olmuştur" (Ortaylı, 2002, s. 150).

Belirtilen gelişme Aydın'ı kısmen olumsuz etkilemişse de İzmir-Aydın demiryolunun inşası ve batının gelişen sanayisine bağlı olarak giderek artan transit ticaretin de etkisiyle şehir gelişimini sürdürmeye devam etmiştir. Dünya Savaşını müteakip 27 Mayıs 1919'da Yunan ordusu Aydın'ı işgal etti. Mert ve kahraman yöre halkı 57. fırkaya katılarak Yunan kuvvetlerini 30 Haziran 1919 da Aydın'dan çıkardılar. Takviye alan Yunan kuvvetleri yeniden saldırarak 4 Temmuz 1919'da şehri tekrar işgal etti. 7 Eylül 1922'de işgalden kurtuldu. Kurtuluş Savaşının kazanılmasıyla birlikte 1923 yılında müstakil vilayet olmuştur. Aydın'da, Selçuklu devri (1186-1300), Aydınoğulları (1300-1426) ve Osmanlı devri (1426-1922) tarihleri arasındadır.

2.12.2. Koçarlı İlçesi Tarihçesi

Koçarlı'nın tarihi M.Ö. 3000 yıllarına kadar uzanır. Yörenin bilinen ilk sahipleri, M.Ö. 300 yıllarına kadar yaşadığı sanılan ve tarihçilerin oldukça ilgisini çeken "Savaşçı Kadınlar Diyarı" olarak adlandırılan bugünkü Mersinbeleni Köyü'nün güneyindeki harabelerde yaşadığı tespit edilen Amyzonlardır. Bu dönemde bölge, Büyük İskender'in komutanlarından Antiyöküs idaresinde 150 yıl kadar kalmıştır. Milattan sonraki devirlerde Roma İmparatorluğu'nun istila ettiği ve yönettiği bu topraklar 1260 yılında Anadolu Selçuklu Devleti'ne bağlanarak Türkleşme sürecine katılmıştır. Koçarlı ve civarı, Sultan Çelebi Mehmet tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. Koçarlı adı işte bu noktadan sonra ortaya çıkar. İlk yerleşim yeri "Su Bucağı", bugünkü adı ile Soburca köyünde kurulan Koçarlı, padişah fermanı ile 1715 yılında şimdiki bulunduğu yerde iskâna mecbur tutulmuştur. 18. yüzyıldan sonra gelişmeye başlayan ilçe yerli Rumların bir kısmına da ev sahipliği eder. Soburca'da kurulan büyük Pazar 1837'de Koçarlı'ya nakledilmiş ve yöre önemli merkezlerden bir haline getirilmiştir. Yunanlıların 1919'da Aydın'ı işgali ile İtalyan denetimine giren Koçarlı Türk ordusunun kesin zaferinden sonra İtalyan yönetiminden çıkmıştır (Azazi'den aktaran Abalı, 2011, s. 3).

"Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında yani II. Meşrutiyet'ten sonra bucak olan Koçarlı belediye iken Cumhuriyet idaresinin 1580 sayılı kanun gereğince o günkü nüfus

yetersizliği nedeni ile 1946 yılına kadar köy olarak yönetilmiştir. Koçarlı, 1 Nisan 1946 yılında ilçe ise ilçe olmuştur” (Azazi, 2000, s. 105).

Koçarlı ilçesi Aydın ilinin batısında güney Menderes havzasında yer almaktadır. Doğuda Koçarlı çayı, batıda Söke, güneyde Muğla ve Çine ile kuzeyde İncirliova ilçeleri ile çevrilidir. İlçe merkezi Aydın il merkezine 24 km. uzaklıktadır. İlçenin yüzölçümü 471 km², rakımı 60 m’dir.

2.12.3. Koçarlı Cihanoğlu Camii ve Haziyesi

Cami Koçarlı ilçesinde, Orta Mahalle’de, Kurtuluş Sokak ile Kocababa Caddesi’nin kesiştiği noktada, çarşı merkezinde ilçenin en eski camisi olarak yer almaktadır.

Yapı, kuzey cephe ekseninde yer alan giriş kapısı üzerindeki kitabesine göre 1834*35 yılında Cihanoğullarından Mustafa Ağa tarafından inşa ettirilmiştir. Cami, kare planlı üzeri büyük bir kubbe ile örtülü ibadet mekanı ile bunu doğu, batı ve kuzeyden kuşatan "U" biçimli son cemaat yerinden oluşmaktadır (Arık, 1988, s. 46).

18. yüzyıl Türk barok mimarisinin öncülüğünü yapmış eser olarak kabul edilmektedir. Cami’nin önemli özellikleri arasında içerisinde bulunan duvar resimleri, mihrabındaki alçı kabartmaları ve mermer işlemeli minber ile vaaz kürsüsüdür. Kubbe içinde ve kasnağında bulunan deniz ve göl manzaralı mimari örnekler, duvarlarda işlenen halı, perde, gırlant gibi Rokoko dönemi sonlarının abartılı motif örnekleri, mihrabın üst kısmında bulunan Kâbe ve Mescid-i Harem tasviri son derece kaliteli bir duvar resim örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cami’nin şadırvanı da kabartma tasvirlerin bulunduğu bir örnektir. Sekizgen prizma biçiminde olup mermerden yapılmıştır. Prizmanın her iki yanında üçer pano bulunmaktadır. Bu panolardan birinde mimari tasvir bulunmaktadır. Mimari tasvirin iki yanındaki panolara altta büyük çift kulplu kapaklı birer kap, üstte bir yana çekilmiş dökümlü bir perdenin l şemasında birer siren figürü işlenmiştir. Şadırvanın diğer yarısındaki panolara soyut yapraklar bulunan iki kulplu kâse içinde meyveler işlenmiştir. Bu natürmort üzerine de tek kubbeli iki minareli bir cami tasviri yapılmıştır. Bunun iki yanındaki panolara ise basit desenli, çift katlı, iki ucunda kubbe bulunan saray veya konak tasviri olan bir yapının üstüne stilize edilmiş çift başlı kartal figürü işlenmiştir (Arık, 1988, s. 46-106-107-108-109).

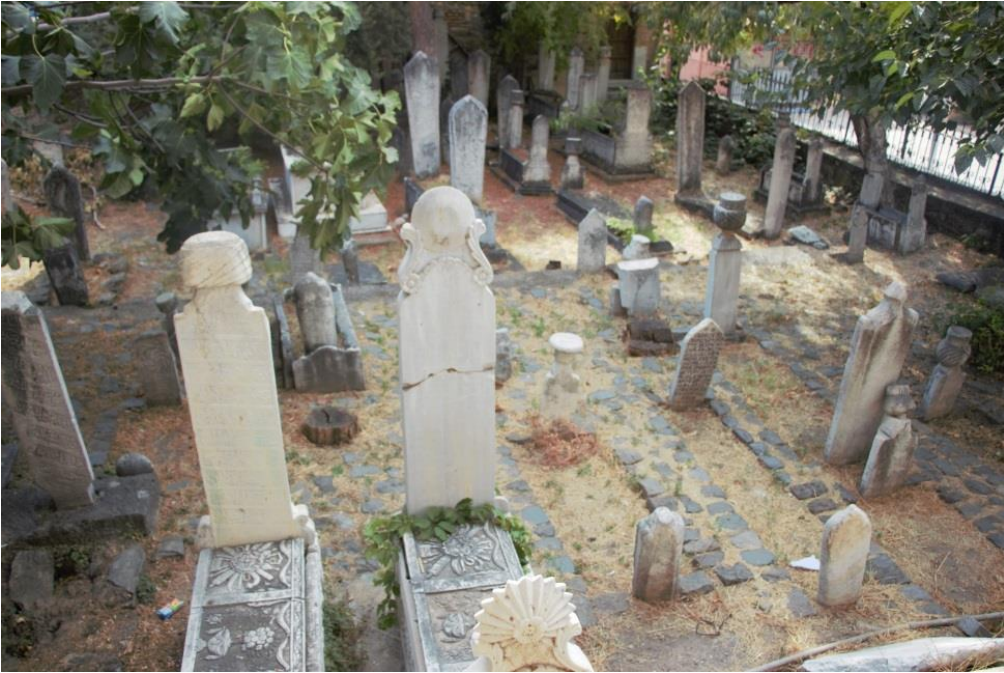
Hazire, caminin batı tarafında tek şerefeli minarenin yanında yer alır. Kareye yakın dikdörtgen planlı örme taş duvarlarla çevrilidir. Hazire alanı Aydın Vakıflar Bölge Müdürlüğü’nün 2008-2009 yıllarında yaptığı restorasyon çalışmalarında, cami ile birlikte çevre düzenlemesi yapılarak onarım geçirmiştir. Hazire içerisinde Cihanoğulları sülalesinden bazı kişiler ile camide görev yapmış bazı din görevlilerinin mezarları bulunmaktadır.

Şekil 3. Koçarlı Cihanoğlu Camii genel görünüm

Şekil 4. Koçarlı Cihanoğlu Camii Haziresi genel görünüm

Şekil 5. Koçarlı Cihanoğlu Camii Haziresi genel görünüm

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada alan araştırmasına dayalı tarama modelinde betimleme yapılmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini Aydın İli Koçarlı İlçesi Cihanoğlu Camii hazire alanında bulunan mezar taşları oluşturmaktadır. Örneklemine ise Koçarlı Cihanoğlu Camii hazire alanında bulunan 19. yüzyıla tarihlenen 14 adet Osmanlı dönemi mezar taşı örnekleri oluşturmaktadır.

3.3. Verilerin Toplanması

Çalışmanın birinci aşamasını literatür taraması oluşturmaktadır. Konuyla ilgili tez, kitap, çalışma ve makalelere ulaşılmaya çalışılmıştır. Ulaşılabilen her kaynak ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve çalışmada kullanılmak üzere alıntılar yapılmıştır.

Çalışmanın ikinci aşamasında alan çalışması yapılmıştır. Koçarlı Cihanoğlu Camii haziresinde tespit edilen 19. yüzyıla ait belirlenen 14 mezar taşı belgeleme kapsamında ölçüleri alınmış, fotoğrafları çekilmiş, yazı ve süslemelerin estampajları alınmıştır.

Çalışmanın daha sağlıklı olabilmesi için, hazire alanındaki otlar ilgili birimden izin alınarak görevlilere temizletilmiştir. İlk olarak Şubat 2013'te, Eylül 2016'da ve son olarak Kasım 2018'de hazirede çalışılmıştır. Hazirenin krokisi çizilerek belgelenmiş, hazirenin genel görünüş fotoğrafları ve içindeki mevcut mezar taşlarının fotoğrafları çekilmiştir.

Mezar taşlarının estampajları alınarak fiziksel özellikleri, tarihleri, mezar taşlarının malzemeleri, yapım teknikleri, yazı çeşitleri, kitabe okunuşları, süsleme özellikleri, teknikleri ve tipolojilerine ait veriler bilgi formlarına işlenmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Konuyla ilgili ulaşılan ve ayrıntılı bir şekilde incelenen kaynaklar doğrultusunda araştırmanın kavramsal çerçeve bölümünün yazımı tamamlanmıştır.

Kaynak yazımından sonra edilen bulgularla katalog bölümü yorumlanmıştır. Mezar taşlarının tarih, cinsiyet, ait olduğu kişi, kitabe, tür, form, malzeme cinsi, boyutlar, başlık ve tepelik türleri, işleniş teknikleri ve süsleme özellikleri başlık ve gövde tanımları ayrıntılı bir şekilde katalog bölümünde ele alınıp anlatılmış ve dağılımları tablo 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7’de aktarılmıştır. Tablolardaki veriler sayı dağılımları esas alınarak yorumlanmıştır. Fotoğraf çekimleri yapıp ölçü tespitleri yapıldıktan sonra, estampajları alınan mezar taşlarının tamamının çizimleri yapılmış ve katalog bölümüne aktarılmıştır. Katalog bölümü oluşturulurken alan çalışması esnasında taşlar haziredeki sıralarına göre numaralandırılmamış, tarihlerine göre kronolojik sıra verilmiştir. Mezar taşlarının kitabeleri okutularak özenle çevirileri yapılmış, Latin alfabesi ile katalog kısmına Türkçe olarak aktarılmıştır.

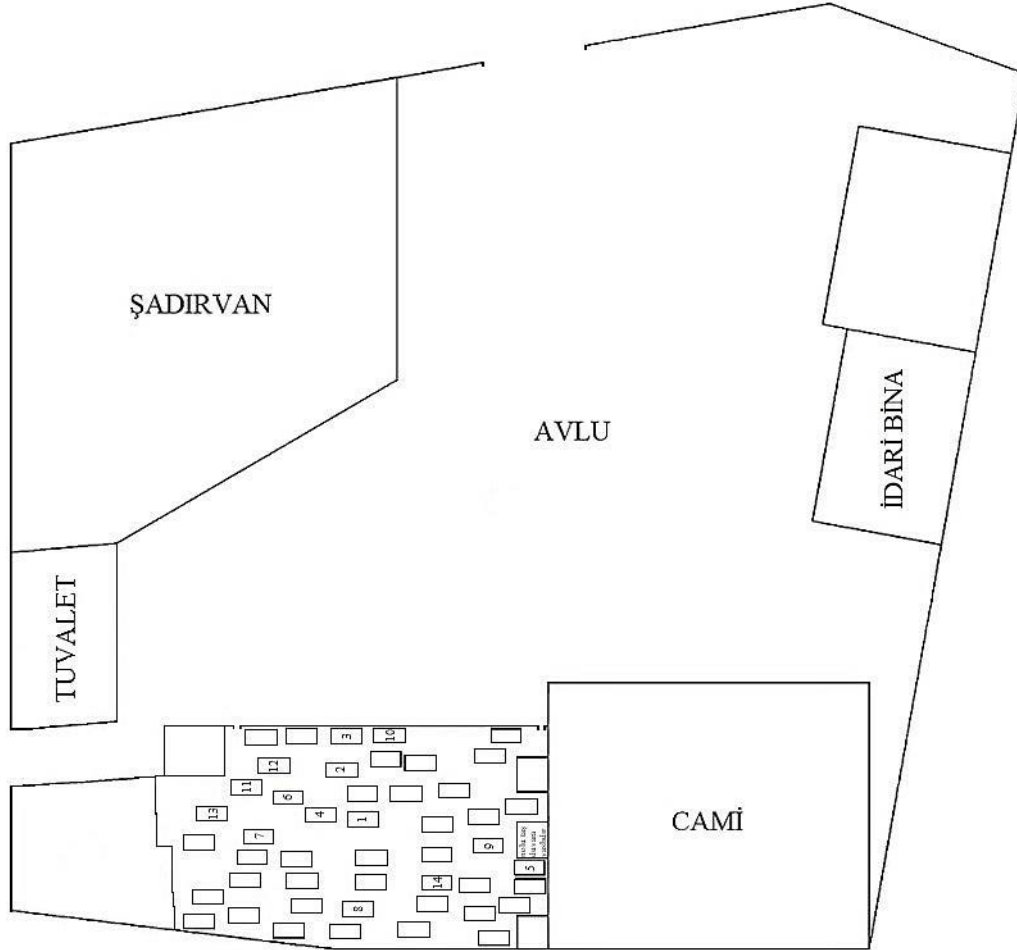
Hazırlanan bilgi formlarının doğrultusunda hazirede bulunan ve incelenen mezar taşları sayısına değinilmiştir. Daha sonra incelenen mezar taşlarının kimlik tespiti ve tarihleri, mezar ve mezar taşı türleri, süsleme teknikleri, başlık ve tepelik türleri süsleme özellikleri ve içerisinde yer alan motifler incelenmiş, kitabelerde kullanılan yazı çeşitleri tablolarda ki sayısal değerlerle ifade edilerek değerlendirilmiştir.

Literatür araştırmalarından alınan benzer eserlerin motif ve kompozisyon özellikleri ile karşılaştırmalar yapılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

4.1. Aydın Koçarlı Cihanoğlu Camii Haziresi Osmanlı Mezar Taşları (Bilgi Formları) Kataloğu

Çizim 1. Koçarlı Cihanoğlu Camii Haziresi planı (çizim tarihi, 2019)

Katalog No : 1

Fotoğraf No : Şekil 6, 7, 8, 9

Çizim No : Çizim 2, 3, 4, 5

İnceleme Tarihi : Şubat 2013, Eylül 2016, Kasım 2018

Ait Olduğu Kişi : Kerime Kadın

Mezar Türü : Lahit biçimli, şahideli mezar

Tarihi : H.1217-M.1802/1803

Malzemesi : Mermer

Kitabesi : Celi Sülüs

Boyutlar : Baş taşı: En: (Alt: 33 cm-Üst: 44 cm)

Boy: 204 cm

Kalınlık: 6 cm

Ayak taşı: En: (Alt: 33 cm-Üst: 43 cm)

Boy: 132 cm

Kalınlık: 5 cm

Lahit: Uzun kenar: 162 cm

Kısa kenar: 43 cm

Yükseklik: 42 cm

Süsleme Motifleri : Bitkisel; gül, lale, akant yaprağı, servi ağacı, basit çiçek Geometrik-Sembolik; çarkıfelek, baklava dilimi Mimari Tasvirli-Nesneli; cami, sütun, vazoda

Süsleme Tekniği : Oyma (alçak kabartma), kazıma

Tanııtım ve kompozisyon özellikleri:

Mermer kullanılarak yapılan mezar, lahit biçimlidir. Baş, ayak ve plaka gövde taşlarında bezemeler mevcuttur.

Üstte sivri bir tepelikle son bulan baş taşının tepe orta kısmında sol tarafta bir cami, sağda ise diğer yapılar olmak üzere mimari motifler işlenmiştir. Sivri tepelik stilize çiçek ve yaprak motifleriyle bezenmiş, yapıların gerisinde birkaç servi motifi işlenmiştir. Cami tek kubbeli ve tek minareli bir yapıdır. Tepesinde alem bulunan, kubbesi ince çizgilerle dilimlere ayrılmış, kubbenin oturduğu tambur profile sınırlandırılarak ön cephesine kemerli üç tane pencere yerleştirilmiştir. Cephe ortasında çift kanatlı bir kapı bulunmaktadır. Caminin sağında kalan minarede de şerefe kapısı bulunmaktadır. Minarenin sağ tarafını dolduracak şekilde üç ek yapı motifi kullanılmıştır. Ek yapılar genel itibarıyla aynıdır. Fakat sağ alt ek yapıda kubbe örtü kullanılmıştır. Diğer ikisi külah örtülüdür. Ek yapılardan ikisi önde biri arkadadır. Yüzeyleri baklava dilimlerine ayrılmıştır. Stilize yapraklar ile tamamlanan tepeliğin zirvesi de akantla tamamlanmıştır. Kitabeye, üstten dilimli kemer formu meydana getiren düz silme ile çerçevelenerek köşelikleri akant yaprakları ile süslenmiştir. Yazı yatay silmeler arasındaki panolar halinde görünen yüzeylere dokuz satır halinde kabartılmıştır. Sülüs hatla yazılmıştır.

Ayak taşı yine yukarı doğru genişleyen formda ve mermerden yapılmıştır. Gövde eksenine yukarı doğru daralan ve ucu sola yatık stilize servi ağacı motifi yerleştirilmiştir. Tabandan başlayarak taşın formunu tekrar eden çizgiler kullanılmıştır.

Mermer malzemeli lahidin uzun kenar taşlarının her iki parçası da aynı bezeme örneklerini barındırmaktadır. Plaka şeklinde olan taşın gövde yüzeyi alt ve üst silmelerle belirginleştirilmiştir. Yüzeyin merkezinde iç içe geçen helezon kıvrımlarla oluşturulmuş daire biçiminde geometrik bir süslemeden oluşan desen içinde çarkıfelek motifi görülmektedir. Geometrik desen içinde çiçekler kullanılmıştır. Dış çevresi baklava dilimi motifleri ile işlenmiş bir çemberden oluşturulmuştur. Merkeze yerleştirilmiş bu motifin her iki yanına vazoda çiçekler simetrik olarak yerleştirilmiştir. Kaideli ve iki kulplu vazoların içinde gül ve lale motifleri görülmektedir. Vazo yüzeylerinde akant yaprakları

kullanılmıştır. Yine aynı simetri dahilinde sağ ve sol dış kenarlara yakın, uçları dik iki servi ağacı yer almaktadır.

Mermer lahidin kısa kenarlarında farklı bezemeler kullanılmıştır. Baş tarafındaki plaka üzerinde oval görünüme sahip bir alınlık bulunmaktadır. Alınlık üzerine kıvrımlı akant yaprakları ve ortalarına gül motifi işlenmiştir. Kısa kenar taşının her iki ucunda oval hatlı topuz şeklinde kabaralar mevcuttur. Gövde kazıma çizgileriyle çerçevelenmiş, merkezde akant yaprak motifli vazo ve içindeki üç gül ile ortada lale motifi simetrik olarak tekrar edilmiştir. Vazonun her iki yanına uçları dik olan iki servi ağacı işlenmiştir.

Ayak tarafındaki plakada ise yine yarım daire alınlık bulunmaktadır. Gövde diğer parçalarda olduğu gibi kazıma çizgileriyle çerçevelenmiş, merkeze yapraklı bir basit çiçek motifinden gelişmiş bir desen yerleştirilmiş ve diğer yüzeylerde görüldüğü gibi iki tarafa uçları dik olan iki servi ağacı işlenmiştir.

Mezar taşının baş taşı, ayak taşı ve lahit bezemeleri orta ekseninde simetrik düzendedir. Baş taşın başlığında mimari ve bitkisel tasvir, ayak taşında bitkisel tasvir, kısa kenarlarda 3'lü, uzun kenarlarda 5'li düzenleme yer almaktadır.

Kitabe Metni:

Hüve'l Hallakû'l-Baki

Ya vakîfen bi-kabri ve müfekkiren mecali

Küntü emsin mislike gaden tasiru misli

Ziyaretden murad heman du'adır

Bugün bana ise yarın sanadır

Cihan-zade Validesi

Merhume ve mağfure Kerime Kadın

Ruhuna Fatiha

Sene 1217

(Okuyan: Doç. Dr. Necdet ŞENGÜN)

Eser ile ilgili yayınlar: (Arık, 1988, s. 113)

Şekil 6. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 1)

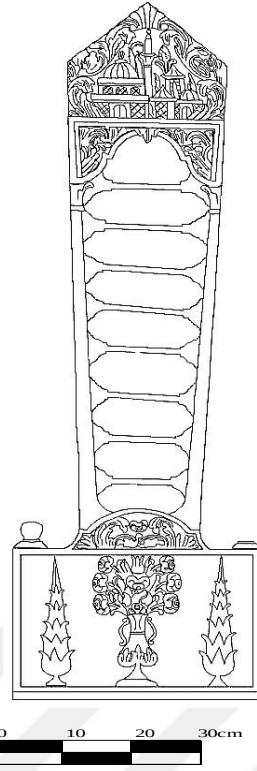
Şekil 7. Ayak taşı ön yüzü (katalog 1)

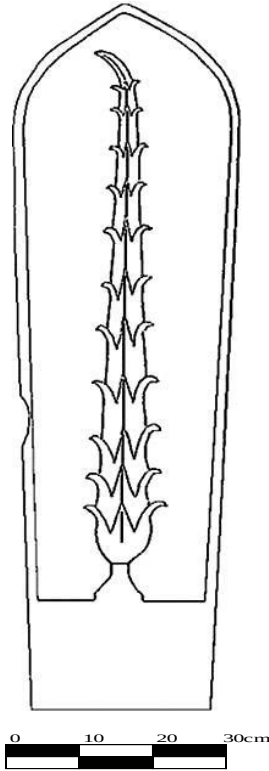
Şekil 8. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 1)

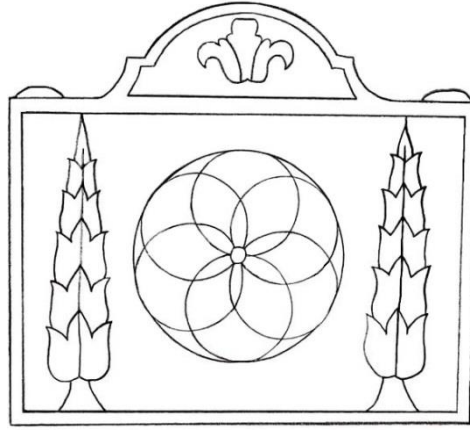
Şekil 9. Ayak taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 1)

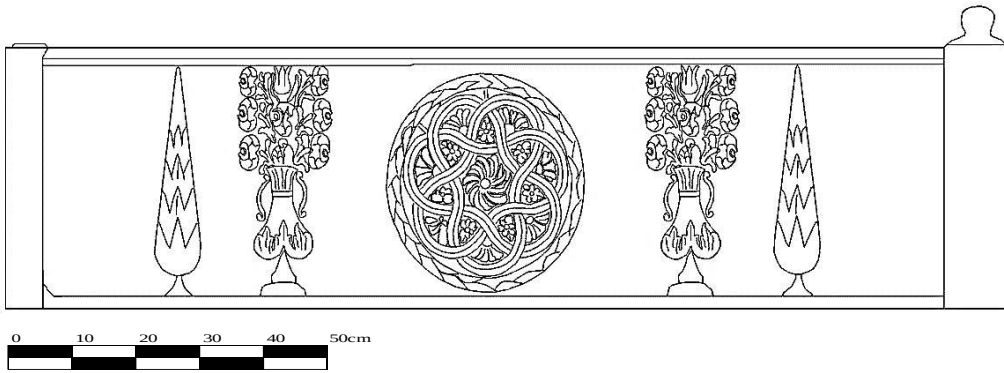
Çizim 2. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 1)

Çizim 3. Ayak taşı arka yüzü (katalog 1)

Çizim 4. Ayak taşı ön yüzü kısa kenar taşı (katalog 1)

Çizim 5. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 1)

Katalog No : 2
Fotoğraf No : Şekil 10
Çizim No : Çizim 6
İnceleme Tarihi : Şubat 2013, Eylül 2016, Kasım 2018
Ait Olduğu Kişi : Emine Hanım
Mezar Türü : Şahideli mezar
Tarihi : H.1232-M.1816
Malzemesi : Mermer
Kitabesi : Celi Sülüs
Boyutlar : Baş taşı: En: (Alt: 36 cm-Üst: 41 cm)

Boy: 175 cm

Kalınlık: 10 cm

Süsleme Motifleri : Bitkisel; lale, akant yaprağı, armut, incir Mimari Tasvirli-Nesneli; cami, sütunce, vazo, kase

Süsleme Tekniği : Oyma (alçak kabartma), kazıma

Tanıtım ve kompozisyon özellikleri:

Mevcut mezar taşlarına bakıldığında birbirinden farklı parçalardan oluştuğu görülmektedir.

Mezar üzerinde başka bir mezara ait lahidin uzun kenar taşının olduğu görülmüştür. Ayrıca

ayak taşı olarak düşünölen taşın yaptırılan okutma sonucu farklı bir mezar şahidesi olduğu anlaşılmıştır.

Baş taşı mermerden yapılmış, yukarı doğru genişleyen bir gövdeye sahiptir. Üçgen bir tepelikle sonlanmıştır. Tepelik içinde bulunan mimari tasvirde, sol tarafta tek kubbeli üzerinde alem olan, kubbesi dilimlere ayrılmış ve yapının üst katı tambura oturtulmuş, üç kemerli pencereli bir cami bulunmaktadır. Aynı ölçülerde görünen pencereler baklava dilimi görünüşünde işlenmiştir. Çift kanatlı bir kapı bulunmaktadır. Minare taşın eksenine gelecek şekilde sağ tarafa bitişiktir. Minare tek şerefelidir ve şerefe kapısı mevcuttur. Taşın en sağında C kıvrımlı Barok tarzı bir kase içinde sağ ve solda iki armut, ortada incirler ve taşın eksenine doğru uzanan dal ve yaprakların bitimine yerleştirilmiş bir lale motifi bulunmaktadır. Kasenin sağına ve caminin soluna stilize yapraklar yerleştirilmiştir. Yarım daire kemer formunun iki yanında da akant yaprakları görölmektedir. Kemer gövde boyunca yükselen sütunlara oturtulmuştur.

Kitabe sağa yatık, yatay silmeler arasındaki panolar halinde görünen yüzeylere on satır halinde kabartılmıştır. Sülüs hatla yazılmıştır. Taşın alt kısmı da yarım kemer ile kapatılmıştır. Ayak taşının başka bir mezarın tarihi belli olmayan baş taşı olduğu tespit edilmiştir. Mezar taşının baş taşı bezemeleri simetrik düzende, mimari ve bitkisel tasvirdedir.

Kitabe Metni:

Âh Mine’l Mevt

İlyas zâde kerimesi

Zunubî ke-mevci’l-biharibi’l-ekserihi

Sagiruha mislü’l-cıbalibi’l-ekberihi

Lakinnehu inde’l-kerimü eda affen

Ke-cenahi’l-avzibi’l-asgarihi

Cihan zâde İbrahim Ağa’nın

Halilesi Merhume ve Mağfirun leh

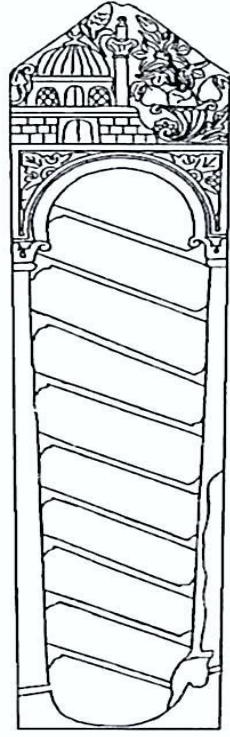
Emine Hanım ruhuna Fatiha.

Sene 1232 (Okuyan: Doç. Dr. Necdet ŞENGÜN)

Eser ile ilgili yayınlar: (Arık, 1988, s. 114)

Şekil 10. Baş taşı n yüzü (katalog 2)

Çizim 6. Baş taşı ön yüzü (katalog 2)

Katalog No : 3

Fotoğraf No : Şekil 11, 12, 13, 14, 15

Çizim No : Çizim 7, 8, 9, 10, 11

İnceleme Tarihi : Şubat 2013, Eylül 2016, Kasım 2018

Ait Olduğu Kişi : Halil İbrahim Ağa

Mezar Türü : Lahit biçimli, şahideli mezar

Tarihi : H.1239-M.1823

Malzemesi : Mermer

Kitabesi : Celi Talik

Boyutlar : Baş taşı: En: (Alt: 34 cm-Üst: 34 cm)

Boy: 97 cm

Kalınlık: 9 cm

Ayak taşı: En: (Alt: 21 cm-Üst: 25 cm)

Boy: 60 cm

Kalınlık: 7 cm

Lahit: Uzun kenar: 81 cm

Kısa kenar: 43 cm

Yükseklik: 29 cm

Süsleme Motifleri : Bitkisel; gül, mine, servi ağacı, dört yapraklı çiçek Geometrik; altı kollu yıldız, çarkıfelek

Süsleme Tekniği : Oyma (alçak kabartma), kazıma

Tanıtım ve kompozisyon özellikleri:

Lahit görünümlü mezar dikdörtgen prizma formundadır. Kaidesi, çerçevesi, baş ve ayak taşlarından oluşmaktadır. Çerçeve dikdörtgen kütle biçimindedir. Baş ve ayak taşlarının alt kısımları aynı zamanda lahidin kısa kenarlarını oluşturmaktadır. Mezar taşı mermer malzemeden yapılmıştır. Baş taşı lahidin kısa kenarı ile birlikte yekpare bir kütleyle sahiptir. Kısa kenarı oluşturan alt kısım kare görünümündedir. Baş taşı mermer malzemeden olup paralel kenarlarla uzanan bir gövdeye sahiptir. Gövde daralarak yükselen silindirik boyun ile kavuk görünümünde bir başlıkla birleşmektedir.

Başlığın üst bölümünü oluşturan kavuk dikey çubuk kazımalar ile belirginleştirilmiştir. Dışa taşkın sarık kısmı sola eğimli kuşaklarla kavuk bölümüne bağlanmıştır. Kavuğun sol tarafında kabartma tekniği ile gül ve yaprak motifi, ön tarafında ise boru şeklinde iki adet sorguç bölümü yer almaktadır. Gövde yüzeyi sağa meyilli ince silmeler ile panolara ayrılmıştır. Panoların içlerindeki kitabe metni altı satır halinde celi talik yazı ile yazılmıştır. Gövde yüzeyinin her iki tarafında spiral biçiminde sonlanan köşelikler yer alır. Lahidin kısa kenarını oluşturan kare bölüm alttan ve üstten ince silmeler ile belirginleşmektedir. Kısa kenar taşı merkezde altı kollu yıldız motifi ve tam ortasında dört yapraklı bir çiçek ile tamamlanmıştır.

Ayak taşı yukarıya doğru genişleyen form yapısındadır. Gövde, üstte üçgen tepelikle taçlandırılmıştır. Gövde yüzeyinde ucu eğik servi ağacı motifi yer almaktadır. Ağacın gövdesi uçtan uca üç dilimli yapraklarla bezenmiştir. Gövde kenarında taşın formu boyunca kazıma çizgiler kontur oluşturmaktadır. Baş taşı tarafındaki kısa kenar taşında olduğu gibi ayak taşının altındaki kare bölümün merkezinde altı kollu yıldız motifi ve tam ortasında dört yapraklı çiçek motifi yer almaktadır.

Lahidin uzun kenar taşı dikdörtgen plaka şeklindedir. Alttan ve üstten ince silmelerle belirginleşen gövde yüzeyinin merkezinde altı kollu yıldız motifi bulunmaktadır. Altı kollu yıldız motifinin tam ortasında mine çiçeği motifi bulunmaktadır. Altı kollu yıldız motifinin her iki yanına uçları içe dönük servi ağacı motifi yerleştirilmiştir. Servi ağacı motiflerinin her iki yanında ise çarkıfelek motifleri bulunmaktadır.

Mezar taşının baş taşı, ayak taşı ve lahit bezemeleri orta eksenle simetrik düzendedir. Baş taşının başlığı bitkisel tasvirdedir. Kısa kenarlarda 1'li, uzun kenarlarda 5'li düzenleme yer almaktadır.

Kitabe Metni:

Hüve'l-baki.....

Cihan zâde

Mustafa Ağa

Mahdumi merhum

Halil İbrahim Ağa ruhuna

El Fatiha sene 1239

(Okuyan: Doç. Dr. Necdet ŞENGÜN)

Şekil 11. Baş taşı arka yüzü (katalog 3)

Şekil 12. Baş taşı ön yüzü (katalog 3)

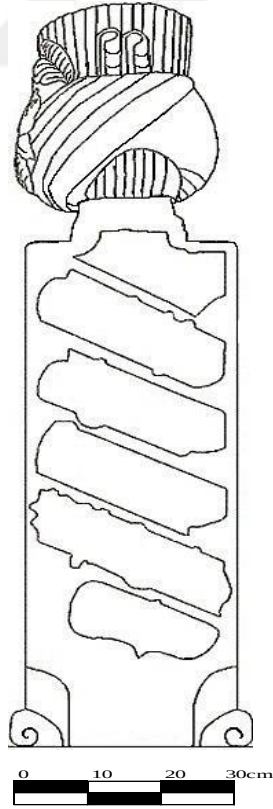
Şekil 13. Ayak taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 3)

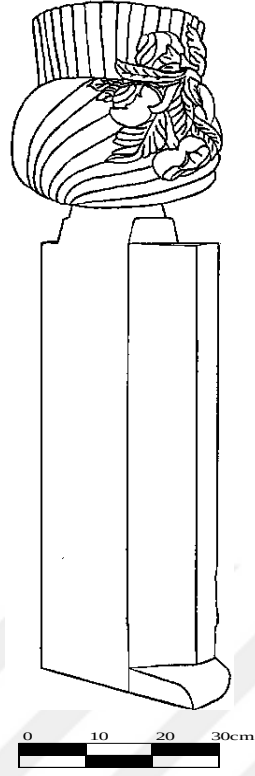
Şekil 14. Ayak taşı arka yüzü (katalog 3)

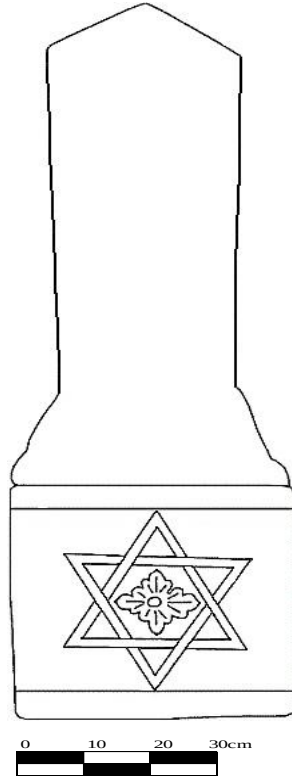
Şekil 15. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 3)

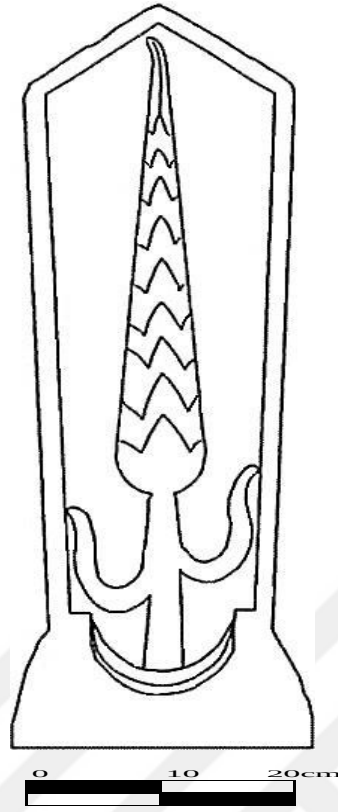
Çizim 7. Baş taşı arka yüzü (katalog 3)

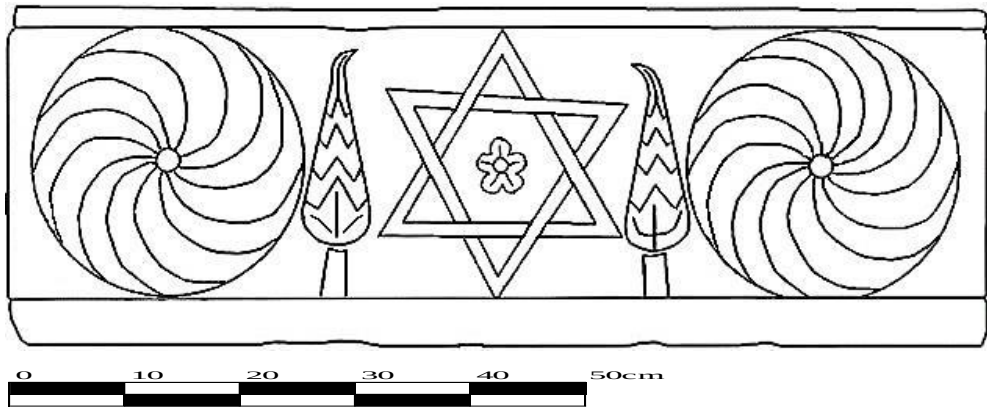
Çizim 8. Baş taşı ön yüzü (katalog 3)

Çizim 9. Ayak taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 3)

Çizim 10. Ayak taşı arka yüzü (katalog 3)

Çizim 11. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 3)

Katalog No : 4

Fotoğraf No : Şekil 16, 17, 18, 19

Çizim No : Çizim, 12, 13, 14, 15

İnceleme Tarihi : Şubat 2013, Eylül 2016, Kasım 2018

Ait Olduğu Kişi : Cihan Bey

Mezar Türü : Lahit biçimli, şahideli mezar

Tarihi : H.1242-M.1826/1827

Malzemesi : Mermer

Kitabesi : Celi Sülüs

Boyutlar : Baş taşı: En: (Alt: 23 cm-Üst: 23 cm)

Boy: 122 cm

Kalınlık: 9 cm

Ayak taşı: En: (Alt: 22 cm-Üst: 24 cm)

Boy: 105 cm

Kalınlık: 9 cm

Lahit: Uzun kenar: 104 cm

Kısa kenar: 43 cm

Yükseklik: 32 cm

Süsleme Motifleri : Bitkisel; gül, servi ağacı, dört yapraklı çiçek Geometrik-Sembolik; altı kollu yıldız, çarkıfelek

Süsleme Tekniği : Oyma (alçak kabartma), kazıma

Tanıtım ve kompozisyon özellikleri:

Mermerden yapılan bu mezar kaide, çerçeve, baş ve ayak taşlarından oluşmaktadır. Çerçeve dikdörtgen kütle biçimindedir. Baş ve ayak taşlarının alt kısımları aynı zamanda lahidin kısa kenarlarını oluşturmaktadır. Baş taşı lahidin kısa kenarı ile yekpare bir kütleyle sahiptir. Gövde paralel kenarlarla yükselmektedir. Alt kısmında düz yüzey içbükey bir kavis yaparak düz bir devam etmektedir. Tepeye yaklaşırken tekrar daralıp silindirik bir boyun ve taç kısmında bir kavukla birleşerek sonlandırılmıştır. Başlığın üst bölümünü oluşturan kavuk kısmı dikey çubuk kazıma ile belirginleştirilmiştir. Dışa taşan oval sarık kısmı sola eğimli kuşakla yerini almıştır. Kavuğun sol tarafında gül motifi bulunmaktadır. Gövde sağa meyilli düz silmelerle bölünmüş celi sülüs hatla yedi satır olarak yazılmıştır. Gövdenin alt kenarı aynı zamanda lahidin kısa kenarı olarak görülen yüzeyin merkezinde, altı parçaya bölünmüş basit bir çiçek motifi görülmektedir. Bu motifin her iki yanına simetrik bir şekilde yerleştirilmiş ve kazıma çizgilerle desen verilmiş boyunları merkezdeki çiçeğe doğru eğik iki servi ağacı bulunmaktadır. Alt ve üst profil çizgiler kullanılmıştır.

Ayak taşı da mermerden yapılmıştır ve lahidin kısa kenarı ile yekpare kütleyle sahiptir. Gövde yukarı doğru genişleyen yapıdadır. Alt kısım ile bağlantısı pah kırılarak yapılmıştır. Sivri kemerli bir tepelikle taçlandırılmıştır. Gövdenin ön yüzünde kazıma çizgilerle hareketlendirilmiş tepe eksenine doğru yerleştirilmiş bir servi motifi kullanılmıştır. Ucu sola yatıktır. Servinin gövdesinden devam eden, tabandan başlayan tepede sivri kemerle sonlanan kazıma çizgilerle gövde yüzeyi çevrelenmektedir. Lahidin kısa kenarını oluşturan bölümde ise baş taşının altındaki bölüm üzerinde çalışılan motifler aynen tekrar edilmiş ve ortasında çarkıfelek motifi yer almaktadır. Ayak taşının arka yüzeyinde de kazıma çizgileriyle hareketlendirilmiş ucu sağa eğik servi ağacı bulunmaktadır.

Lahit kısmı da mermerden yapılmıştır ve dikdörtgen plaka şeklindedir. Gövde yüzeyi altta ve üstte ince silmelerle sınırlandırılmıştır. Gövde de serviler ve altı kollu yıldız motifleri kullanılmıştır. Eşit aralıklarla yerleştirilen üç altı kollu yıldız motifinin aralarında dört adet kazıma çizgilerle hareketlendirilmiş servi bulunmaktadır. Servilerin uçları iki baştaki altı kollu yıldız motiflerine dönüktür. Lahidin diğer uzun taşı da birebir aynı bezenmiştir.

Mezar taşının baş taşı, ayak taşı ve lahit bezemeleri orta eksenle simetrik düzendedir. Baş taşının başlığı ve ayak taşı bitkisel tasvirdedir. Kısa kenarlarda 3'lü, uzun kenarlarda 7'li düzenleme yer almaktadır.

Kitabe Metni:

Hüve'l Hallak-ul baki

Naz-ı niyazla girdiler cennet bağına

Hasreti kaldı valideyni canına

Cihan zâde İbrahim Ağa mahdumu

Merfûm ve Mağfûrun leh Cihan

Beg ruhiçun Fatîha

Sene 1242

(Okuyan: Doç. Dr. Necdet ŞENGÜN)

Şekil 16. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 4)

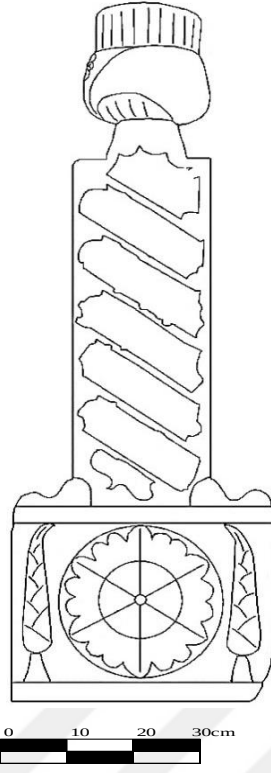
Şekil 17. Ayak taşı arka yüzü (katalog 4)

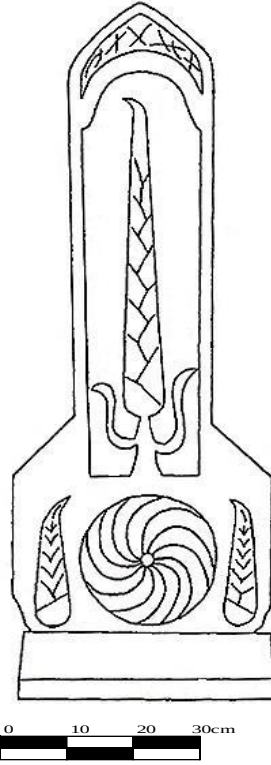
Şekil 18. Ayak taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 4)

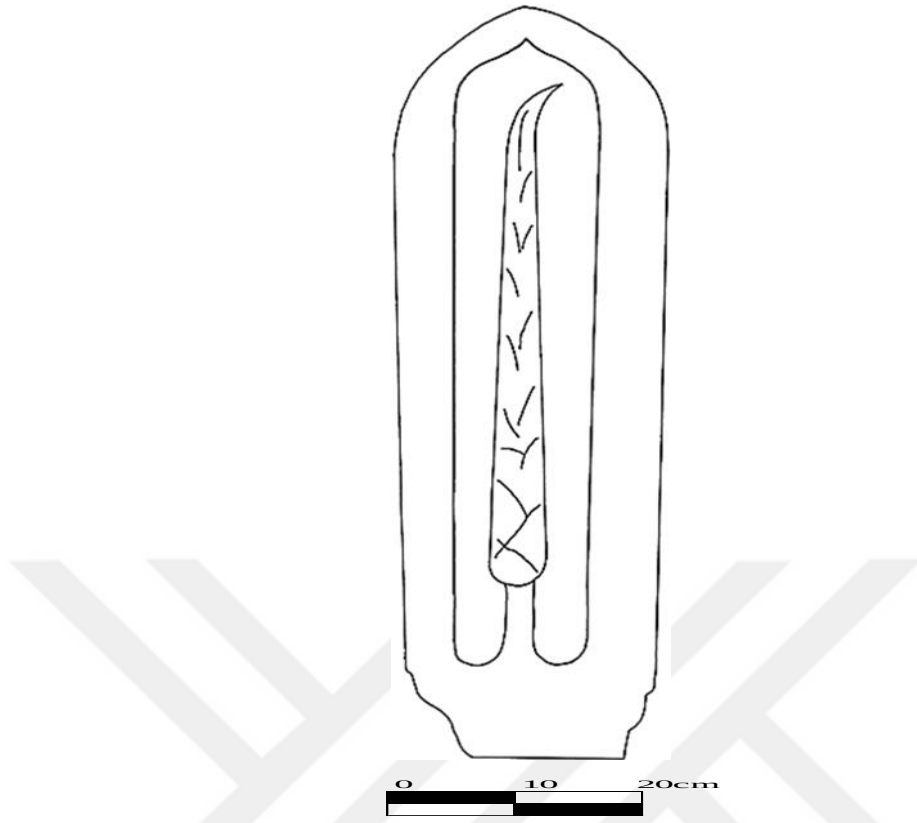
Şekil 19. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 4)

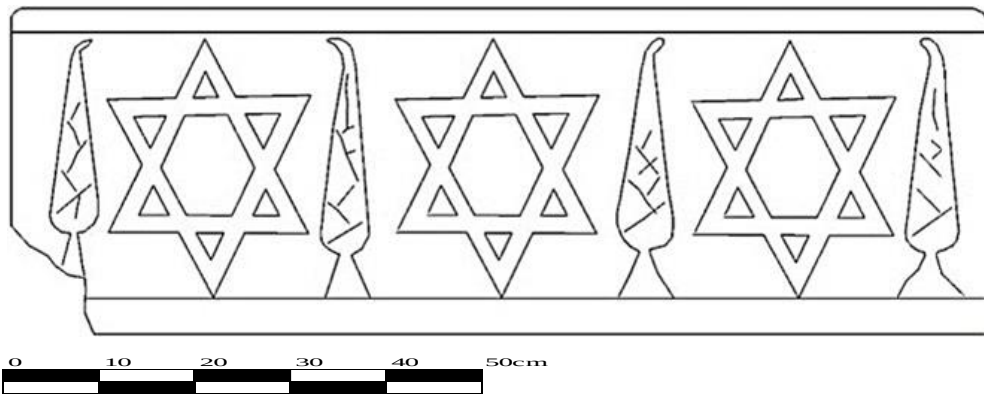
Çizim 12. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 4)

Çizim 13. Ayak taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 4)

Çizim 14. Ayak taşı arka yüzü (katalog 4)

Çizim 15. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 4)

Katalog No	: 5
Fotoğraf No	: Şekil 20, 21, 22
Çizim No	: Çizim 16, 17, 18
İnceleme Tarihi	: Şubat 2013, Eylül 2016, Kasım 2018
Ait Olduğu Kişi	: Hacı Hafız Mevlûd Efendi
Mezar Türü	: Lahit biçimli, şahideli mezar
Tarihi	: H.1244/1241-M.1828
Malzemesi	: Mermer
Kitabesi	: Rika
Boyutlar	: Baş taşı: En: (Alt: 37 cm-Üst: 37 cm) Boy: 200 cm Kalınlık: 10 cm Ayak taşı: En: (Alt: 36 cm-Üst: 36 cm) Boy: 164 cm Kalınlık: 10 cm Lahit: Uzun kenar: 144 cm Kısa kenar: 55 cm Yükseklik: 50 cm

Süsleme Motifleri : Bitkisel; gül, lale, mine, akant yaprağı, yaprak, kıvrık dal
Geometrik-Sembolik; güneş, ay-yıldız Mimari Tasvirli-Nesneli; sepet, vazo

Süsleme Tekniği : Oyma (alçak kabartma-yüksek kabartma), kazıma

Tanıtım ve kompozisyon özellikleri:

Mermer kullanılarak yapılan mezar lahit görünümündedir. Baş taşının alt kısmı aynı zamanda lahidin kısa kenar plakasını oluşturmaktadır. Kısa ve uzun kenarlar kurşun parça ile birbirine perçinlenmiştir. Taşın gövdesi paralel kenarlarla yükselip üç dilimli kemerle bitirilmiştir. Ay-yıldız formunda rozet bir tepelik bulunmaktadır. Tepeliğin iki yanında ay-yıldız formunu taşır nitelikte S kıvrımlı akant yaprakları ve çıkış noktalarında ise gül motifleri simetrik olarak yerleştirilmiştir. Gövdenin üst kısmında bulunan yarım daire kemer profilinin hemen üzerine ise yaprak sırası biçiminde kabartmalar bulunmaktadır. Kitabenin altına gelen kısımda ise sağa ve sola doğru yine simetrik şekilde yerleştirilmiş S biçimli yapraklı bezemeler mevcuttur. Kitabe alt ve üst kısmında üç dilimli kemer formu içine ince silmeler ile pano yapılmıştır. Yatay sıralar halinde on yedi satırlık Rik'a hatla yazılmış metin bulunmaktadır. Gövdenin en altı kare görünüşe sahiptir. İki sıra halinde çerçevelenmiştir. Çerçevenin iç köşelerinden çeyrek güneş motifi işlenmiş, merkeze ise simetrik kompozisyonda bir çiçek sepeti işlenmiştir. Örgü bir sepet içinde yoğun kompozisyonda, üç adet gül, güllerin iki yanına işlenmiş altı adet mine çiçeği, en tepede bir adet lale ve yapraklardan oluşmaktadır. Gövdenin iki parçaya ayrıldığı fakat tekrar birleştirildiği anlaşılmaktadır.

Mermerden yapılmış ayak taşı, baş taşı gibi lahidin kısa kenarını tamamlamaktadır. Alt kısmın kırılması sebebiyle toprağa oturur durumdadır. Gövde paralel kenarlı plaka şeklindedir. Baş taşı gibi alt ve üstte üçer dilimli kemerle sınırlandırılmış, güneş motifli rozet bir tepelikle taçlandırılmıştır. Güneş motifinin merkezine gül yerleştirilmiş, yine her iki taraftan güneşi taşır şekilde S kıvrımlı simetrik akant yaprakları yerleştirilmiş ve çıkış noktalarına birer gül yerleştirilmiştir. Gövde etrafı ince silme ile çevrilmiş tıpkı baş taşındaki gibi yarım daire kemer profilinin hemen üzerine yaprak sırası biçiminde kabartmalar yapılmıştır. Gövde yüzeyinde ise gövde alt kısmına ortalanmış iki saplı ve akant yaprakları ile bezenmiş bir vazo, vazodan yükselmiş ve tüm gövdeye simetrik şekilde yerleştirilmiş ağaç görünümünde ki gül dalı tepe noktaya kadar ulaşmaktadır. Dallar her iki yönde kıvrımlar halinde gülleri ve yaprakları taşımaktadır. Vazodan ayrıca

iki yana simetrik olarak sarkıtılmış akant yaprakları bulunmaktadır. Gövde ile kısa kenarın birleştiği yerde tıpkı baş taşındaki gibi sağa ve sola doğru yine simetrik şekilde yerleştirilmiş S biçimli yapraklı bezemeler işlenmiştir.

Lahidin uzun kenar bezemeleri iki parçada da aynı şekilde işlenmiştir. İki sıra profille çevrilmiş pano içinde bitkisel süslemeler kullanılmıştır. İç köşelerde tıpkı baş taşının alt kısmındaki gibi çeyrek güneş motifi kullanılmış, plakanın merkezinde yine baş taşındaki gibi örgüden büyükçe bir çiçek sepeti yerleştirilmiştir. Yine üç adet gül, bu güllerin etrafına yerleştirilmiş mine çiçekleri, tepe noktasında bir lale ve yapraklardan oluşmaktadır. Sepetin altından sağa ve sola doğru barok üslupta uzanan dallar üzerinde kurdele motifi de görülmektedir. Bu dallar gül ve akant motifleriyle tamamlanmıştır.

Mezar taşının baş taşı, ayak taşı ve lahit bezemeleri orta ekseninde simetrik düzendedir. Baş taşının başlığı ve ayak taşı bitkisel, sembolik tasvirdedir. Kısa kenarlarda ve uzun kenarlarda 1’li düzenleme yer almaktadır.

Kitabe Metni:

El-Baki Hüve’llah

Fıtraten vakur ve afif, muamelatında

Ciddi ve müstakim, ahlakı mazbut, ba-husus

Salabet-i diniyye ve gayret-i İslamiyyesi ile

Maruf fezail-perver bir zat oduğı için

Tanıdıklarının indinde hürmet kazanmış

Hayatı her cihetten gıptaya şayan bir refah

Ve saadet içinde geçirmiş hulus ile

Hüsn-ü niyetinin mükâfatı olarak bila fasıla

Otuzdört sene hatm-i Kur’an ile edâ-yı teravih

Eyledikten sonra hayat-ı faniyeye veda etmiş

Olan Hacı Hafız Mevlûd Efendi

Burada medfundur Mevla rahmet eyleye

7 Rebiü'l-evvel 1244—26 Eylül 1241

Der-i celaline vâz-ı ser eylemiş her şey

İnayetindir İlâhi penah-ı meyyit ü hayy

(Okuyan: Doç. Dr. Necdet ŞENGÜN)

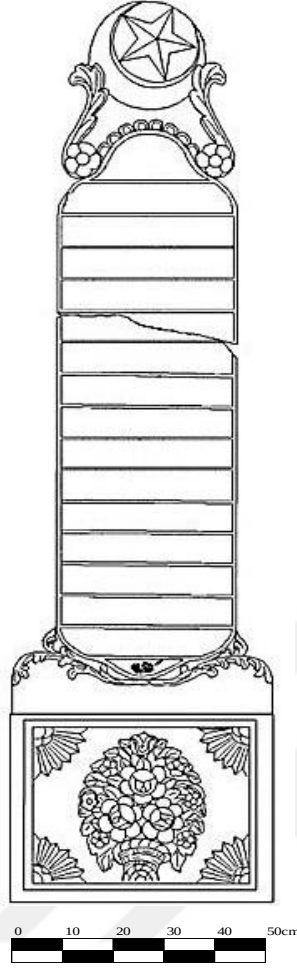
Şekil 20. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 5)

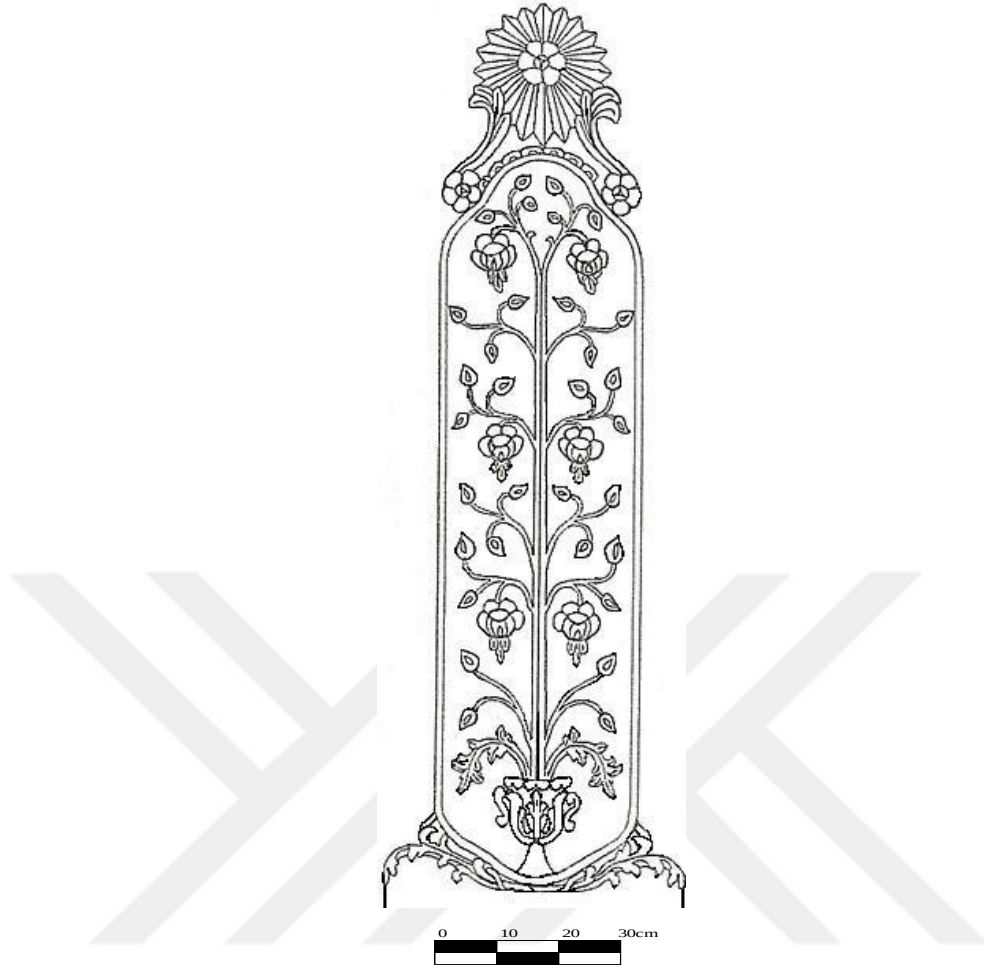
Şekil 21. Ayak taşı ön yüzü (katalog 5)

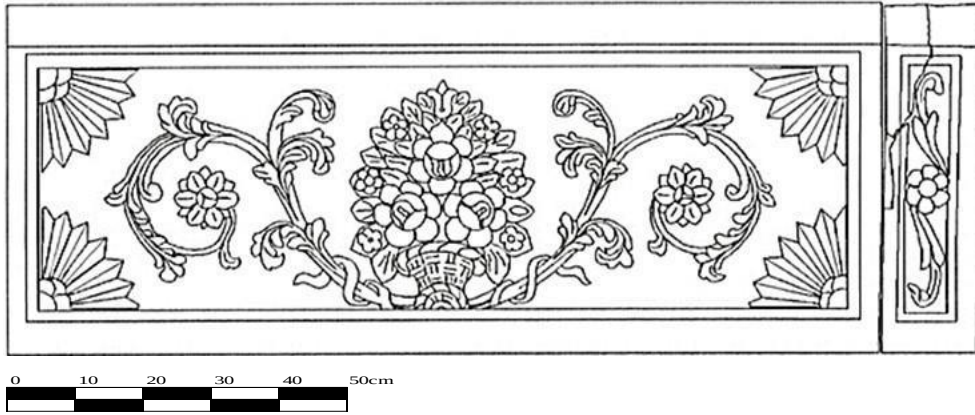
Şekil 22. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 5)

Çizim 16. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 5)

Çizim 17. Ayak taşı ön yüzü (katalog 5)

Çizim 18. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 5)

Katalog No : 6

Fotoğraf No : Şekil 23, 24, 25, 26

Çizim No : Çizim 19, 20, 21, 22

İnceleme Tarihi : Şubat 2013, Eylül 2016, Kasım 2018

Ait Olduğu Kişi : İbrahim Ağa

Mezar Türü : Lahit biçimli, şahideli mezar

Tarihi : H.1247-M.1831

Malzemesi : Mermer

Kitabesi : Celi Sülüs

Boyutlar : Baş taşı: En: (Alt: 34 cm-Üst: 34 cm)

Boy: 230 cm

Kalınlık: 7 cm

Ayak taşı: En: (Alt: 37 cm-Üst: 42 cm)

Boy: 220 cm

Kalınlık: 4 cm

Lahit: Uzun kenar: 172 cm

Kısa kenar: 63 cm

Yükseklik: 44 cm

Süsleme Motifleri : Bitkisel; gül, lale, akant yaprağı, basit yaprak Geometrik-Sembolik; Mühr-ü Süleyman, çokgen, baklava dilimi Mimari Tasvirli-Nesneli; cami, vazo, kase

Süsleme Tekniği : Oyma, (alçak kabartma-yüksek kabartma), kazıma

Tanıtım ve kompozisyon özellikleri:

Lahit görünümlü mezar dikdörtgen prizma formundadır. Kaidesi, çerçevesi, başucu ve ayakucu taşlarından oluşmaktadır. Kaide çift kademeli bir yerleşime sahiptir. Çerçeve dikdörtgen bir kütle biçimindedir. Baş ve ayak taşlarının alt kısımları aynı zamanda lahidin kısa kenarlarını oluşturmaktadır. Mezar taşında mermer kullanılmıştır.

Baş taşı aynı zamanda lahidin kısa kenar taşını da oluşturmaktadır. Gövde paralel kenarlarla uzanmaktadır. Gövde daralarak yükselen yapıda ve silindirik boyuna sahiptir. Boyun dışı taşkın oval bir sarıklı kavuk görünümünde başlıkla birleşmektedir. Başlığın üst bölümünü oluşturan kavuk dikey çubuk kazımlarla belirginleştirilmiştir. Ön tarafında dört adet sorguç yeri bulunmaktadır. Bu başlık kırılmış ve lahit üzerinde durmaktadır.

Gövde yüzeyi alt kısımda içbükey bir hatla daralarak paralel kenarlarla sonlandırılmıştır. Bu içbükey kıvrımların sonlandığı köşelerde, her iki tarafta yine kıvrımlı köşelikler yapılmıştır. Gövde yüzeyinin iki yüzünde de kitabe metni ve süsleme kompozisyonu yer almaktadır. Gövdenin alt tarafında bulunan ve lahidin kısa kenarını tamamlayan bölüm, alt ve üst bordür kuşakları ile belirginleştirilmiştir. Altta bulunan kuşak yüzeyi bezemesiz, üstte bulunan kuşak yüzeyi ortadan iki yöne doğru yatay şekilde yerleştirilmiş ve içe geçmiş lale motifleri ile süslenmiştir. Kare bölümde merkeze yerleştirilmiş Mühr-ü Süleyman motifi yer almaktadır. Bu motifin ortasında ise altı yapraklı stilize bir çiçek bulunmaktadır. Mühr-ü Süleyman motifinin boşlukları yapraklar ile doldurulmuştur. Merkezde bulunan ve tüm kompozisyonu içine alacak şekilde yerleştirilmiş baklava motifli bir daire bulunmaktadır. Daire içinde bulunan Mühr-ü Süleyman motifinin her iki yanında simetrik iki vazo yerleştirilmiştir. Kaideli ve S kıvrımlı kulpları olan vazoların yüzeyinde akant yaprakları işlenmiştir. Vazoların içinde gül motifleri ve yaprak motifleri birlikte kullanılmıştır. Gövde ön yüzünde yer alan kitabe metni, silmeler ile oluşturulmuş sağa meyilli panolar içinde celi sülüs hat ile on üç satır halinde yazılmıştır. Pano ile boyun arasında bitkisel kompozisyon yer almaktadır. Baş taşının gövdesi iki parça halindedir.

Ayak taşı da lahidin kısa kenar taşı ile yekparedir. Gövde yukarı doğru genişleyen plaka şeklindedir. Tepede üçgen alınlıkla taçlandırılmıştır. Gövdenin alt kısım köşelerinde

kıvrımlı köşelikler yapılmıştır. Gövde yüzeyinde, tepede yarım daire kemer ile sonlanan pano yer almaktadır. Kemer köşeleri bitkisel motiflerle bezenmiştir. Pano yüzeyinde simetrik yerleştirilmiş kaidesi olan iki kulplu bir vazo bulunmaktadır. Vazo yüzeyine akant yaprakları işlenmiştir. Vazo içinden çıkan ve yarım daire kemere kadar uzanan bitkisel kompozisyon, dallardan, yapraklardan ve güllerden oluşmaktadır.

Üçgen tepeliğin yüzeyi merkeze yerleştirilmiş cami tasviri ve caminin etrafını saran bitkisel kompozisyon ile süslenmiştir. Tek kubbeli cami, çift minarelidir. Üstünde alem bulunan kubbe, ince çizgilerle dilimlere ayrılmıştır. Kubbenin oturduğu tamburun cephesinde üç adet pencere bulunmaktadır. Tambur altındaki profilli silme kuşağı cepheyi üst yapıdan ayırır. Cephe yüzeyinin tam ortasında kapı bulunmaktadır. Caminin iki tarafındaki minarelerin bir kısmı tamburun arkasında kalmış, tek şerefeli olarak işlenmişlerdir. Cami üstünde ve iki tarafında yer alan barok karaktere sahip akant yaprakları kompozisyonu çevrelemektedir. Gövdenin alt tarafında bulunan ve lahidin kısa kenarını oluşturan kısım, alt ve üst bordür kuşaklarıyla belirginleştirilmiştir. Altta bulunan kuşak yüzeyi bezemesiz, üstte bulunan kuşak yüzeyi ortadan iki yöne yatay yerleştirilmiş iç içe geçen lale motifi ile bezenmiştir. Kare bölümde merkeze yerleştirilmiş Mühr-ü Süleyman motifi yer almaktadır. Bu motifin ortasında ise yapraklı stilize bir çiçek bulunmaktadır. Mühr-ü Süleyman motifinin boşlukları yapraklar ile doldurulmuştur. Merkezde bulunan ve tüm kompozisyonu içine alacak şekilde yerleştirilmiş baklava motifli bir daire bulunmaktadır. Mühr-ü Süleyman motifinin her iki yanında simetrik iki vazo yerleştirilmiştir. Kaideli ve S kıvrımlı kupları olan vazoların yüzeyinde akant yaprakları işlenmiştir. Vazoların içinde gül motifleri ve yaprak motifleri birlikte kullanılmıştır.

Uzun kenar taşı mermer ve plaka şeklindedir. Gövde yüzeyi alt ve üst bordür kuşaklarıyla belirlenmiştir. Üst kuşakta laleli motif yinelenmiştir. Gövde yüzeyinin merkezinde daire içinde stilize yaprakların uçlarının birbirine bağlanmasıyla oluşmuş bir şekil bulunmaktadır. Yaprakların kesişim noktalarına minik daireler konmuştur. Merkezde bulunan ve tüm kompozisyonu içine alacak şekilde yerleştirilmiş baklava motifli bir daire bulunmaktadır. Bu dairesel motifin her iki yanına, kaideli ağzı geniş kâseler içinde bitkisel kompozisyonlar yerleştirilmiştir. Kâselerin yüzeyi akant yapraklarıyla zenginleştirilmiştir. Kasedeki bitkisel kompozisyonu, yapraklar ve güller oluşturmaktadır. Lahidin diğer uzun taşında da aynı bezeme unsurları kullanılmıştır. Mezar taşının baş taşı, ayak taşı ve lahit

bezemeleri orta eksenle simetrik düzendedir. Ayak taşı mimari ve bitkisel tasvirdedir. Kısa ve uzun kenarlarda 3'lü düzenleme yer almaktadır.

Kitabe Metni:

Ön yüzü;

Hüve'l Hayyu'l-Baki

Meşhedi Cihan zâde İbrahim Ağa

Hanedanı kadim Soburca sahibü'l-ata

Çün Cihan zâde değil kalıcı cihanı fani budur

Olmadı ahır bu ca-yı kan-ı zaride mukim

Küllü nefsin zaikatü'l-mevt bir sefere takdir olub

Sunmada durusuyu alan için...

İşüdüb le yenfa2hıtabın çekile deste

Damiri devrini almadan mazhar-ı kalbi selim

Derk edib bu fâniyi gitdi febieyyi hicreti

Yadı ari şol dedi tarih konmaz işüdüb

Rahmet-i Hak ile evlânın lütfu2n-naim

Sene 1247

Arka Yüzü;

Hüve'l-Baki

Kim Cihanzâde Ahmet Ağa....

....buldu dar-ı dünyayı çün'el harap

Tıl-îrîhlet gûdesti gid gide tevîk etmeyub

Eyleyub ruhu selim kıldı beka dareyni şıtab

Kulluha.....eyleyub.....

(Okuyan: Doç. Dr. Necdet ŞENGÜN)

Şekil 23. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 6)

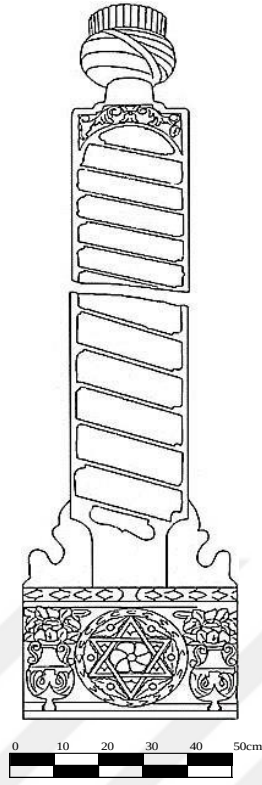
Şekil 24. Baş taşı arka yüzü (katalog 6)

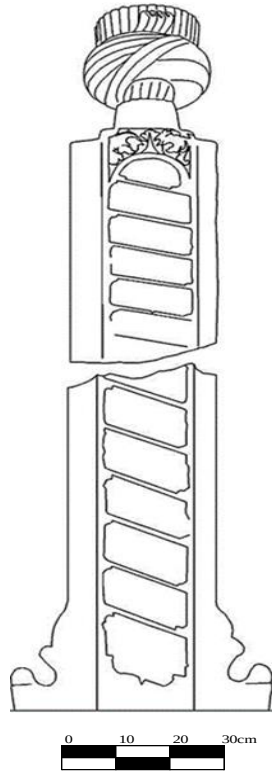
Şekil 25. Ayak taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 6)

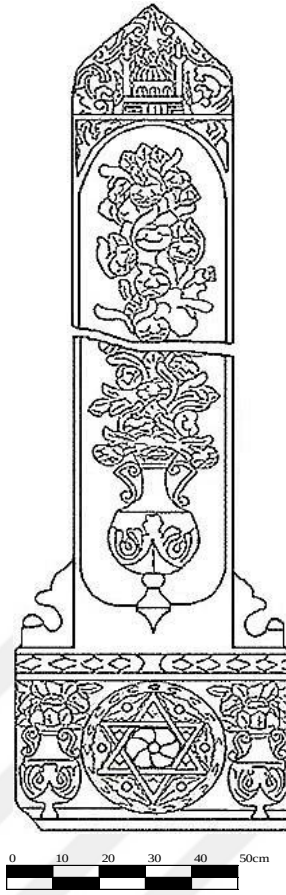
Şekil 26. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 6)

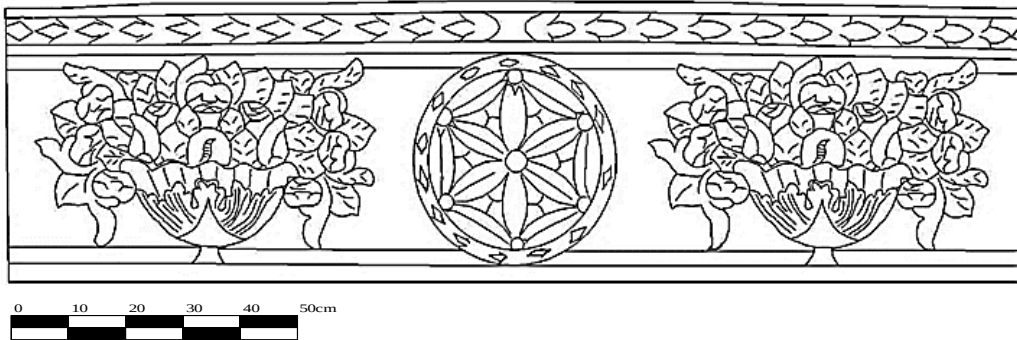
Çizim 19. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 6)

Çizim 20. Baş taşı arka yüzü (katalog 6)

Çizim 21. Ayak taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 6)

Çizim 22. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 6)

Katalog No : 7

Fotoğraf No : Şekil 27, 28

Çizim No : Çizim 23, 24

İnceleme Tarihi : Şubat 2013, Eylül 2016, Kasım 2018

Ait Olduğu Kişi : Hasike Hanım

Mezar Türü : Şahideli mezar

Tarihi : H.1248-M.1832/1833

Malzemesi : Mermer

Kitabesi : Celi sülüs

Boyutlar : Baş taşı: En: (Alt: 36 cm-Üst: 41 cm)

Boy: 147 cm

Kalınlık: 9 cm

Ayak taşı: En: (Alt: 32 cm-Üst: 37 cm)

Boy: 136 cm

Kalınlık: 7 cm

Süsleme Motifleri : Bitkisel; mine çiçeği, akant yaprağı, servi ağacı, nar Mimari Tasvirli-Nesneli; cami, kase

Süsleme Tekniği : Oyma (alçak kabartma), kazıma

Tanıtım ve kompozisyon özellikleri:

Baş ve ayak taşları taş bloklarla çerçeve içine alınmıştır. Bu taşlarda bezeme unsuru yoktur. Mermer baş taşı, yukarı doğru genişleyen gövdeye sahiptir. Gövde tepede üçgen alınlıkla taçlandırılmıştır. Gövde aşağıda içe doğru daralarak sonlanmaktadır. Tepelik yüzeyi mimari tasvirlidir. Solda Tek kubbeli bir cami tasviri vardır. Üzerinde alem bulunan kubbesi ince çizgilerle kubbe şeklini takip eden profillerle dilimlere ayrılmıştır. Kubbenin oturduğu tamburun cephesi dört bölüme ayrılmış ve yüzeyi baklava deseni oluşturan çizgilerle tamamlanmıştır. Tambur altındaki silme kuşağı, cepheyi üst yapıdan ayırmaktadır. Caminin sağında bulunan minare tek şerefelidir. Minarenin sağ tarafında ise kaideli bir kâse içinden çıkan nar meyveleri dallar ve yapraklar bulunmaktadır. Kâsenin sağ altında iri bir akant yaprağı, minarenin şerefesinin hemen sağında da bir mine çiçeği motifi görülmektedir.

Kitabe gövdesi, yedi satır halinde celi sülüs hatla sağa meyilli silmelerle oluşturulan panolar içerisine kazınmıştır.

Ayak taşı da mermer malzeme ile yapılmış, gövdesi yukarı doğru genişleyen plaka şeklindedir. Gövde sivri kemer formuyla taçlandırılmıştır.

Gövde eksenine ucu sağa eğik servi ağacı motifi yerleştirilmiştir. Ağacın gövdesi lale benzeri yapraklarla belirginleştirilmiştir. Gövde yüzeyi taşın genel formunu tekrarlayacak şekilde kazıma çizgilerle çerçevelenmiştir. Kazıma çizgiler tepeliğin altında ikinci bir kemer ortaya çıkarmıştır. Oluşan bu yuvarlak kemer ile sivri kemer arası akant yaprakları ile süslenmiştir.

Mezar taşının baş taşı ve ayak taşı orta ekseninde simetrik düzendedir. Baş taşı mimari ve bitkisel tasvirdedir. Ayak taşı bitkisel tasvirdedir.

Kitabe Metni:

Hüve'l-Hallaku'l-Baki

Ya İlâhi kıl inayet yerimi dar eyleme

Köşkümü cennet eyle bezmimi nâr eyleme

Cihan zâde İbrahim Ağa zevcesi

Merhume ve mağfûre Hasike

Hanım ruhiçun Fatiha

Sene 1248

(Okuyan: Doç. Dr. Necdet ŞENGÜN)

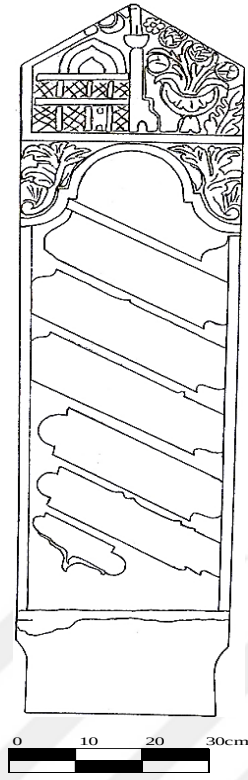
Eser ile ilgili yayınlar: (Arık, 1988, s. 114)

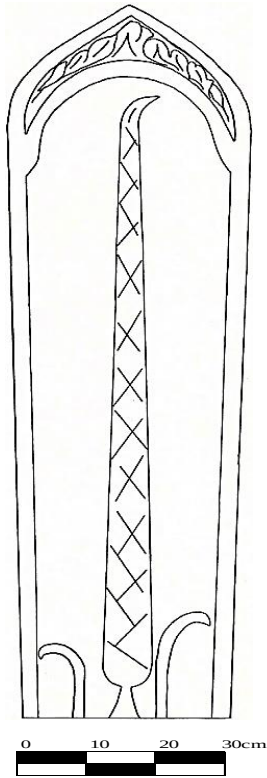
Şekil 27. Baş taşı ön yüzü (katalog 7)

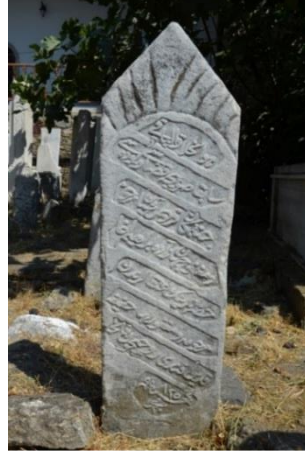
Şekil 28. Ayak taşı arka yüzü (katalog 7)

Çizim 23. Baş taşı ön yüzü (katalog 7)

Çizim 24. Ayak taşı arka yüzü (katalog 7)

Katalog No : 8
Fotoğraf No : Şekil 29, 30
Çizim No : Çizim 25, 26
İnceleme Tarihi : Şubat 2013, Eylül 2016, Kasım 2018
Ait Olduğu Kişi : Hafife Kadın
Mezar Türü : Şahideli mezar
Tarihi : H.20 râ 1254-M.13 Haziran1838
Malzemesi : Mermer
Kitabesi : Celi Talik
Boyutlar : Baş taşı: En: (Alt: 32 cm-Üst: 35 cm)

Boy: 113 cm

Kalınlık: 10 cm

Ayak taşı: En: (Alt: 26 cm-Üst: 30 cm)

Boy: 74 cm

Kalınlık: 7 cm

Süsleme Motifleri : Taş yüzeyinde herhangi bir süsleme motifi bulunmamaktadır.
Süsleme Tekniği : Oyma (alçak kabartma), kazıma

Tanıtım ve kompozisyon özellikleri:

Mezar taşı mermerden yapılmış yukarı doğru genişleyen plaka bir taştır. Üçgen şeklinde bir tepeliğe sahiptir. Tepelik yüzeyi paralel düşey kazımlarla hareketlendirilmiştir. Kitabe yarım daire kemerle ayrılmıştır. Gövde meyilli silmelerle panolar içinde celi talik hat ile yazılmış sekiz satırdan oluşmaktadır.

Ayak taşı mermerden yapılmış yukarı doğru genişleyen bir plakadan meydana gelmiştir. Tepesi yarım daire şeklindedir. Üzerinde hiçbir bezeme unsuru bulunmamaktadır.

Kitabe Metni:

Hüve'l Hallakû'-Bâki

Sabikan Soburca kazası Voyvodası

Cennet mekân-ı Firdevs ayan Merhum

Ve mağfur Cihan zâde İbrahim Ağa

Hazretlerinin ütekalarından

Merhume ve Mağfirun

lehâ Hafife

Kadın efendi ruhi için Fatiha

Fi 20 Rebiü'l-evvel sene 1254

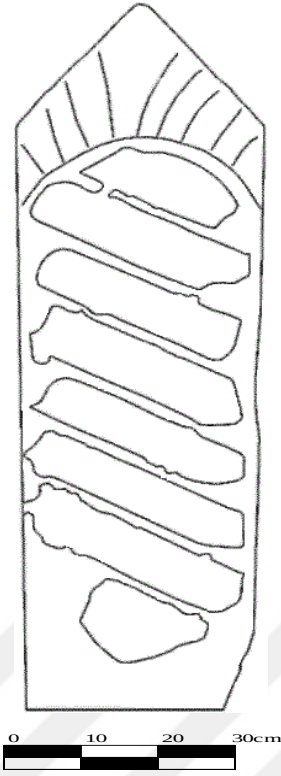
(Okuyan: Doç. Dr. Necdet ŞENGÜN)

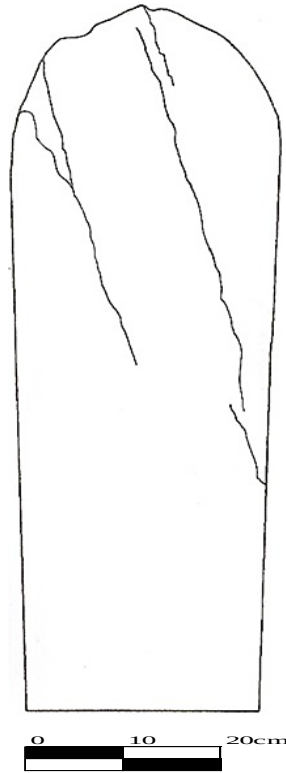
Şekil 29. Baş taşı ön yüzü (katalog 8)

Şekil 30. Ayak taşı arka yüzü (katalog 8)

Çizim 25. Baş taşı ön yüzü (katalog 8)

Çizim 26. Ayak taşı arka yüzü (katalog 8)

Katalog No : 9
Fotoğraf No : Şekil 31
Çizim No : Çizim 27
İnceleme Tarihi : Şubat 2013, Eylül 2016, Kasım 2018
Ait Olduğu Kişi : Fatma Hanım
Mezar Türü : Lahit biçimli, şahideli mezar
Tarihi : H.1254-M.1838
Malzemesi : Mermer
Kitabesi : Celi Talik
Boyutlar : Baş taşı: En: (Alt: 32 cm-Üst: 35 cm)

Boy: 168 cm

Kalınlık: 6 cm

Kısa kenar: 55 cm

Süsleme Motifleri : Bitkisel; akant yaprağı, beş yapraklı çiçek, yaprak, kıvrık dal
Geometrik-Sembolik; arma Mimari Tasvirli-Nesneli; perde

Süsleme Tekniği : Oyma (alçak kabartma), kazıma

Tanıtım ve kompozisyon özellikleri:

Mermer malzemeden yapılmış bu taşın form itibariyle bir lahidin baş ve kısa kenar taşı olduğu görülmektedir. Eserin gövdesi yukarıya doğru genişleyen plaka şeklindedir. Gövde

tepede sivri bir kemerle taçlandırılmıştır. Tepelik yüzeyi merkezden sağa ve sola simetrik şekilde açılan, uçları kenarlarda aşağı doğru sarkıtılmış akant yaprakları ve uçlarında çiçek tomurcuğu ile bezenmiştir. Gövdenin alt kısmında bulunan ve lahidin kısa kenarı olan kare bölüm bordür kuşaklarla perde çevrilmiş, bordürün üst kısmına sola doğru yatay şekilde uzanmış uçları yapraklarla sonlandırılmış kıvrık dallar işlenmiştir. Panonun ortasına Osmanlı arması yerleştirilmiştir. Armanın merkezinde yaprak uçları içe kıvrılmış beş yapraklı çiçek motifi işlenmiştir. Çiçeğin etrafını dönecek şekilde arma elemanları işlenmiştir. Bu dokuz arma elemanını saat yönünde incelendiğinde bir tarafta başlarının bir tarafta sonlarının olduğunu görülür. Üstte Kur'an muhafazası tutamağı, sağına doğru devam ettikçe, mızrak ucuna sarılı sancak, süngü takılmış tüfek ucu, ağızdan dolma tabancanın sapı ve horoz kısmı, borazan ucu, mızrak ucu, kılıç ucu, topun ateşleme tertibatı, mızrağın dip tarafı, en altta Kur'an muhafazası yer almaktadır. Muhafazadan sol üste devam ettiğimizde sancağın dip kısmı, ağızdan dolma tabancanın dipçik ve ateşleme mekanizması, borazan ucu, kılıç sapı, top namlusu ucu ve gövdesi son olarak ta mızrak ucuna sarılı sancak bulunmaktadır. Bu armanın üst kısmında iki yana toplanmış perde motifi yüzeyde mekan hissi vermek için kullanılmıştır. Gövde yüzeyinde bulunan kitabe metni ince silmeler ile sağa meyilli panolar içine alınmıştır. On iki satırdan oluşan kitabe metni, celi talik hat ile işlenmiştir.

Baş taşı ve lahit bezemeleri orta eksenle simetrik düzendedir. Baş taşının başlığı bitkisel tasvirdedir. Kısa kenarda 1'li düzenleme yer almaktadır.

Kitabe Metni:

Hüve'l-Bâki

Dıraht-ı pâk-i Cihan zâde o genç-i ismetin

Ey dirigakıldı çün rih-i veba ömrin tamam

Nâgehân irdi ecel berg-i gülün itdiharab

Gülistan-ı ravza-i Firdevs ola ana makam

Kırk yaşında eyledi rihlet beka gülzârına

Hurilerle gülşen-i cennetde olsun hoş-hıram

Hanedanın ateş-i hasretle süzan eyledi

Kabrini pür nûr ide her dem anın Rabbü'l-enam

Hame-i cevherle yazdım fevtinin tarihini

Kıldı rihlet Fatıma Hanım bulup darü's-selam

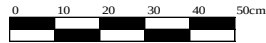
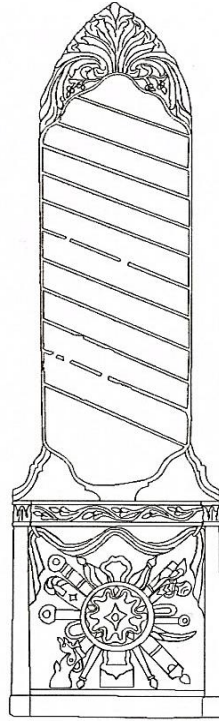
Fi 15 Safer sene 1254

(Okuyan: Doç. Dr. Necdet ŞENGÜN)

Şekil 31. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 9)

Çizim 27. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 9)

Katalog No : 10
Fotoğraf No : Şekil 32, 33, 34
Çizim No : Çizim 28, 29, 30
İnceleme Tarihi : Şubat 2013, Eylül 2016, Kasım 2018
Ait Olduğu Kişi : Muhammed Ağa
Mezar Türü : Lahit biçimli, şahideli mezar
Tarihi : H.1254-M.1838
Malzemesi : Mermer
Kitabesi : Celi Talik
Boyutlar : Baş taşı: En: (Alt: 22 cm-Üst: 22 cm)

Boy: 92 cm

Kalınlık: 11 cm

Ayak taşı: En: (Alt: 20 cm-Üst: 20 cm)

Boy: 92 cm

Kalınlık: 9 cm

Lahit: Uzun kenar: 71 cm

Kısa kenar: 35 cm

Yükseklik: 53 cm

Süsleme Motifleri : Bitkisel; basit yaprak, hurma ağacı ve meyvesi, kıvrık dal
Geometrik-Sembolik; arma Mimari Tasvirli-Nesnel; perde

Süsleme Tekniği : Oyma (alçak kabartma), kazıma

Tanıtım ve kompozisyon özellikleri:

Mermer malzemeli bu mezar kaide, çerçeve baş ve ayak taşlarından oluşmaktadır. Baş ve ayak taşlarının alt kısımları lahidin kısa kenarlarını da oluşturmaktadır. Kısa ve uzun kenarlar kurşun kelepçe ile perçinlenmiştir.

Baş taşı Lahidin kısa kenarı ile yekparedir. Gövde paralel kenarlarla yükselmekte ve boyun üzerinde bir fes ile taçlandırılmaktadır. Fes yukarı doğru genişleyen formda ve püskülü kabartma şekilde işlenmiştir. Püskül sola bakmaktadır. Gövdenin altında lahidin kısa kenarına denk gelen kısımda bordür kuşakları kullanılmış ve ortaya pano yerleştirilmiştir. Gövde ile panoyu birleştiren bordürde sola doğru yatay şekilde uzanan uçları laleye benzeyen çiçekle bezenmiş kıvrık dallar bulunmaktadır. Bordürlerin üst kare köşelerinde yine stilize yapraklar kullanılmıştır. Pano yüzeyinde ortada Osmanlı arması yerleştirilmiş, ortasına yaprak uçları içe kıvrılmış stilize beş yapraklı çiçek motifi yerleştirilmiştir. Çiçeğin etrafını dönecek şekilde arma elemanları işlenmiştir. Bu dokuz arma elemanını saat yönünde incelediğimizde bir tarafta başlarının bir tarafta sonlarının olduğunu görülmektedir. Üstte Kur'an muhafazası tutamağı, sağına doğru devam ettikçe, mızrak ucuna sarılı sancak, süngü takılmış tüfek ucu, ağızdan dolma tabancanın sapı ve horoz kısmı, borazan ucu, mızrak ucu, kılıç ucu, topun ateşleme tertibatı, mızrağın dip tarafı, en altta Kur'an muhafazası yer almaktadır. Muhafazadan sol üste devam edildiğinde sancağın dip kısmı, ağızdan dolma tabancanın dipçik ve ateşleme mekanizması, borazan ucu, kılıç sapı, top namlusu ucu ve gövdesi son olarak ta mızrak ucuna sarılı sancak bulunmaktadır. Bu armanın üst kısmında iki yana toplanmış perde motifi yüzeyde mekan hissi vermek için yapılmıştır. Gövde üzerindeki kitabe metni ince silmeler ile oluşturulmuş sağa meyilli panolar içinde celi talik hatla sekiz satır olarak yazılmıştır.

Ayak taşı yine mermerdendir ve lahidin kısa kenarı ile yekpare görünümündedir. Gövde paralel kenarlarla yükselmiş plaka şeklindedir. Yukarı doğru daralan boyun kısmından sonra küçük kubbemsi bir tepelikle taçlandırılmıştır. Tepelik ile gövde arasında kalan kısım paralel ince profillerle hareketlendirilerek kabartılmış örtüyü andıran bir görüntü ortaya çıkmıştır. Gövde yüzeyinde ortada bir hurma ağacı tasviri vardır. Ağacın iki yanına

simetrik yerleştirilmiş yapraklar ve hurma meyveleri bulunmaktadır. Ağacın uzun yaprakları aşağı kıvrılmış onların altında bulunan dallara da altışar hurma meyvesi bulunan salkımlar işlenmiştir. Üste kıvrılmış dalların hemen altında da birer meyveli dal işlenmiştir. Alt kısım başucu taşının altındaki bezemeyle birebir aynıdır. Etrafı bordür dönülmüş, üstte kalan bordürde yaprak motifi işlenmiş ve plakanın tam ortasına daha önce detaylı bir şekilde anlattığımız Osmanlı arması ve perde aynı şekilde yerleştirilmiştir.

Mermer lahidin uzun kenar taşı tıpkı kısa kenar taşları gibi bordür kuşaklar içine alınmıştır. Her iki panoda da aynı bezemeler kullanılmıştır. Gövdenin içinde simetrik olarak yerleştirilmiş iki arma bulunmaktadır. Kısa kenarlarda kullanılan arma motifinin birebir aynıdır. Sadece çiçek göbeklerine geometrik şekiller eklenmiştir. Diğer armalarda kullanılan tüm unsurlar burada da mevcuttur. Bordür ve perde süslemeleri de aynı şekilde işlenmiştir.

Mezar taşının baş taşı, ayak taşı ve lahit bezemeleri orta ekseninde simetrik düzendedir. Ayak taşı bitkisel tasvirdedir. Kısa kenarlarda 1'li, uzun kenarlarda 2'li düzenleme yer almaktadır.

Kitabe Metni:

Hüve'l-Baki

Cihan zâde Cenab-ı Mustafa Ağa-i devranın

Solub bir gonca-i nev-restesi terk itdi dünyayı

Henüz beş yaşına girdikde ol mahdum-ı Pakize

Seza-var eyledi Hak ruhuna gülzar-ı ukbayı

İşitdim gevher-i çeşm ile yazdım fevti tarihin

Muhammed Ağa aymal kıldı eda kasr-ı ulyayı

Fi 11 muharrem sene 1254

(Okuyan: Doç. Dr. Necdet ŞENGÜN)

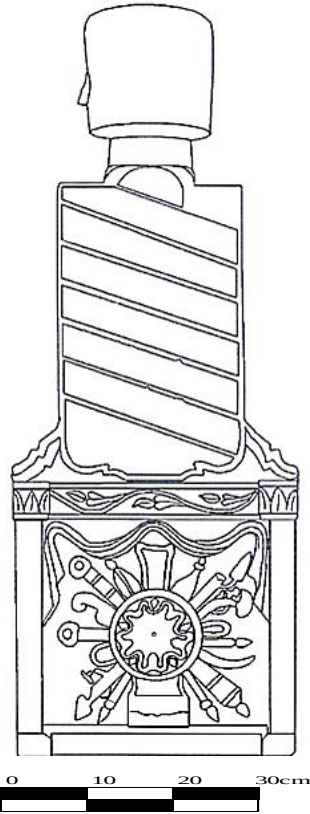
Şekil 32. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 10)

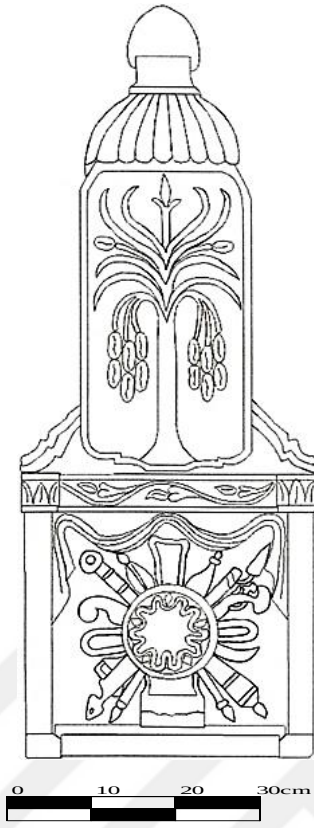
Şekil 33. Ayak taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 10)

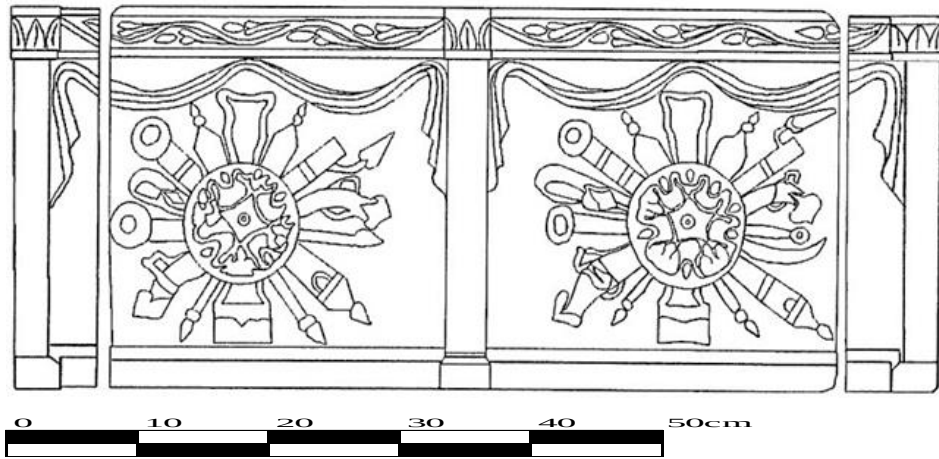
Şekil 34. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 10)

Çizim 28. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 10)

Çizim 29. Ayak taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 10)

Çizim 30. Uzun kenar taşı (katalog 10)

Katalog No : 11

Fotoğraf No : Şekil 35, 36, 37

Çizim No : Çizim, 31, 32, 33

İnceleme Tarihi : Şubat 2013, Eylül 2016, Kasım 2018

Ait Olduğu Kişi : Nefise Hanım

Mezar Türü : Lahit biçimli, şahideli Mezar

Tarihi : H.1254-M.1838

Malzemesi : Mermer

Kitabesi : Celi Talik

Boyutlar : Baş taşı: En: (Alt: 30 cm-Üst: 37 cm)

Boy: 170 cm

Kalınlık: 7 cm

Ayak taşı: En: (Alt: 29 cm-Üst: 29 cm)

Boy: 165 cm

Kalınlık: 10 cm

Lahit: Uzun kenar: 150 cm

Kısa kenar: 55 cm

Yükseklik: 47 cm

Süsleme Motifleri : Bitkisel; gül, gonca, akant yaprağı, yaprak, hurma ağacı ve meyvesi, kıvrık dal Geometrik-Sembolik; arma

perde, kurdele, vazo

Süsleme Tekniği : Oyma (alçak kabartma-yüksek kabartma), kazıma

Tanıtım ve kompozisyon özellikleri:

Lahit görünümlü mezar dikdörtgen prizma formundadır. Kaidesi, çerçevesi, başucu ve ayakucu taşlarından oluşmaktadır. Çerçeve dikdörtgen bir kütle biçimindedir. Baş ve ayak taşlarının alt kısımları aynı zamanda lahidin kısa kenarlarını teşkil etmektedir. Mezar taşı mermer malzemeden yapılmıştır.

Mermerden yapılmış olan baş taşı, lahidin kısa kenarı ile birlikte yekpare bir kütleye sahiptir. Kısa kenarı teşkil eden alt kısım kare görünümündedir. Gövde yukarı doğru genişleyen görünüme sahiptir. Gövde yüzeyi tepede sivri kemerli formla taçlandırılmıştır. Tepelik yüzeyi merkezde bulunan kurdele motifinden gelişen akant yapraklarından oluşan kompozisyon ile bezenmiştir. Gövdenin alt tarafında bulunan ve lahidin kısa kenarını oluşturan kare bölüm bordür kuşakları ile çevrelenmiş ve ortada pano oluşturulmuştur. Gövde ile panonun birleştiği bordürde orta noktadan başlayarak sağa ve sola yatay şekilde uzanan uçları yapraklar ile bezenmiş kıvrık dallar yer almaktadır. Pano yüzeyinde ortaya simetrik olarak yerleştirilmiş Osmanlı arması yer almaktadır. Arma merkezinde yaprak uçları içe doğru kıvrılmış beş yapraklı basit çiçek motifi bulunmaktadır, bu çiçek motifinin etrafına çapraz olarak arma elemanları yerleştirilmiştir. Arma merkezinde bulunan çiçek motifinin etrafına yerleştirilmiş bu dokuz arma elemanını saat yönünde incelediğimizde bir tarafta başlarının, bir tarafta sonlarının olduğunu görürüz. Üstte Kur'an muhafazası tutamağı, sağına doğru devam ettikçe, mızrak ucuna sarılı sancak, süngü takılmış tüfek ucu, ağızdan dolma tabancanın sapı ve horoz kısmı, borazan ucu, mızrak ucu, kılıç ucu, topun ateşleme tertibatı, mızrağın dip tarafı, en altta Kur'an muhafazası yer almaktadır. Muhafazadan sol üste devam ettiğimizde sancağın dip kısmı, ağızdan dolma tabancanın dipçik ve ateşleme mekanizması, borazan ucu, kılıç sapı, top namlusu ucu ve gövdesi son olarak ta mızrak ucuna sarılı sancak bulunmaktadır. Bu armanın üst kısmında iki yana toplanmış perde motifi yüzeyde mekân hissi vermek için yapılmıştır. Gövde yüzeyinde bulunan kitabe metni ince silmeler ile panolar içerisine alınmıştır. On beş satırdan oluşan

kitabe metni celi talik hat ile işlenmiştir. Günümüzde kısa kenarın alt bölümünde oluşan tabakadan dolayı taşın bir bölümü görülmemektedir.

Ayak taşı lahidin kısa kenarı ile birlikte yekpare kütleyle sahiptir. Kısa kenarı teşkil eden alt kısım kare görünümündedir. Gövde paralel kenarlar ile yükselen plaka şeklindedir. Yukarı doğru daralan boyun kısmından sonra günümüzde kırık durumda bulunan tepelikle taçlandırılmıştır. Tepelik ile gövde arasında kalan bölüm ince profillerle hareketlendirilerek yüzeyden kabartılmıştır. Gövde yüzeyinde eksene bütün taş yüzeyini kaplayacak şekilde vazodan çıkan hurma ağacı motifi yerleştirilmiştir. Kaideli yüzeyi düşey dilimlerle hareketlendirilmiş geniş ağızlı vazonun S kıvrımlı iki kulpu bulunmaktadır. Hurma motifi ortada hurma ağacı ve iki yanına simetrik olarak yerleştirilen yapraklar ve hurma meyvelerinden oluşmaktadır. Ağacın uzun yaprakları yukarı ve aşağı doğru simetrik bir şekilde kıvrılmıştır. Burada dallar arasında sarkan dokuz meyvesi olan hurma salkımları bulunmaktadır. Yine dalların orta ve tepe noktalarının arasında bulunan simetrik olarak yerleştirilmiş birer hurma meyvesi daha görülmektedir. Gövdenin alt tarafında bulunan ve lahidin kısa kenarını oluşturan kare bölüm bordür kuşaklarla çevrelenmiş ve ortada pano oluşturulmuştur. Gövde ile panonun birleştirildiği bordürde orta noktadan sağa ve sola yatay uzanan uçları yaprak bezemeli kıvrık dallar bulunmaktadır. Pano yüzeyinde ortaya simetrik olarak yerleştirilmiş Osmanlı arması yer almaktadır. Bezemenin tanımlanması başucu taşındaki gibidir.

Mermer malzemenin uzun kenar taşı dikdörtgen plaka şeklindedir. Gövde yüzeyi bordür kuşaklar ile üç ayrı panoya ayrılmıştır. Üstteki bordür kuşağına yatay şekilde yerleştirilmiş uçları yapraklarla bezenmiş kıvrık dallar yerleştirilmiştir. Tüm panolarda ortada yer alan kompozisyonların üzerinde iki yana toplanmış perde motifi bulunmaktadır. Perde motifleri ile taş yüzeyinde mekan hissi oluşturulmak istenmiştir. Orta pano yüzeyinde ortaya simetrik olarak yerleştirilmiş Osmanlı arması yer almaktadır (Ayak taşındaki açıklama özelliklerine sahiptir). Orta panonun her iki yanında bulunan panolar süsleme programı açısından birbirini tekrar niteliğindedir. Bu panolarda merkeze simetrik olarak yerleştirilmiş vazo ve vazodan çıkan bitkisel kompozisyon bulunmaktadır. Kaide üzerine oturan vazonun yüzeyi üç noktadan toplanmış perde motifi ile süslenmiştir. Vazodan çıkan buket kompozisyonu gül, yaprak, gonca ve kıvrılmış dallardan oluşmaktadır. Buketin içinde merkezde katmerli gül motifleri çevresinde yapraklar işlenmiştir. Yaprakların

arasında iki taraftan aşağı sarkan kıvrımlı dallar goncalar ve en uçta gül motifleri ile sonlandırılmıştır. Lahidin diğer uzun kenar taşı aynı bezemelerle donatılmıştır.

Mezar taşının baş taşı, ayak taşı ve lahit bezemeleri orta eksenle simetrik düzendedir. Baş taşı ve ayak taşı bitkisel tasvirdedir. Kısa kenarlarda 1'li, uzun kenarlarda 3'lü düzenleme yer almaktadır.

Kitabe Metni:

Hüve'l-Baki

Bi-vefadır hakka baz-ı çarhdan

Lütf umup itme ümid-i intiaş

Çare yok koysan gerektir akıbet

Asitan-ı tac-dar-ı munise baş

Gitdi o merhume-i cenneti mekan

Oldı huran-ı behište pay-daş

Ateş-i derdine yandı ekseri

Gitmez oldı didelerden kanlı yaş

Hanedan-ı hazret-i İlyas'a pek

Virdi bu mansuna azami telaş

Eyledim tâdadu tansif eyledi

Seyri tabir-i bey iki tarih-ikaş

Gönderüb lahde Nefise Hanımı

Bunda taun-ı sitemver dikditaş

Fi 17 rebi'ül-ahir sene 1254

(Okuyan: Doç. Dr. Necdet ŞENGÜN)

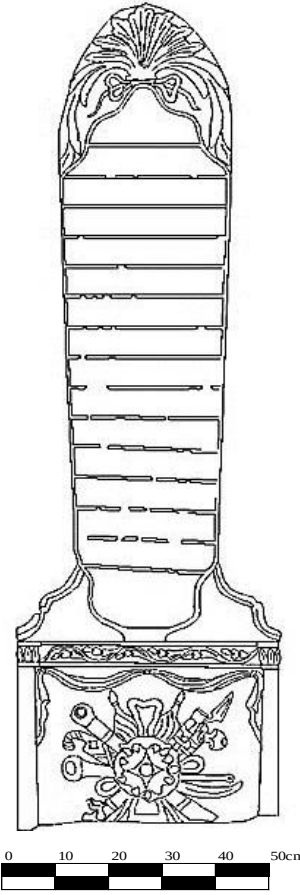
Şekil 35. Başı taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 11)

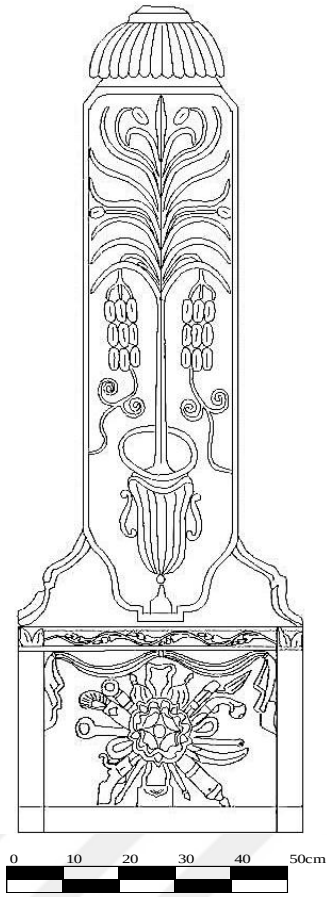
Şekil 36. Ayak taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 11)

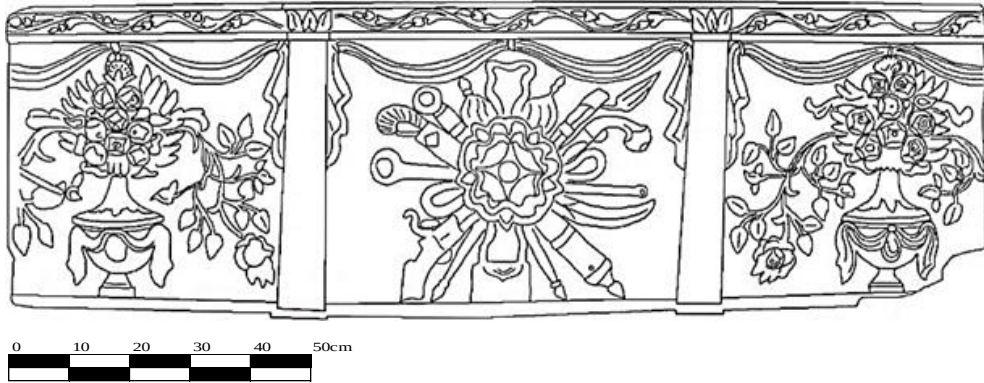
Şekil 37. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 11)

Çizim 31. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 11)

Çizim 32. Ayak taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 11)

Çizim 33. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 11)

Katalog No	: 12
Fotoğraf No	: Şekil 38, 39
Çizim No	: Çizim 34, 35
İnceleme Tarihi	: Şubat 2013, Eylül 2016, Kasım 2018
Ait Olduğu Kişi	: Mustafa Ağa
Mezar Türü	: Şahideli mezar
Tarihi	: H.1277-M.1860
Malzemesi	: Mermer
Kitabesi	: Celi Sülüs
Boyutlar	: Baş taşı: En: (Alt: 33 cm-Üst: 33 cm)

Boy: 136 cm

Kalınlık: 8 cm

Ayak taşı: En: (Alt: 19 cm-Üst: 23 cm)

Boy: 103 cm

Kalınlık: 5 cm

Süsleme Motifleri	: Bitkisel; servi ağacı Mimari Tasvirli-Nesneli; madalya
Süsleme Tekniği	: Oyma (alçak kabartma), kazıma

Tanıtım ve kompozisyon özellikleri:

Mermer malzemeden yapılmış baş taşı paralel kenarlı alt ve üstte daralan bir forma sahiptir. Gövdenin üst kısmında püskülü ile birlikte tasvir edilmiş fes ile taçlandırılmıştır. Yukarı doğru daralan fesin püskülü sağ taraftadır. Fesin hemen altında boyun kısmında devlet nişanına benzer madalya şeklinde bir bezeme bulunmaktadır. Kitabe sağa meyilli silmelerle panolar içerisinde celi sülüs hatla yedi satır halinde işlenmiştir.

Ayak taşı yine mermerden olup, yukarı doğru genişleyen gövde halinde yapılmıştır. Gövde sivri kemer ile taçlandırılmıştır. Gövde yüzeyine ucu sola eğik alttan büyük yapraklarla desteklenmiş, üç dilimli lale benzeri kazımlarla belirginleştirilmiş bir servi motifi bulunmaktadır. Gövde yüzeyine taşın formunu tekrarlayan kazıma tekniği yapılmıştır.

Mezar taşının baş taşı ve ayak taşı bezemeleri orta eksenle simetrik düzendedir. Baş taşının başlık altındaki boyun kısmı sembolik tasvirdedir. Ayak taşı bitkisel tasvirdedir.

Kitabe Metni:

Hüve'l-Baki

Cihan Zâde cihankardanı Mustafa Ağa

Vefatıyla ahibbây-ı gamin-ü pür-melalitdi

Duyunca söyledüm siret-i teessüflerle tarihin

Cihan zâde cihandan bu yıl eyvah intikalitdi

Ruhı için li'llahi'l Fatiha

Sene 1277

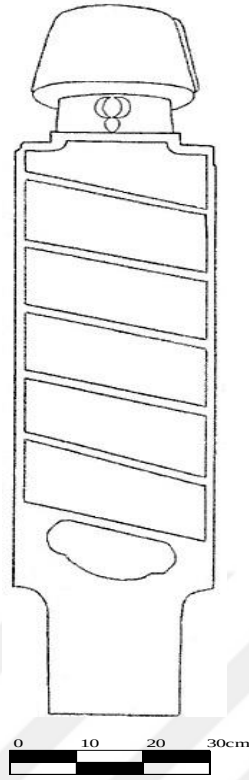
(Okuyan: Doç. Dr. Necdet ŞENGÜN)

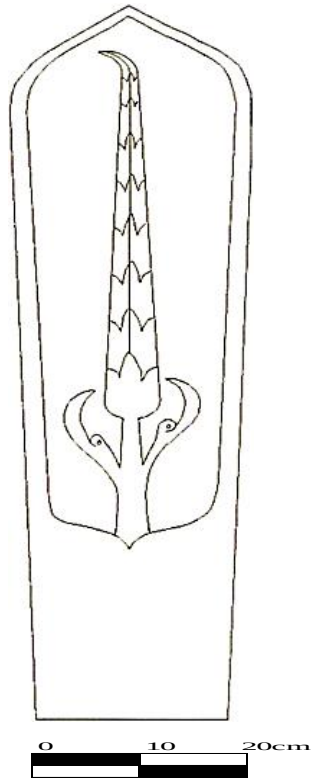
Şekil 38. Baş taşı ön yüzü (katalog 12)

Şekil 39. Ayak taşı arka yüzü (katalog 12)

Çizim 34. Baş taşı ön yüzü (katalog 12)

Çizim 35. Ayak taşı arka yüzü (katalog 12)

Katalog No : 13

Fotoğraf No : Şekil 40, 41, 42, 43, 44

Çizim No : Çizim 36, 37, 38, 39, 40

İnceleme Tarihi : Şubat 2013, Eylül 2016, Kasım 2018

Ait Olduğu Kişi : Hüseyin Bey

Mezar Türü : Lahit biçimli, şahideli mezar

Tarihi : H.1288-M.1871

Malzemesi : Mermer

Kitabesi : Celi Talik

Boyutlar : Baş taşı: En: (Alt: 35 cm-Üst: 35 cm)

Boy: 203 cm

Kalınlık: 11 cm

Ayak taşı: En: (Alt: 34 cm-Üst: 40 cm)

Boy: 110 cm

Kalınlık: 9 cm

Lahit: Uzun kenar: 167 cm

Kısa kenar: 65 cm

Yükseklik: 44 cm

Süsleme Motifleri : Bitkisel; lale, mine, akant yaprağı, yaprak, servi ağacı, hurma ağacı ve meyvesi, kıvrık dal Mimari Tasvirli-Nesneli; vazo

Süsleme Tekniği : Oyma (alçak kabartma), kazıma

Tanıtım ve kompozisyon özellikleri:

Lahit görünümlü mezar dikdörtgen prizma formundadır. Kaidesi, çerçevesi, baş ve ayak taşlarından oluşmaktadır. Çerçeve dikdörtgen kütle biçimindedir. Baş ve ayak taşlarının alt kısımları aynı zamanda lahidin kısa kenarlarını oluşturmaktadır. Mezar taşı mermer malzemeden yapılmıştır. Baş taşı lahidin kısa kenarı ile birlikte yekpare bir kütleye sahiptir. Kısa kenarı oluşturan alt kısım kare görünümündedir. Gövde paralel kenarlarla yükselmektedir. Gövde paralel kenarlarla yükselen boyun ile fes görünümlü başlıkla birleşmektedir. Yukarıya doğru daralan fesin sol tarafında püskül yüzeyden kabartılarak verilmiştir. Altta gövdenin iki tarafına yerleştirilmiş kıvrılarak yükselen ve spiral bir döngü ile sonlandırılmış olan köşelikler bulunmaktadır. Yüzeyde simetrik olarak merkeze yerleştirilmiş vazo ve vazodan çıkan servi ağacı motifi işlenmiştir. Gövde yüzeyi akant yaprağı ile bezeli vazo kaideli ve iki kulplu olarak verilmiştir. Gövde yüzeyinin tepe noktasına kadar uzanan servi ağacı ucu sağa eğik şekildedir. Vazodan servi ağacıyla birlikte tepe noktasına kadar uzanan kıvrımlı dallar vardır. Kıvrımlı dalların uçları yapraklarla ve mine çiçekleriyle bezenmiştir. Kısa kenarı oluşturan kare bölüm altta ve üstte bordür kuşakları ile belirginleştirilmiştir. Altta bulunan kuşak yüzeyi bezemesiz iken üstte bulunan kuşak orta noktadan her iki yöne yatay şekilde uzanan uçları yapraklarla sonlandırılmış kıvrık dallar ile süslenmiştir. Kare pano yüzeyinde merkeze yerleştirilmiş vazodan çıkan bitkisel kompozisyon tüm yüzeyi kaplamaktadır. Gövde yüzeyi akant yaprağıyla bezeli vazo kaideli ve kulpsuz olarak işlenmiştir. Vazodan her iki yöne doğru uzanan kıvrık dallar gövde yüzeyinde olduğu gibi yapraklar ve mine çiçekleri ile bezenmiştir. İki yana uzanan kıvrık dalların ortasında vazodan çıkarak yükselen lale motifi bulunmaktadır. Gövdenin ön yüzeyinde yer alan kitabe metni ince silmelerle oluşturulan sağa meyilli panolar içerisinde celi talik hatla on dört satır halinde işlenmiştir.

Mermer malzemeden yapılmış ayak taşı lahidin kısa kenarı ile birlikte yekpare bir kütleye sahiptir kısa kenarı teşkil eden alt kısım kare görünümündedir. Gövde yukarı doğru genişleyen formdadır. Gövde sivri kemerli tepelik ile taçlandırılmıştır. Gövdenin arka yüzeyinde eksene yerleştirilmiş servi ağacı ve hurma salkımı işlenmiştir. Daralarak

yükselen servi ağacının ucu sağa eğiktir. Ağaç gövdesinin orta bölümünde iki tarafına aşağı sarkar şekilde hurma dalları ve bu dalların ucunda hurma salkımları yerleştirilmiştir. Salkımlar dörder sıra beşerli şeritler halinde işlenmiştir. Lahidin kısa kenarını oluşturan bölüm altta ve üstte bordür kuşakları ile çevrelenmiş ve ortada bir pano oluşturulmuştur. Altta bulunan kuşak yüzeyi bezemesiz iken, üstte bulunan kuşak orta noktadan her iki yöne yatay şekilde uzanan uçları yapraklarla sonlandırılmış kıvrık dallar ile süslenmiştir. Kare pano yüzeyinde iç içe geçmiş şekilde işlenmiş uçları yapraklar ve mine çiçekleri ile bezeli kıvrık dallar bulunmaktadır. Günümüzde gövde ve kısa kenar taşı iki parça halindedir. Ayrıca gövde ön yüzeyinde bulunan süslemelerin tamamı zamanla oluşan tahribattan dolayı tespit edilememiştir.

Mermer malzemeli lahidin uzun kenar taşı dikdörtgen plaka şeklindedir. Gövde yüzeyi altta ve üstte bordür kuşakları ile belirginleştirilmiştir, altta bulunan kuşak yüzeyi bezemesiz iken, üstte bulunan kuşak orta noktadan her iki yöne yatay şekilde uzanan uçları yapraklarla donatılmış kıvrık dallar ile süslenmiştir. Kuşakların arasında bulunan bölümde merkeze yerleştirilmiş vazo ve vazodan çıkan bitkisel kompozisyon bulunmaktadır. Gövde yüzeyi akant yaprağıyla bezeli vazo kaideli ve kulpsuz olarak işlenmiştir. Vazodan her iki yöne uzanan kıvrık dalların uçları üçerli yapraklar ve mine çiçekleriyle sonlandırılmıştır. Taş günümüzde orta bölümden ikiye ayrılmış durumdadır. Lahidin kuzey uzun kenar taşı, güney uzun kenar taşı ile fiziksel yapısı ve süsleme kompozisyonu açısından benzer niteliktedir.

Mezar taşının baş taşı, ayak taşı ve lahit bezemeleri orta ekseninde simetrik düzendedir. Baş taşı ve ayak taşı bitkisel tasvirdedir. Kısa kenarlarda ve uzun kenarlarda 1'li düzenleme yer almaktadır.

Kitabe Metni:

Hüve'l-Baki sene 1288

Sundular Haktan bana bir kase hamra ecel

Hak beni davet ider dar-ı bekaya gel

Ağlaşur kavmi kabilem ben dedim ağlamanız

Bu beni sizlerde özge sevmiş hazretim güzel

Yaşım altmış var iken yetmişine menzil almadan
Koydular toprağa cismim menzirim buldu mahal
Şöyle bileğim bu cihanı handandır tâ-kadim
Bu Hüseyin Bey namını vermiş Hüda belki ezel
Aşkla bir bak bana gel belki ibrettir sana
Bu hilafet tahtı bâki kimseye kalmaz temel
Tarihten üç nev'ini gel terk idersen Şükriyâ
Sen oku bir Fatiha olsun sna iman-ı bedel
Ruhuna Fatiha
(Okuyan: Doç. Dr. Necdet ŞENGÜN)

Şekil 40. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 13)

Şekil 41. Baş taşı arka yüzü (katalog 13)

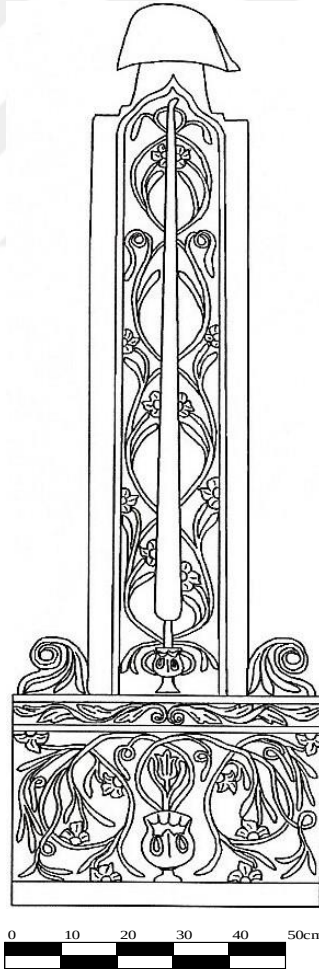
Şekil 42. Ayak taşı ön yüzü (katalog 13)

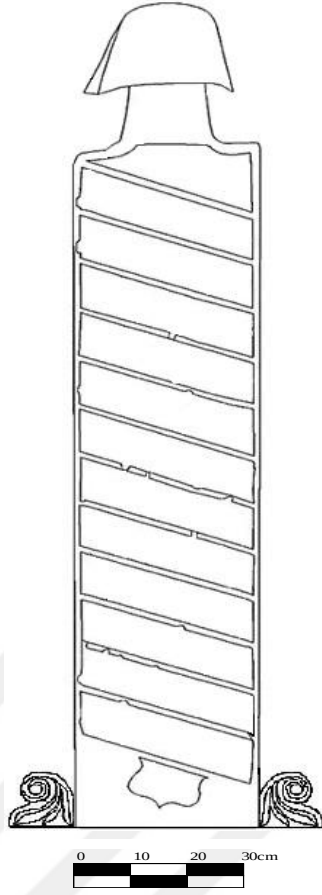
Şekil 43. Ayak taşı arka yüzü (katalog 13)

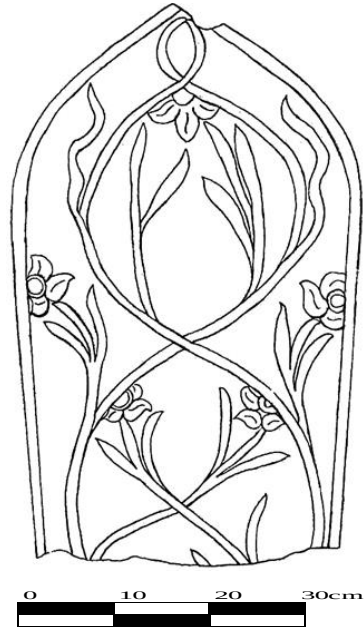
Şekil 44. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 13)

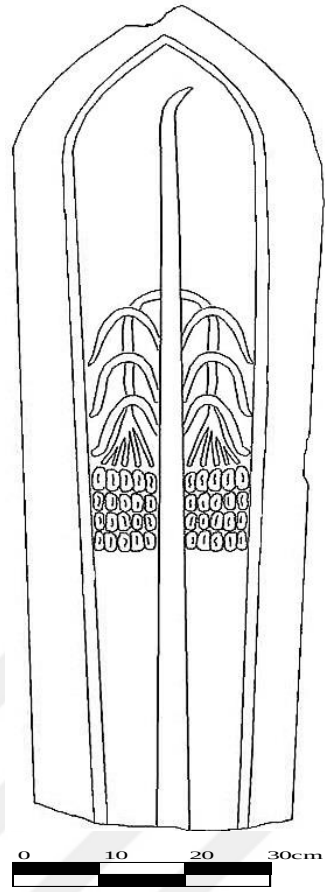
Çizim 36. Baş taşı ön yüzü ve kısa kenar taşı (katalog 13)

Çizim 37. Baş taşı arka yüzü (katalog 13)

Çizim 38. Ayak taşı arka yüzü (katalog 13)

Çizim 39. Ayak taşı ön yüzü (katalog 13)

Çizim 40. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 13)

Katalog No : 14

Fotoğraf No : Şekil 45, 46, 47, 48

Çizim No : Çizim 41, 42, 43, 44

İnceleme Tarihi : Şubat 2013, Eylül 2016, Kasım 2018

Ait Olduğu Kişi : Fatma Kadın

Mezar Türü : Lahit biçimli, şahideli mezar

Tarihi : H.1300-M.1882/1883

Malzemesi : Mermer

Kitabesi : Celi Sülüs

Boyutlar : Baş taşı: En: (Alt: 26 cm-Üst: 26 cm)

Boy: 75 cm

Kalınlık: 10 cm

Ayak taşı: En: (Alt: 23 cm-Üst: 27 cm)

Boy: 64 cm

Kalınlık: 10 cm

Lahit: Uzun kenar: 130 cm

Kısa kenar: 53 cm

Yükseklik: 32 cm

Süsleme Motifleri : Bitkisel; servi ağacı, gül Geometrik-Sembolik; çarkıfelek

Süsleme Tekniği : Oyma (alçak kabartma), kazıma

Tanıtım ve kompozisyon özellikleri:

Lahit görünümlü bu mermer mezarın baş taşında hotoz denilen başlık kullanılmıştır. Dar başlayıp, kitabe kısmında genişleyip, tepe kısmında tekrar daralan bir görünümüdür. Yandan bakıldığında ayakta duran insanı anımsatmaktadır. Gövde üzerinde herhangi bir bezeme unsuru yoktur. Kitabe metni ince silmelerle pano içerisine alınmış beş satır halinde celi sülüs hatla yazılmıştır. Başlığın bir kısmı kırık durumdadır.

Ayak taşı mermerden yapılmış, gövdesi yukarı doğru genişleyen formdadır. Tepede sivri kemer şeklinde sonlanmıştır. Gövde eksenine ucu sola eğilmiş bir servi motifi yerleştirilmiştir. Ağaç gövdesinde kazıma çizgileri kullanılarak belirginleştirilmiştir. Gövde servi ağacının tabanından başlayarak taşın formunu takip eden kazıma çizgisiyle çerçevelenmiştir.

Lahidin mermerden yapılma uzun kenar plakasının yüzeyi kısmen toprağa gömülmüştür. Yüzeyinde korozyon görülmektedir. Bu yüzeyde orta kısımda gül bezek süslemelerle işlenmiş bir desen içinde çarkıfelek motifi kullanılmıştır. Desenin iki yanında uçları çarkıfeleğe doğru kıvrılmış iki servi ağacı motifi işlenmiştir. Ağaç gövdeleri yine kazıma çizgileriyle belirginleştirilmiştir. Kırık durumda olan lahidin kenar taşları demir çubuklarla desteklenmektedir. Diğer uzun kenar taşı da aynı özelliklere sahiptir.

Mermer malzeme kullanılan lahidin başucundaki kısa kenarında gövdenin tepesinde yarım daire kemer vardır. Gövde yüzeyinde, uzun kenarın merkezinde kullanılan çarkıfelek motifi burada tekrar kullanılmıştır. Ayak taşındaki kısa kenar yüzeyinde bezeme unsuru bulunmamaktadır.

Mezar taşının baş taşı, ayak taşı ve lahit bezemeleri orta eksenle simetrik düzendedir. Ayak taşı bitkisel tasvirdedir. Kısa kenarlarda 1'li, uzun kenarlarda 3'lü düzenleme yer almaktadır.

Kitabe Metni:

Hüve'l Hallaku'l-Baki

Cihan zâde İbrahim

Ağanın kerimesi

Fatıma Kadın'ın ruhuna

Fatiha sene 1300

(Okuyan: Doç. Dr. Necdet ŞENGÜN)

Şekil 45. Baş taşı ön yüzü (katalog 14)

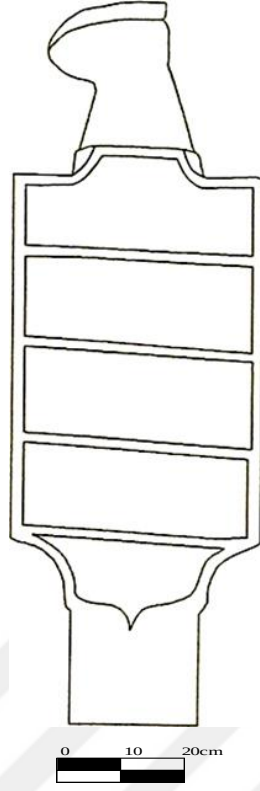
Şekil 46. Ayak taşı arka yüzü (katalog 14)

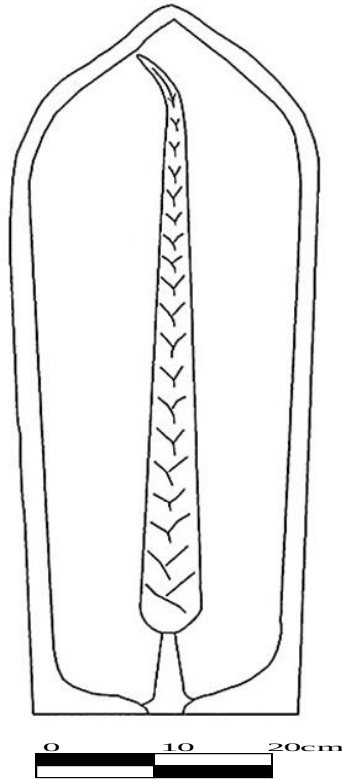
Şekil 47. Kısa kenar taşı (katalog 14)

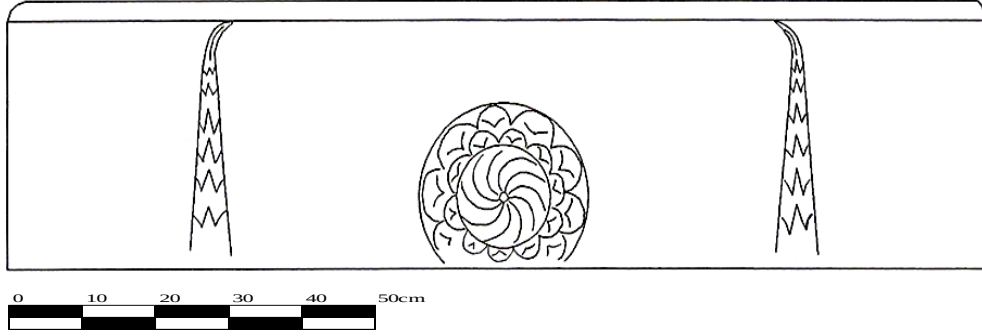
Şekil 48. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 14)

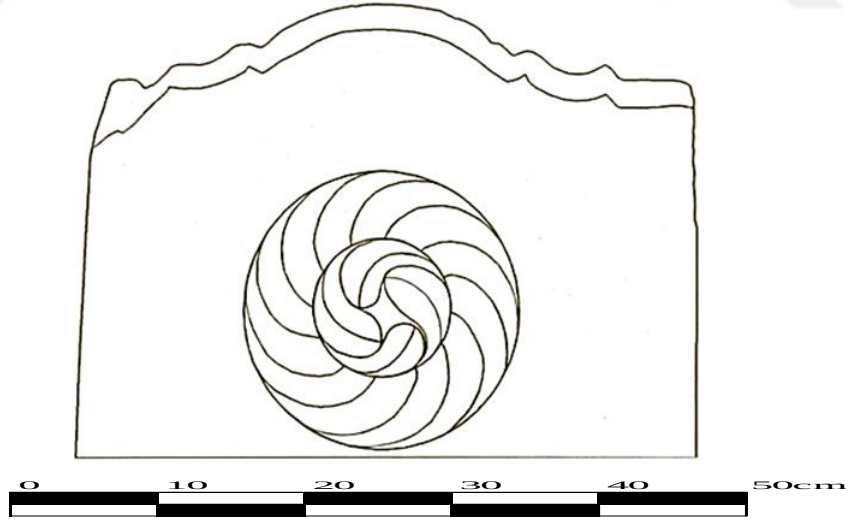
Çizim 41. Baş taşı ön yüzü (katalog 14)

Çizim 42. Ayak taşı arka yüzü (katalog 14)

Çizim 43. Uzun kenar taşı, lahit biçimli (katalog 14)

Çizim 44. Kısa kenar taşı (katalog 14)

4.2. Aydın Koçarlı Cihanoğlu Camii Haziresi Osmanlı Mezar Taşlarının Genel Özellikleri

Mezar taşlarının tarihleri Hicri ve Miladi olarak ele alınmış, cinsiyetleri, ait olduğu kişiler, kitabelerdeki yazı türleri ele alınmıştır.

4.2.1. Mezar Taşlarının Tarih, Cinsiyet, Ait Olduğu Kişi, Kitabeleri

Tablo 1.

Tarih, Cinsiyet, Ait Olduğu Kişi ve Kitabe Dağılımı

Katalog No	Tarih		Cinsiyet		Ait Olduğu Kişi	Kitabe		
	Hicri	Miladi	Kadın	Erkek		Celi Sülüs	Celi Talik	Rika
1	1217	1802/1803	x		Kerime Kadın	x		
2	1232	1816	x		Emine Hanım	x		
3	1239	1823		x	Halil İbrahim Ağa		x	
4	1242	1826/1827		x	Cihan Bey	x		
5	1241	1828		x	Hacı Hafız Mevlüt Efendi			x
6	1247	1831		x	İbrahim Ağa	x		
7	1248	1832/1833	x		Hasike Hanım	x		
8	1254	1838	x		Hafife Hanım			x
9	1254	1838	x		Fatma Hanım			x
10	1254	1838		x	Muhammed Ağa			x
11	1254	1838	x		Nefise Hanım			x
12	1277	1860		x	Mustafa Ağa	x		
13	1288	1871		x	Hüseyin Bey			x
14	1300	1882/1883	x		Fatma Kadın	x		
Toplam			7	7		7	6	1

İncelenen 14 adet mezar taşının tarihleri Doç. Dr. Necdet ŞENGÜN tarafından taşlar üzerindeki kitabeler okunarak tespit edilmiştir.

Tablo 1’de görüldüğü üzere; cinsiyet dağılımına bakıldığında, kadına ait 7, erkeğe ait 7 mezar taşı tespit edilmiştir. Bu değerlendirmeye göre mezar taşları eşit sayıdadır.

Mezar taşlarının ait olduğu kişilerin sosyal durum ünvanlarına bakıldığında, 4 ağa, 2 kadın, 5 hanım, 2 bey, 1 efendi ünvanına sahip mezar taşı tespit edilmiştir. Bu değerlendirmeye göre hanım ünvanı çoğunluktadır. Bunu takiben ağa, bey, kadın ve efendi ünvanları görülmektedir.

Mezar taşlarının kitabe türlerine bakıldığında ise; 7 celi sülüs, 6 celi talik ve 1 rik'a yazı türü tespit edilmiştir. Bu değerlendirmeye göre mezar taşlarının çoğunluğunda celi sülüs yazı türü uygulanmış olan kitabeler mevcuttur.

4.2.2. Mezar Taşlarının Başlık ve Tepelik Türleri

Mezar taşlarının başlık türleri fes, kavuk ve hotoz olarak ele alınmış, tepelik türleri kemer, üçgen, rozet (ay-yıldız, güneş) ve bitkisel olarak ele alınmıştır.

Tablo 2.

Başlık ve Tepelik Türlerinin Dağılımı

Katolog No	Fes		Kavuk		Hotoz		Kemer		Üçgen		Rozet		Bitkisel	
											Ay-yıldız		Güneş	
	B.T.	A.T.	B.T.	A.T.	B.T.	A.T.	B.T.	A.T.	B.T.	A.T.	B.T.	A.T.	B.T.	A.T.
1							x		x					
2									x	x				
3			x							x				
4			x				x							
5											x		x	
6			x							x				
7							x		x					
8							x		x					
9							x							
10	x													x
11							x							x
12	x							x						
13	x							x						
14					x			x						
Toplam	3	0	3	0	1	0	2	7	4	3	1	1	0	2

Tablo 2’de görüldüğü üzere; başlıklara bakıldığında, 3 fes, 3 kavuk, 1 hotoz başlıklı mezar taşı tespit edilmiştir. Bu değerlendirmeye göre; mezar taşlarının 7’si başlık türünde olup, mezar taşlarında kavuk ve fes başlık türü eşit sayıda ve çoğunluktadır. Tepelik türlerine bakıldığında ise; kemer tepelik 2 baş taşında, 7 ayak taşında tespit edilmiştir. Üçgen tepelik 4 baş taşında, 3 ayak taşında tespit edilmiştir. Rozet tepelik (ay-yıldız) bir mezarın baş taşında ve (güneş) ayak taşında tespit edilmiştir. Bitkisel tepelik 2 ayak taşında belirlenmiştir.

Bu değerlendirmeye göre 8 baş taşı ve 13 ayak taşı olmak üzere 21 mezar taşı tepelik türünde olup, mezar taşlarında kemer tepelik türü çoğunluktadır.

4.3. Mezar Taşlarının Süsleme Teknikleri

Mezar taşlarının süsleme teknikleri oyma ve kazıma olarak ele alınmıştır.

Tablo 3.

Süsleme Tekniklerinin Dağılımı

Katolog No	Oyma		Kazıma
	Yüksek Kabartma	Alçak Kabartma	
1		x	x
2		x	x
3		x	x
4		x	x
5	x	x	x
6	x	x	x
7		x	x
8		x	x
9		x	x
10		x	x
11	x	x	x
12		x	x
13		x	x
14		x	x
Toplam	3	14	14

Tablo 3'te görüldüğü üzere; oyma tekniğinde 3 yüksek kabartma ile 14 alçak kabartma ve 14 kazıma tekniği uygulanmış olan mezar taşı tespit edilmiştir. Bu değerlendirmeye göre mezar taşlarında oyma tekniğinde alçak kabartma ve kazıma tekniği çoğunlukta olup eşit sayıdadır.

Mezar taşlarının 3'ünde tüm süsleme teknikleri uygulanmıştır (katalog 5, 6, 11). Oyma tekniğinde alçak kabartma ve kazıma tekniği 14 mezar taşının tümünde (katalog 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14) uygulanmıştır.

4.4. Mezar Taşlarının Motif Özellikleri

Mezar taşlarının bitkisel süslemelerinde çiçekler; gül, gonca, lale, mine ve dört yapraklı çiçek motifleri olarak, yapraklar; akant yaprağı ve kıvrık dallı yaprak motifleri olarak, ağaçlar; servi, hurma ağacı ve meyvesi motifleri olarak, meyveler; incir, armut ve nar motifleri ile kıvrık dal motifleri şeklinde belirlenmiştir.

Mezar taşlarının sembolik süslemeleri Mühr-ü Süleyman, altı kollu yıldız, arma, güneş motifleri olarak, geometrik süslemeleri ay-yıldız, çarkıfelek ve baklava dilimi motifleri olarak belirlenmiştir.

Mezar taşlarının mimari tasvirli süslemeleri cami ve sütünce olarak, nesneli süslemeleri alem, vazo, sepet, kase, perde, kurdele ve madalya motifleri olarak belirlenmiştir.

Tablo 4.*Bitkisel Süslemelerde Kullanılan Motiflerin Dağılımı*

Katolog No	Çiçek					Yaprak		Ağaç	Meyve			Kıvrık	
	Gül		Lale	Mine	Dört Altı yapraklı	Akant	Basit	Servi Ağacı	Hurma	İncir	Armut	Nar	Dal
	Açmış	Gonca							Ağacı ve Meyvesi				
1	x	x	x		x	x		x					
2			x			x				x	x		
3	x			x	x			x					
4	x						x	x					
5	x		x	x		x	x						x
6	x		x		x	x	x						
7				x		x		x					x
8													
9						x	x						x
10							x		x				x
11	x	x				x	x		x				x
12								x					
13			x	x		x	x	x	x				x
14	x							x					
Toplam	7	2	5	4	3	8	7	7	3	1	1	1	5

Tablo 4'te görüldüğü üzere; çiçek motifine bakıldığında, 9 gül, 5 lale, 4 mine ve 3 dört-altı yapraklı çiçek motifi tespit edilmiştir. Bu değerlendirmeye göre mezar taşlarında gül motifi çoğunluktadır.

Yaprak motifine bakıldığında; 8 akant yaprağı ve 7 basit yaprak motifi tespit edilmiştir. Bu değerlendirmeye göre; mezar taşlarında akant yaprağı motifi çoğunluktadır.

Ağaç motifine bakıldığında; mezar taşlarında 7 servi ağacı, 3 hurma ağacı ve meyvesi tespit edilmiştir. Bu değerlendirmeye göre; mezar taşlarında servi ağacı motifi çoğunluktadır.

Meyve motifine bakıldığında; 1 incir, 1 armut ve 1 nar motifi tespit edilmiştir. Bu değerlendirmeye göre; mezar taşlarında tüm meyve motifleri eşit sayıdadır.

Kıvrık dal motifi ise; 5 mezar taşında tespit edilmiştir.

Tablo 5.*Sembolik ve Geometrik Süslemelerde Kullanılan Motiflerin Dağılımı*

Katalog No	Mühr-ü Süleyman	Altı Kollu Yıldız	Arma	Güneş	Ay-yıldız	Çarkıfelek	Baklava Dilimi
1						x	x
2							
3		x				x	
4		x				x	
5				xx	x		
6	x						x
7							
8							
9			x				
10			x				
11			x				
12							
13							
14						x	
Toplam	1	2	3	2	1	4	2

Tablo 5’de görüldüğü üzere; sembolik süslemelere bakıldığında, 1 Mühr-ü Süleyman, 2 altı kollu yıldız, 3 arma, 2 güneş, 1 ay-yıldız ve 4 çarkıfelek motifi tespit edilmiştir. Bu değerlendirmeye göre mezar taşlarında çarkıfelek motifi çoğunluktadır. Bunu takiben arma, altı kollu yıldız, güneş, Mühr-ü Süleyman ve ay-yıldız görülmektedir.

Geometrik süslemelere bakıldığında; 2 baklava dilimi motifi tespit edilmiştir.

Tablo 6.*Mimari Tasvirli ve Nesneli Süslemelerde Kullanılan Motiflerin Dağılımı*

Katalog No	Mimari					Nesneli				
	<i>Cami</i>	<i>Ek Yapılar</i>	<i>Sütunce</i>	<i>Alem</i>	<i>Vazo</i>	<i>Sepet</i>	<i>Kase</i>	<i>Perde</i>	<i>Kurdele</i>	<i>Madalya</i>
1	x	xxx	x	x	x					
2	x		x	x			x			
3										
4										
5					x	x			x	
6	x			x	x		x			
7	x			x			x			
8										
9								x		
10								x		
11					x			x	x	
12										x
13					x					
14										
Toplam	4	3	2	4	5	1	3	3	2	1

Tablo 6’da görüldüğü üzere; mimari tasvirli süslemelere bakıldığında, 4 cami, 3 ek yapı ve 2 sütunce motifi tespit edilmiştir. Bu değerlendirmeye göre mezar taşlarında en çok cami ve bunu takiben ek yapı motifi görülmektedir.

Nesneli süslemelere bakıldığında ise, 4 alem, 5 vazo, 1 sepet, 3 kase, 3 perde, 2 kurdele, 1 madalya motifi tespit edilmiştir. Bu değerlendirmeye göre mezar taşlarında en çok vazo, bunu takiben alem, arma, kase, perde, kurdele, sepet ve madalya motifi görülmektedir. Bunlar özellikle 19. yüzyıl barok süsleme tarzının özelliklerindendir.

4.5. Mezar Taşlarındaki Süslemelerin Kompozisyon Özellikleri

Mezar taşlarının süslemeleri bazen tekrarlar şeklinde ardışık motif olarak, bazen mimari, bitkisel ve sembolik-nesnel tasvirler şeklinde tam motif olarak, bazen simetrik düzen olarak düzenlenmiştir. Bu başlık altında kompozisyonlar baş taşı (B.T.), ayak taşı (A.T.) ve lahit bezemeleri tekrar düzenlerine göre ardışık motif, tam motif ve simetrik düzen olarak ele alınmıştır.

Tablo 7.

Süslemelerin Kompozisyon Dağılımı

Katolog No	Ardışık Motif			Tam Motif									Simetrik Düzen		
				Mimari Tasvir			Bitkisel Tasvir			Sembolik-Nesnel Tasvir					
	B.T.	A.T.	Lahit	B.T.	A.T.	Lahit	B.T.	A.T.	Lahit	B.T.	A.T.	Lahit	B.T.	A.T.	Lahit
1				x			x	x	x				x	x	x
2				x			x						x		
3							x						x	x	x
4				x	x		x	x	x				x	x	x
5				x			x	x	x	x	x		x	x	x
6			x		x			x	x			x	x	x	x
7				x			x	x					x	x	
8															
9			x				x					x	x		
10			x					x				x	x	x	x
11			x				x	x					x	x	x
12								x		x			x	x	
13			x				x	x	x				x	x	x
14								x	x			x	x	x	x
Toplam	0	0	5	5	2	0	9	10	6	2	1	4	12	11	9

Tablo 7’de görüldüğü üzere; süsleme kompozisyonlarında 5 ardışık motif, mimari, bitkisel ve sembolik-nesnel tasvirler şeklinde 39 tam motif ve 32 simetrik düzen tespit edilmiştir. Bu değerlendirmeye göre mezar taşlarında tam motif çoğunluktadır. Bunu takiben simetrik düzen görülmektedir. Ardışık motif lahitlerde, tam motif ve simetrik düzen baş taşlarında çoğunluktadır.

Ardışık motif; birbiri ardına devam eden motiflerdir.

Tam motif; hiçbir benzeri ve tekrarı olmayan (mimarili, başlıklı v.b.) motiflerdir.

Simetrik düzen; simetrik olan motiflerdir.

4.6. Mezar Taşları Değerlendirmesi

Araştırmaya konu olan hazire alanı günümüzde bakımsız durumdadır. Taşlar dayanıklılık açısından malzemesinin mermer olması itibariyle genel olarak günümüze kadar sağlam ulaşmıştır. Ancak bununla birlikte çok sağlam kalabilen mezar taşları yanında bazı mezar taşlarının gövde, plaka ve başlıklarının kırık olduğu gözlemlenmiştir. Cami görevlilerinin farklı zamanlarda hazire alanında peyzaj bakımı yaptırdığı bilinmektedir.

4.6.1. Mezar Taşlarında Başlıklar ve Tepelikler

İncelenen mezar taşlarında fes, kavuk ve hotoz başlık türleri tespit edilmiştir (tablo 2). İncelenen örneklerin 3'ü fesli mezar taşıdır. 19. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren giyimeye başlayan fesler, sıkça görülen başlık türlerindendir. İncelenen örneklerde Mahmudi (katalog 10), Hamidi (katalog 12), Azizi (katalog 13), tip feslerin olduğu tespit edilmiştir. Aziz kalıplı feslerin daha kısa, Mahmud ve Hamid kalıplı feslerin daha uzun olduğu görülmüştür. 1838-1871 tarih aralığında saptanan fesli başlıkların tamamı erkeklere aittir. İncelenen örneklerin 3'ü kavuklu mezar taşıdır. Tüm kavuklu başlıkların sarık bölümünün dışa taşkın olarak verildiği görülmüştür. Çubuklu, sağdan sola veya soldan sağa eğimli dilimli, yüzeyi eğimli düz çizgili (katalog 3, 4, 6), çiçek, gül, yaprak (katalog 4, 6) motifinin bezendiği kavuklar incelenen örneklerle tespit edilmiştir. 1823-1831 tarih aralığında saptanan kavuklu başlıkların tamamı erkeklere aittir. Kadına ait olduğu tespit edilen mezar taşı (katalog 14) ise hotoz başlıklıdır ve bir bölümü kırılarak yok olmuştur.

İncelenen eserlerde 9 kemer tepelik, 7 üçgen tepelik, 1 güneş tepelik, 1 rozet tepelik, 2 bitkisel tepelik tespit edilmiştir (tablo 2). Kemer tepeliklerden 3'ü erkeklere (katalog 4, 12, 13), 6'sı kadınlara (katalog 1, 7, 8, 9, 11, 14) aittir. Bunlardan 2'si baş taşı, 7'si ayak taşıdır. Üçgen tepeliklerden 2'si erkeklere (katalog 3, 6), 5'i kadınlara (katalog 1, 2, 7, 8) aittir. Bunlardan 4'ü baş taşı, 3'ü ayak taşıdır.

Lahit biçimli şahideli erkeğe ait olan (katalog 5) 1 mezarda, baş taşında ay-yıldız motiflerinden oluşan rozet tepelik, ayak taşında ise güneş tepelik tespit edilmiştir.

Bitkisel tepelik ayak taşlarında olmak üzere 1 kadın (katalog 11) ve 1 erkek (katalog 10) mezar taşında tespit edilmiştir.

4.6.2. Mezar Taşlarında Kitabeler

İncelenen mezar taşı kitabelerinin celi sülüs, celi talik, rik'a yazı türleri ile Arapça ve Farsça yazıldığı tespit edilmiştir. Osmanlı dönemi mezar taşlarının dili genel olarak Osmanlıcadır (tablo 1).

İncelenen örneklerin tarihlerine bakıldığında 6 adet mezar taşı celi talik yazı türü ile yazılmıştır. Örneklerden 4'ü aynı yıl içinde (1838) vefat eden kişilerin mezar taşlarında yer aldığı dikkati çekmektedir. Celi talik yazı türünün bulunduğu taşlardan 3'ü kadın (katalog 8, 9, 11), 3'ü erkek (katalog 3, 10, 13) taşındır. Celi sülüs yazı türü incelenen 7 taşta mevcuttur. Bunlardan 3'ü erkek (katalog 4, 6, 12), 4'ü kadın (katalog 1, 2, 7, 14) mezar taşlarında uygulanmıştır. Rik'a yazı türü 1 erkek (katalog 5) mezar taşında yer almaktadır. Bu yazı türlerinin 19. yüzyılda sıra gözetmeksizin hazirenin mezarlarında yer aldığı tespit edilmiştir (tablo 1).

Kitabe yanları çerçevesiz, mezar taşı formuna paralel ince düz silmeler veya süs sütunceleri ile çevrelenmiştir. Kitabe satırlarını oluşturan panolar yatay doğrultuda gövdeye paralel veya sağa eğimli olarak düzenlenmiştir. İncelenen 10 baş taşında sağa eğimli (katalog 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13), 4 baş taşında yatay doğrultuda (katalog 1, 5, 11, 14) kitabe satırları mevcuttur.

4.6.3. Mezar Taşlarında Süsleme Teknikleri

İncelenen mezar taşlarında süsleme teknikleri olarak oyma (alçak kabartma, yüksek kabartma) ve kazıma teknikleri uygulanmıştır. Mezar taşlarının tümü alçak kabartmadır. İncelenen 3 mezar taşında yüksek kabartma, 14 mezar taşında kazıma tekniği uygulanmıştır (tablo 3).

14 mezar taşında alçak kabartma ve kazıma teknikleri birlikte uygulanmıştır. Bunlardan 7'si erkeklere (katalog 3, 4, 5, 6, 10, 12, 13), 7'si kadınlara (katalog 1, 2, 7, 8, 9, 11, 14) ait mezar taşlarıdır. Alçak kabartma, yüksek kabartma ve kazıma tekniklerinin birlikte uygulandığı mezar taşları sayısı 3'tür. Bu mezar taşlarından 2'si erkeklere (katalog 5, 6), 1'i kadına (katalog 11) aittir.

4.6.4. Mezar Taşlarında Süsleme Motifleri ve Kompozisyonları

İncelenen mezar taşlarında ana unsur olarak ağırlıkla bitkisel ve geometrik süsleme motifleri, tespit edilmiştir. Oldukça geniş bir yelpazeye sahip olan bitkisel motifler baş taşlarında, ayak taşlarında, lahitlerde hepsi birden görülebildiği gibi, tek çeşit, bir kaç bir arada, vazoda, sepette, kâsede buket şeklinde, altı kollu yıldız veya Mühr-ü Süleyman motifinin merkezinde betimlenmiş olarak yer almaktadır (tablo 4).

Bitkisel Motifler;

Araştırmaya dâhil edilen mezar taşlarının 6'sında gül, 2'sinde gonca, 5'inde lale, 4'ünde mine çiçeği, 1'inde dört yapraklı basit çiçek yer almaktadır. Mezar taşlarının 8'inde akant yaprağı, 7'sinde basit yaprak, 7'sinde servi ağacı, 3'ünde hurma ağacı ve meyvesi, 1'inde incir, 1'inde armut, 1'inde nar meyvesi, 5'inde kıvrık dal tespit edilmiştir (tablo 4). Gül, lale ve gonca motifinin eserlerin uzun kenar ve kısa kenar taşlarında, baş taşlarında, ayak taşlarında, başlıklarda, tepeliklerde tek başına veya vazoda, sepette kompozisyon biçiminde, kıvrık dalların ucuna işlendiği görülmektedir. Gonca motifi genellikle gül bezemeli kompozisyonlarda birlikte işlenmiştir. Gül ve lale motifinin işlendiği mezar taşlarının 7'si erkeklere (katalog 3, 4, 5, 6, 13), 4'ü kadınlara (katalog 1, 11) aittir. Mine çiçeği 3 erkek (katalog 3, 5, 13), 1 kadın (katalog 7) mezar taşlarında mevcuttur. Mine çiçeği, incelenen eserlerde görüldüğü üzere kısa kenar ve uzun kenar taşlarında merkezi geometrik kompozisyonların ortasındadır. Ayak taşlarında, baş taşlarında, tepeliklerde, vazoda veya sepette, bazen de kıvrık dalların ucuna işlenmiş durumdadır. İncelenen eserlerde dört yapraklı çiçek ve basit yaprak motifleri taş yüzeyinde altı kollu yıldız motifinin ortasında, başlıklarda ve tepeliklerde süs unsuru olarak görülmektedir. Dört yapraklı çiçek motifinin bulunduğu 1 mezar taşı erkeğe aittir. Basit yaprak motifi 5 erkek (katalog 4, 5, 6), ve 2 kadın (katalog 9, 11) mezar taşlarında mevcuttur.

Araştırmaya konu olan mezar taşları incelendiğinde bitkisel motifler arasında en çok yer edinen süsleme ögesi akant yaprağıdır. Konuyu oluşturan eserlerin 8'inde oldukça stilize edilmiş akant yaprağı yer almaktadır. Akant yaprağı baş taşında, ayak taşında, uzun kenar ve kısa kenar taşında, kitabe panosunda kemer yüzeyi ve köşelikleri tamamlamada, tepelikleri taçlandırmada, vazo veya kâselerin yüzeyini süslemek için işlenmiştir. Akant yaprağının bulunduğu eserlerden 3'ü erkeklere (katalog 5, 6, 13), 5'i kadınlara (katalog 1, 2, 7, 9, 11) aittir.

İncelenen eserlerin ayak taşlarında çoğunlukla servi ağacı mevcuttur. Her dem yeşil olmasıyla ruhun sonsuzluğunu ve elif harfini temsil ettiğine inanılır. Servi ağacı, kazıma çizgiler ile dilimlere ayrılarak zenginleştirilen ayak taşı gövdesi boyunca, ince silmeler ile çerçevelendirilen baş taşında, uzun kenar ve kısa kenar taşlarında, geometrik motiflerin her iki yanında tepe kısmı düz veya eğimli biçimde tamamlayıcı süs unsuru olarak kullanılmıştır. Servi motifinin bulunduğu mezar taşlarının 4'ü erkeklere (katalog 3, 4, 12, 13), 3'ü kadınlara (katalog 1, 7, 14) aittir.

Bereketin ve ölümsüzlüğün simgesi olan hurma ağacı 3 mezar taşında tespit edilmiştir. Baş taşında, ayak taşında vazodan çıkan ağaç şeklinde görüldüğü gibi, servi ağacının her iki yanında da salkımlar şeklinde süs unsuru olarak kullanılmıştır. Hurma ağacı ve meyvesinin bulunduğu mezar taşlarından 2'si erkek (katalog 10, 13), 1'i kadın (katalog 11) mezar taşlarıdır.

İncelenen mezarların 1'inde bereketin simgesi nar meyvesi (katalog 7), 1'inde incir ve armut meyvesi (katalog 2) mevcuttur. Eserlerde vazo içindeki kıvrık dalların ucunda, baş taşının tepelik kısmında, kâselerde demet şeklinde süs unsuru olarak kullanılmışlardır. Motiflerin bulunduğu mezar taşları kadınlara aittir.

İncelenen mezar taşlarının 5'inde kıvrık dal tespit edilmiştir. Taşların bordür işleminde, vazodan çıkan bitki kompozisyonlarını tamamlamada kullanılan süs unsurudur. Kıvrık dal motifinin tespit edildiği 5 mezar taşının 3'ü erkeklere (katalog 5, 10, 13), 2'si kadınlara (katalog 9, 11) aittir.

Sembolik ve Geometrik Motifler;

Araştırmaya konu olan hazire mezarlarında bitkisel süslemelerin ardından geometrik ve sembolik süslemelerde belirgin bir şekilde kendini göstermektedir. Mühr-ü Süleyman, altı kollu yıldız, çarkıfelek, güneş, ay-yıldız, arma, baklava dilimi gibi motifler belli başlı geometrik ve sembolik süsleme unsurlarıdır (tablo 5).

Mühr-ü Süleyman motifi incelenen 1 erkek (katalog 6) mezar taşında tespit edilmiştir. İncelenen mezar taşının kısa kenar taşlarında merkezde ortasında çiçek motifi ve her iki yanında bulunan yüzeyleri akant yapraklı vazolarda gül ve yaprak motifleri ile işlenmiştir.

Altı kollu yıldız motifi incelenen mezar taşlarında uzun kenar taşlarında servi ağacı ve çarkıfelek motifleriyle, kısa kenar taşlarında merkezde ortasında çiçek motifi ile

işlenmiştir. Altı kollu yıldız motifi incelenen 2 erkek (katalog 3, 4) mezar taşlarında mevcuttur.

Arma motifi incelenen mezarların uzun kenar ve kısa kenar taşlarının yüzeylerinde merkezde perdelerle kuşatılmış panolar içerisine işlenmiştir. Arma 1'i erkek (katalog 10), 2'si kadın (katalog 9, 11) mezar taşı olmak üzere 3 mezar taşında tespit edilmiştir.

Güneş ve Ay-yıldız motifinin incelenen örnekler arasında lahit biçimli şahideli tek bir erkek mezar taşında (katalog 5) rozet biçiminde, baş taşı ve ayak taşının tepeliği olarak uygulandığı tespit edilmiştir.

Çarkıfelek motifi incelenen örneklerin uzun kenar taşlarında, kısa kenar taşlarında ve ayak taşlarında yer almaktadır. Motifin taşlar yüzeyine uygulanan iki servi motifinin arasında, iki servi ağacının yanlarında, geometrik kompozisyonun merkezinde, kare gövde yüzeyinde tek başına uygulandığı tespit edilmiştir. Motif incelenen 4 mezar taşında görülmekte ve 2'si erkeklere (katalog 3, 4), 2'si kadınlara (katalog 1, 14) aittir.

Baklava dilimi incelenen 1 kadın (katalog 1) mezar taşında, 1 erkek (katalog 6) mezar taşında dairesel kompozisyonların çevresinde uygulanmıştır.

Mimari Tasvirli ve Nesneli Motifler;

Araştırmaya konu olan hazire alanı mezar taşlarında tespit edilen mimari tasvirli ve nesneli süsleme motifleri batılılaşma döneminin güzel süsleme unsurlarındandır (tablo 6). Mimari tasvir incelemeye dahil edilen şahideli mezarların baş taşlarında tepelik yüzeyinde işlenmiştir. Cami tasviri örneklerde tek minareli, çift minareli olarak sağ tarafında iki ek yapı motifi ve bir küçük kubbeli mimari yapı ile uygulanmıştır. İncelenen tüm mezar taşlarında akant yaprağı, kâsede çiçek, incir, armut, nar meyvesi gibi bitkisel süsleme unsurları ile verilmiştir. İncelenen 4 mezar taşının 1'i erkek (katalog 6), 3'ü kadınlara (katalog 1, 2, 7) aittir. Baş taşlarının gövdesinin her iki yanında kitabe metinlerini çevreleyen sütunceler mevcuttur. İncelenen 5 mezar taşının 1'i erkek (katalog 10), 4'ü kadınlara (katalog 1, 2, 9, 11) aittir. Alem motifi mimari tasvirde cami kubbesinde veya minare tepesinde işlenmiştir. İncelenen 1 erkek (katalog 6), 3 kadın (katalog 1, 2, 7) mezar taşlarında mevcuttur.

Vazo, sepet, kase motifleri incelenen mezar taşlarının uzun kenar ve kısa kenar taşında, baş taşı ve ayak taşında yer almaktadır. Vazo motifi yüzeyde akant yaprakları ve perde

motifleriyle kulplu veya kulpsuz düşey dilimlerle süslenerek işlenmiştir. Vazo motifi incelenen 3 erkek (katalog 5, 6, 13), 2 kadın (katalog 1, 11) mezar taşlarında belirlenmiştir.

Sepet motifi 1 erkek (katalog 5) mezar taşında tespit edilmiştir. İncelenen mezar taşının uzun kenar ve kısa kenar taşının yüzey merkezinde mevcuttur. Sepet motifi burada içerisinde gül, lale, mine çiçeği, kıvrık dal ve yapraklarla süslenerek kompozisyonu tamamlanmıştır.

Kase motifi incelenen örneklerde baş taşının tepelik bölümünün yüzeyinde içerisinden çıkar şekilde nar meyveleri ve lale motifleriyle, uzun kenar taşının yüzeyinde içerisinden çıkar şekilde gül motifi ve yapraklarla bezenerek işlenmiştir. Kase motifi 1 erkek (katalog 6), 2 kadın (katalog 2, 7) mezar taşlarında mevcuttur.

Perde motifi incelenen mezar taşlarının hepsinde uzun kenar ve kısa kenar taşının bordür kuşakları ile çevrelenen pano yüzeyinde üstte simetrik bir şekilde iki yana toplanarak mekan kazandırmak amacıyla işlenmiştir. Perde motifi 1'i erkek (katalog 10), 2'si kadınlara (katalog 9, 11) ait olan mezar taşlarında yer almaktadır.

Kurdele motifi kadına (katalog 11) ait lahit biçimli şahideli mezar taşının tepelik bölümünde ve erkeğe (katalog 5) ait lahit biçimli şahideli mezarın uzun kenar taşında kıvrık dallarda yer almaktadır.

Madalya motifi incelenen 1 erkek (katalog 12) mezar taşının boyun bölgesine uygulanmıştır.

BÖLÜM V

KARŞILAŞTIRMA

Tez kataloğunda incelenen 19. yüzyıla ait eserlerin motif ve kompozisyon özellikleri, literatür araştırmalarından alınan farklı bölgelerdeki aynı dönem benzer eserlerin motif ve kompozisyon özellikleri ile karşılaştırılmıştır.

5.1. Mezar Taşlarında Başlık ve Tepelik Türleri

5.1.1. Fes başlıklı mezar taşı karşılaştırması

İncelenen mezar taşlarında mahmudi, hamidi ve azizi tipte fes başlıklar mevcuttur.

Mahmudi fes;

10 numaralı katalogdaki mahmudi fes örneğinin benzeri Türk ve İslam Eserleri Müzesi taş eserler koleksiyonundaki (şekil 50) mahmudi fes örneğine büyük ölçüde benzemektedir. Feslerin biçim ve boyutları benzer nitelikte, yukarıdan aşağı doğru daralan tiptedir. Püskül detaylarda benzerlikle birlikte farklılık görülmektedir. Feslerin sağ tarafında benzer nitelikte uzun püskül bulunmakta ancak, literatürdeki fesin püskülü daha uzun ve altından biraz daha kısa, alçak kabartma tekniğinde saçakları açılmış bir püskül sarmaktadır. Katalogdaki fesin tepe çevresinin süslemesiz olduğu görülürken, literatürdeki fesin üst tepe çevresinden eşit bir şekilde sarkan, alçak kabartma tekniğinde sıralı kısa püsküller yer almaktadır.

Katalogdaki mahmudi fes örneği

Şekil 49. Mahmudi fes (1838) (katalog10)

Literatürdeki mahmudi fes örneği

Şekil 50. Mahmudi fes (1838)

Bozcu, M.M. (2017). Türk ve İslam Eserleri Müzesi taş eserler koleksiyonu cilt I. (s. 620). Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Hamidi fes;

12 numaralı katalogdaki hamidi fes örneğinin benzeri Boyabat-Engilekin Köyü Mezarlığı'ndaki (şekil 52) hamidi fes örneğine büyük ölçüde benzemektedir. Fesler biçim ve boyut olarak benzer aynı nitelikte, yukarıdan aşağı hafif açılan tiptedir. Püskül detaylarda farklılık görülmektedir. Katalogdaki fesin püskülü fes ile aynı boyutta, tam sol tarafta ve düz sarkmakta iken, literatürdeki fesin püskülü daha kısa, sağda, biraz daha arkada, saçığı dışı kıvrık olarak yer almaktadır.

Katalogdaki hamidi fes örneği

Şekil 51. Hamidi fes (1860) (katalog 12)

Literatürdeki hamidi fes örneği

Şekil 52. Hamidi fes (1855)

Çal, H. (2015). Boyabat mezar taşları. (s. 137). Ankara: Boyabat Belediyesi

Azizi fes;

13 numaralı katalogdaki azizi fes örneğinin benzeri Bursa Kayhan Camii Haziresi'ndeki (şekil 54) azizi fes örneğine büyük ölçüde benzemektedir. Fesler biçim ve boyut olarak benzer niteliktedir. Azizi fes tipi hamidi fes tipine göre yukarıdan aşağı daha açılımlıdır. Azizi fes örneklerinin her ikisinde de püsküller sol tarafta ve yüksek kabartma tekniğinde uygulanmıştır. Katalogdaki püskül fes ile aynı boyutta görülürken, literatürdeki fesin püskülünün daha uzun olduğu görülmektedir.

Katalogdaki azizi fes örneği

Şekil 53. Azizi fes (1871) (katalog 13)

Literatürdeki azizi fes örneği

Şekil 54. Azizi fes (1888)

Mermutlu, B., Öcalan, H.B. (2011). Tarihi Bursa mezar taşları-I, Bursa hazireleri. (s. 344). İstanbul: Bursa Büyükşehir Belediyesi

5.1.2. Kavuk başlıklı mezar taşı karşılaştırması

İncelenen mezar taşlarında çubuklu başlıklı taşkın sarıklı katibi kavuk tipte başlıklar mevcuttur.

Çubuklu başlıklı taşkın sarıklı katibi kavuk;

3 ve 4 numaralı kataloglardaki kavuk örneklerinin benzerleri İzmir-Ödemiş-Bademli Büyük Mezarlık'taki (şekil 57) ve Adana Müzesi'ndeki (şekil 58) kavuk örneklerine bakıldığında, hepsinde tip ve boyutlar büyük ölçüde benzemektedir. Tüm kavuklarda kazıma tekniğinde dikey çubuklar ve sola eğimli sarık kuşakları mevcuttur. 3 numaralı katalogdaki ve literatürdeki (şekil 57) kavukların sarık taşkınlığı birbirine daha çok

benzemektedir. 3 numaralı katalogdaki sarık daha fazla kuşakla bağlanmışken literatürdeki (şekil 57) sarık iki kuşakla bağlanmıştır. Kuşaklardan birisi üçgen dilimli motifle bezenmiştir. Her iki kavuğun sol tarafında birbirine benzer nitelikte açmış gül ve yaprak motiflerinden oluşan gül dalı görülmektedir. 3 numaralı katalogdaki kavukta altışar yapraklı yönleri yana ve aşağı doğru sarkan üç gül, literatürdeki (şekil 57) kavukta iki yapraklı katalogdaki güller ile aynı nitelikte yönü aşağı doğru sarkan bir gül bulunmaktadır. 3 numaralı katalogdaki kavuğun ön tarafında iki sorguç bulunmaktadır. 4 numaralı katalogdaki kavuk ile literatürdeki (şekil 58) kavukta sarıkların taşkınlığının daha basık olması ile birbirine daha çok benzemektedir. Her iki kavuğun birer kuşakla bağlandığı görülmektedir. 4 numaralı katalogdaki kavuğun sol tarafında yapraksız açılmış bir gül motifi bulunmaktadır. Literatürdeki (şekil 58) kavuğun çubukları katalogdaki kavukların çubuklarına göre daha uzundur. Kavuğun ön tarafında kazıma tekniğinde sola eğik bir tüy motifi işlenmiştir.

Katalogdaki çubuklu başlıklı taşkın sarıklı katibi kavuk örnekleri

Şekil 55. Çubuklu başlıklı taşkın sarıklı katibi kavuk (1823) (katalog 3)

Şekil 56. Çubuklu başlıklı taşkın sarıklı katibi kavuk (1826-1827) (katalog 4)

Şekil 57. Çubuklu başlıklı taşkın sarıklı katibi kavuk (1818-1819)

Yılmaz, E. (2013). İzmir-Ödemiş'teki Türk-İslam devri mezar taşları. (s. 606). Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van

Şekil 58. Çubuklu başlıklı taşkın sarıklı katibi kavuk (1845)

Özkan, S. (2007). Geç dönem Osmanlı Adana mezar taşları (18.-20. yy). (s. 162). Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

5.1.3. Hotoz başlıklı mezar taşı karşılaştırması

14 numaralı katalogdaki hotoz örneğinin benzerleri Muğla Ortakent Mezarlığı'ndaki (şekil 60) ve Bursa Karabaş-ı Veli Dergahı Haziyesi'ndeki (şekil 61) hotoz örneklerine bakıldığında, 14 numaralı katalogdaki ve literatürdeki (şekil 60) hotozlar büyük ölçüde benzemektedir. Katalogdaki hotozda herhangi bir bezeme unsuru bulunmamakla birlikte bir kısmı kırılmış durumdadır. Literatürdeki (şekil 60) hotozda kabartma tekniğinde taşın boyun kısmında yatay bir şerit bulunmakta, şeridin üst kısmında yaprak dizileri, şeridin altında basit çiçek ve yaprak dizileri sıralanmaktadır. Literatürdeki (şekil 61) hotoz ise form ve süsleme bakımından diğer örneklerden farklılık göstermektedir. Başlığın çevresi geniş bir bant biçimindedir. Bant, kıvrık dallarla ve beş yapraklı basit çiçeklerle süslü

bordürden oluşmaktadır. Boyun kısmında merkezde kabartma tekniğinde açılmış bir gül motifi, gülün etrafından sıralı yapraklar ile altında Mevlevi sikkesi motifi işlenmiştir.

Katalogdaki hotoz başlık örneği

Şekil 59. Hotoz başlık (1882-1883) (katalog 14)

Literatürdeki hotoz başlık örnekleri

Şekil 60. Hotoz başlık (1805)

Biçici, H.K. (2013). Muğla Ortakent’te bulunan Osmanlı dönemi süslemeli mezar taşları-II (s. 1419). The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science

Şekil 61. Hotoz başlık (1863)

Mermutlu, B., Öcalan, H.B. (2011). Tarihi Bursa mezar taşları-I, Bursa hazireleri (s. 182). İstanbul: Bursa Büyükşehir Belediyesi

5.1.4. Kemer Tepelikli Mezar Taşı Karşılaştırması

İncelenen mezar taşlarında sivri kemer tepelikli şahideler mevcuttur.

11 ve 14 numaralı kataloglardaki kemer tepelik örnekleri ile benzerleri İstanbul-Kadıköy Taşköprü Caddesi Mezarlığı'ndaki (şekil 64) ve İstanbul-Anadoluhisarı Sultan II. Bayezid Han Mezarlığı'ndaki (şekil 65) sivri kemer tepelik örneklerine bakıldığında, büyük ölçüde benzemektedir. 11 numaralı katalogdaki tepelik ile literatürdeki (şekil 65) tepelik daha yuvarlak formda sivrilirken, 14 numaralı katalogdaki tepelik ile literatürdeki (şekil 64) tepelik daha dar formda sivrilmeleri ile birbirlerine benzedikleri görülmektedir. 11 numaralı katalogdaki ve literatürdeki (şekil 64) tepelikler bitkisel ve nesneli bezemelerle taçlandırılmıştır. 11 numaralı katalogdaki tepelik kurdeleye bağlanmış iri akant yaprakları ile taçlandırılmıştır. Literatürdeki (şekil 64) tepeliğin zirvesinde ayaklı vazo içinde akant yaprakları, etrafında kıvrık dallı yapraklar, merkezde kulplu meyve tabağı içinde beş meyve motifi ve her iki yanlarda kuşatılmış C kıvrımları ve yapraklar, tepelik zemininde yer yer inci motifleri görülmektedir. Tepeliğin altında üç noktadan toplanmış perde motifi ve aralarında üçer meyve motifi, perde aralarında püskül motifleri ile bordür yerleştirilmiştir. Literatürdeki (şekil 65) diğer tepelik sağa meyilli satırlarda kitabe metni ile bezenmiştir. 14 numaralı katalog örneği tepelikte ise kazıma tekniğinde ucu sola eğik bir servi ağacı yerleştirilmiştir.

Katalogdaki sivri kemer tepelik örnekleri

Şekil 62. Sivri kemer tepelik (1838) (katalog 11)

Şekil 63. Sivri kemer tepelik (1882-1883) (katalog 14)

Literatürdeki sivri kemer tepelik örnekleri

Şekil 64. Sivri kemer tepelik (1820)

Kurtbil, Z.H. (2009). Kadıköy Taşköprü Caddesi Mezarlığı (batı yönündeki 19. yüzyıl mezar taşlarının sanat tarihi açısından değerlendirilmesi). (s. 306). Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul

Şekil 65. Sivri kemer tepelik (1880)

Yılmaz, H. (2009). Anadoluhisarı Sultan II. Bayezid Han Mezarlığı mezar taşları (pafta no:54). (s. 107). Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya

5.1.5. Üçgen Tepelikli Mezar Taşı Karşılaştırması

1 ve 8 numaralı kataloglardaki üçgen tepelik örnekleri ile benzerleri İstanbul Hekimoğlu Ali Paşa Camii Haziresi'ndeki (şekil 68) ve Konya Tekke Mezarlığı'ndaki (şekil 69) üçgen tepelik örneklerine bakıldığında, büyük ölçüde benzemektedir. Tüm tepelikler baş şahidesidir. 1 numaralı katalogdaki tepelik ile literatürdeki (şekil 68) tepeliğin daha geniş formda, 8 numaralı katalogdaki tepelik ile literatürdeki (şekil 69) tepeliğin daha dar formda olmaları ile birbirlerine benzedikleri görülmektedir. 1 numaralı katalogdaki tepelik cami, alem, üç ek yapıdan oluşan motiflerle mimari tasvirdedir. Cami yanında gonca, ek yapıların önünde ve gerisinde beş servi ağacı, tepe zirvesi ve her iki yanı stilize akant yaprakları ile bezenmiştir. Literatürdeki (şekil 68) tepeliğin ortasına küçük karelere bölünmüş pencere parmaklığını andıran geometrik bir motif yerleştirilmiştir. Tepe zirvesi ve her iki yanlarda ve altta stilize akant yaprakları ile kuşatılarak, ince bir çerçeve içinde uygulanmıştır. Literatürdeki (şekil 69) örnekte tepe zirvesinde vav harfi ve altta yatay paralel doğrultuda satırlarda kitabenin yazı metni yerleştirilmiştir. 8 numaralı katalog örneği tepelikte ise düşey doğrultuda dikey çizgiler kazıma tekniğinde uygulanmıştır.

Katalogdaki üçgen tepelik örnekleri

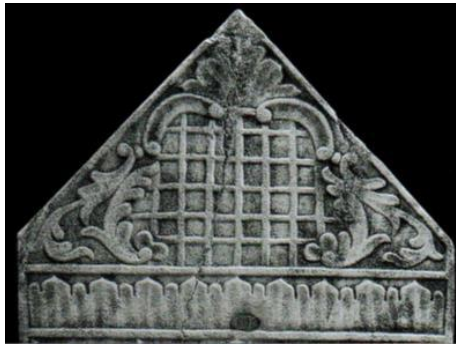

Şekil 66. Üçgen tepelik (1802-1803) (katalog 1)

Şekil 67. Üçgen tepelik (1838) (katalog 8)

Literatürdeki üçgen tepelik örnekleri

Şekil 68. Üçgen tepelik (1801)

Kutlu, H. (2005). Kaybolan medeniyetimiz: Hekimoğlu Ali Paşa Camii Haziresi'ndeki tarihi mezar taşları. (s. 91). İstanbul: Damla

Şekil 69. Üçgen tepelik (1854)

Kara, H., Danişık, Ş. (2005). Konya mezarlıkları ve mezar taşları. (s. 83). Konya: Meram Belediyesi

5.1.6. Rozet Tepelikli Mezar Taşı Karşılaştırması

İncelenen mezar taşlarında güneş motifli ve ay-yıldız formlu rozet tepelikler mevcuttur.

Rozet (güneş) tepelik;

5 numaralı katalogdaki güneş motifli rozet tepelik örneği ile benzeri İstanbul Yahya Efendi Kabristanı'ndaki (şekil 71) güneş motifli rozet tepelik örneği biçimsel nitelikte benzemektedir. Şahideler güneş motifli rozet ile taçlandırılmıştır. Güneş ışınlarını andıran dilimlerin yapısında ve uçlarında farklılık görülmektedir. Katalogdaki örnekte dilimler üçgen dik sırtlı ve uçları sivri ok gibi dışa doğru iken, literatür örneğinde tam tersi alçak yapıda ve uçlar içe doğrudur. Tepeliklerin büyüklüğüne göre dilim sayıları farklılık göstermektedir. Katalogdaki rozet yirmi dilimden, literatürdeki rozet yirmi altı dilimden oluşmaktadır. Her iki tepelikte güneşin merkezine birer gül yerleştirilmiş, katalog örneğinde açılmış gül, literatür örneğinde altı yapraklı gonca motifi yerleştirilmiştir. Her iki tepelikte de birbirine benzer güneşi taşır şekilde S kıvrımlı simetrik akant yaprakları yerleştirilmiştir. Literatürdeki tepelikte akantların daha kıvrımlı olduğu görülmektedir. Katalogdaki tepelikte akantların çıkış noktaları birer açılmış gül motifi ile literatürdeki tepelikte ise gonca motifi ile bezenmiştir.

Katalogdaki rozet (güneş) tepelik örneği

Şekil 70. Rozet (güneş) tepelik (1828) (katalog 5)

Literatürdeki rozet (güneş) tepelik örneği

Şekil 71. Rozet (güneş) tepelik (1855)

Ruhengiz, Dikbıyık, T. (2009). Hat ve süsleme sanatları ve mimari üslup bakımından Yahya Efendi Kabristanı mezar taşları. (s. 93). Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Rozet (ay-yıldız formlu) tepelik;

5 numaralı katalogdaki ay-yıldız formlu rozet tepelik örneği ile benzeri İstanbul Yahya Efendi Kabristanı'ndaki (şekil 73) rozet tepelik örneği büyük ölçüde benzememektedir. Katalogdaki rozet tepelik yüksek kabartma tekniğinde yukarı doğru iç bükey ay-yıldız formunda gövdeyi taçlandırmıştır. Ay-yıldız taşır şekilde simetrik S kıvrımlı akant yaprakları yerleştirilmiş, akant motifinin çıkış noktasına bir gül motifi bezenmiştir. Literatürdeki rozet tepelikte ise güneş ve ay-yıldız motifi bir aradadır. Rozeti güneş motifi oluşturmaktadır. Güneşin merkezine zeminden kabartma tekniğinde yukarı doğru iç bükey ay-yıldız motifi işlenmiştir. Her iki tepelikteki ay-yıldız motifi büyük ölçüde

benzemektedir. Yıldız motifi hilal motifinin içine merkezine yerleştirilmiştir. Katalog örneğinde görüldüğü gibi literatür örneğindeki tepelikte de rozeti taşır şekilde simetrik S kıvrımlı akant yaprakları yerleştirilmiş, akantların çıkış noktaları her iki örnekte birbirine büyük ölçüde benzeyen açılmış birer gül motifi ile bezenmiştir.

Katalogdaki rozet (ay-yıldız formlu) tepelik örneği

Şekil 72. Rozet (ay-yıldız formlu) tepelik (1828) (katalog 5)

Literatürdeki rozet (ay-yıldız motifli/güneş) tepelik örneği

Şekil 73. Rozet (ay-yıldız motifli/güneş) tepelik (1895)

Ruhengiz, Dikbıyık, T. (2009). Hat ve süsleme sanatları ve mimari üslup bakımından Yahya Efendi Kabristanı mezar taşları. (s. 389). Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

5.1.7. Bitkisel Tepelikli Mezar Taşı Karşılaştırması

İncelenen mezar taş taşlarında dilimli bitkisel tepelikler mevcuttur.

10 ve 11 numaralı kataloglardaki bitkisel tepelik örneklerinin benzerleri Bursa Emir Sultan Mezarlığı'ndaki (şekil 76) ve İstanbul Yahya Efendi Kabristanı'ndaki (şekil 77) bitkisel

tepelik örneklerine bakıldığında, büyük ölçüde benzemektedir. Katalogdaki tepelikler ve literatürdeki (şekil 76) tepelik ince profillerle hareketlendirilerek yüzeyden kabartılmıştır. Bu tepeliklerin dilimleri benzer nitelikte, yüksek kabartma tekniğinde daha ince, sık, uzun ve düşey ekseninde işlenmiştir. Literatürdeki (şekil 77) tepeliğin dilimleri alçak kabartma tekniğinde daha kalın, seyrek ve kısa ve hacimli ekseninde işlenmiştir. 11 numaralı katalogdaki tepeliğin soğan bölümü kırılıp yok olmuştur. Katalogdaki tepeliklerin dikdörtgen gövde formunun bitimine, literatürdeki tepeliklerin gövde formu ile yekpare yükseltinin üzerine kabartıldığı görülmektedir.

Katalogdaki bitkisel tepelik örnekleri

Şekil 74. Bitkisel tepelik (1838) (katalog 10)

Şekil 75. Bitkisel tepelik (1838) (katalog 11)

Literatürdeki bitkisel tepelik örnekleri

Şekil 76. Bitkisel tepelik (1849)

Çakar, G. (2007). Bursa Emir Sultan Mezarlığı'ndaki 18. ve 19. yüzyıl mezar taşları. (s. 264). Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Şekil 77. Bitkisel tepelik (1865)

Ruhengiz, Dikbıyık, T. (2009). Hat ve süsleme sanatları ve mimari üslup bakımından Yahya Efendi Kabristanı mezar taşları. (s. 139). Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

5.2. Bitkisel Süslemelerde Kullanılan Motifler

5.2.1. Gül Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması

İncelenen mezar taşlarında açılmış gül ve gonca motifleri mevcuttur.

1 ve 11 numaralı kataloglardaki gül motifli örneklerin benzerleri İstanbul Hekimoğlu Ali Paşa Camii Haziresi'ndeki (şekil 80) ve İstanbul Yahya Efendi Kabristanı'ndaki (şekil 81) gül motifli örnekler büyük ölçüde benzerdir. Örneklerin tümünde açılmış güller kurdeleye bağlanmış halde veya vazo içinde işlenişleri ile büyük ölçüde benzer niteliktedir. 1 numaralı katalogda yüzey stilize akant motifli, kaideli ve iki kulplu vazo içinde simetrik

olarak yedi gül, lale ve yaprak motifleri kazıma tekniğinde işlenmiştir. 11 numaralı katalogda ise kaideli vazo içinde, yüksek kabartma tekniğinde sekiz gül ve yapraklarla işlenmiş buket yer almaktadır. Yaprakların arasında iki yanda aşağı sarkan kıvrık dallarda gül ve gonca motifleri işlenmiştir. Literatürdeki (şekil 80) örnekte C kıvrımlı stilize akantların çevrelediği ve akantla taçlanan tepelik zirvesinin altında, merkezde üstten kurdeleye bağlanmış on bir gül motifi simetrik olarak buket şeklinde merkeze yerleştirilmiştir. Etrafında yanlardan sarkan dallı yapraklar ve uçlarında birer gül motifi ile sonlandırılmıştır. Literatürdeki (şekil 81) örnekte tepeliği taçlandıran, yanlardan simetrik olarak stilize yaprakların çevrelediği merkezde ayaklı, iki kulplu, dilimli vazo içinde yüksek kabartma tekniğinde üç gül ve yaprak motifleri işlenmiştir. 11 numaralı katalogdaki ve literatürdeki (şekil 81) güller işlenişleri ile daha benzerdir. Literatür örneklerindeki gül yaprakları da katalogdaki yapraklara göre farklı boyut ve teknikte işlenmiştir.

Katalogdaki gül örnekleri

Şekil 78. Gül (1802-1803) (katalog 1)

Şekil 79. Gül (1838) (katalog 11)

Literatürdeki gül örnekleri

Şekil 80. Gül (1856)

Kutlu, H. (2005). Kaybolan medeniyetimiz: Hekimoğlu Ali Paşa Camii Haziresi'ndeki tarihi mezar taşları. (s. 150). İstanbul: Damla

Şekil 81. Gül (1881)

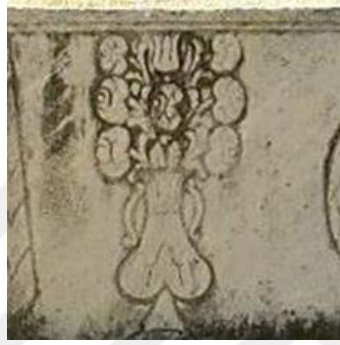
Ruhengiz, Dikbıyık, T. (2009). Hat ve süsleme sanatları ve mimari üslup bakımından Yahya Efendi Kabristanı mezar taşları. (s. 429). Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

5.2.2. Lale Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması

1 ve 13 numaralı kataloglardaki lale motifli örneklerin benzerleri Giresun-Bulancak Burunucu Köyü Karaibrahimoğulları Mezarlığı'ndaki (şekil 84) ve Kayseri-Tavlusun Köyü Mezarlığı'ndaki (şekil 85) lale motifli örneklerle bakıldığında, lalelerin biçimsel nitelikleri büyük ölçüde benzemektedir. Her biri farklı kompozisyonlar dahilinde kabartma tekniği ile işlenmiştir. 1 numaralı katalogdaki örnekte lale motifi kaideli, iki kulplu vazo içerisinde simetrik olarak yerleştirilen güllerin ve yaprakların üstünde ortasında işlenmiştir. 13 numaralı katalogdaki örnekte lale motifi yüzeyi akant yapraklı, kaideli vazodan her iki yöne uzanan kıvrık dallar ve mine çiçekleri ile vazanın ortasından yükselerek yer

almaktadır. Literatürdeki (şekil 84) örnekte lale motifi tepeliği taçlandıran simetrik halde kıvrımlı akant yapraklarının hemen altında, yarım daire kemer alınlığının üzerinde merkezde yer almaktadır. Literatürdeki (şekil 85) örnekte lale motifi katalogdaki lale motiflerinden farklıdır. Açılmamış tomurcuğu andıran formu ile kıvrılarak yükselen, spiral döngü ile sonlanan kıvrık dallar ve yapraklar arasında, yönleri aşağı doğru kıvrık dallı iki motif olarak yer almaktadır.

Katalogdaki lale örnekleri

Şekil 82. Lale (1802-1803) (katalog 1)

Şekil 83. Lale (1871) (katalog 13)

Literatürdeki lale örnekleri

Şekil 84. Lale (1846-1847)

İltar, G. (2005). Giresun ili sahil şeridindeki Osmanlı mezar taşları. (s. 47). Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Şekil 85. Lale (1878)

Tali, Ş. (2012). Kayseri Tavlusun Köyü Mezarlığı'nda bezemeli mezar taşları-II. (s. 123). Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, Erzurum

5.2.4. Mine Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması

3 ve 13 numaralı kataloglardaki mine motifli örneklerin benzerleri İstanbul Hekimoğlu Ali Paşa Camii Haziresi'ndeki (şekil 88) ve İzmir-Karşıyaka Soğukkuyu Mezarlığı'ndaki (şekil 89) mine motifli örneklerle bakıldığında, taç yapraklı formları ile benzerlik gösterse de biçimsel farklılıklar görülmektedir. Literatürlerdeki mine örnekleri katalogdaki mine örneklerine göre daha doğal işlenmiştir. 3 numaralı katalogdaki mine motifi lahit kısa kenarında, merkezdeki altı kollu yıldız motifinin ortasında yer almaktadır. 13 numaralı katalogdaki mine motifi şahide yüzeyi boyunca uzanan simetrik kıvrık dallar arasında yaprakları ile birlikte kabartma tekniğinde işlenmiştir. Buradaki beş mine motifi, diğer

katalogdaki ve literatürdeki mine motiflerinden farklı olarak, dalların altında kalmışcasına yarım görünür şekilde ve dal bitiminden çıkan sivri uçlu iki çanak yapraklı olarak yer almaktadır. Literatürdeki (şekil 88) örnekte mine motifi, yarım daire kemerli alınlığın her iki yanında köşelerde simetrik halde kabartma tekniğinde dal ve yaprakları ile kuşatmaktadır. Literatürdeki (şekil 89) beş mine motifi, şahide tepeliğinde merkezde, kaideli vazo içinde simetrik halde kabartma tekniğinde her iki yanlara uzanan kıvrık dal ve yaprakların uçlarında işlenmiştir.

Katalogdaki mine örnekleri

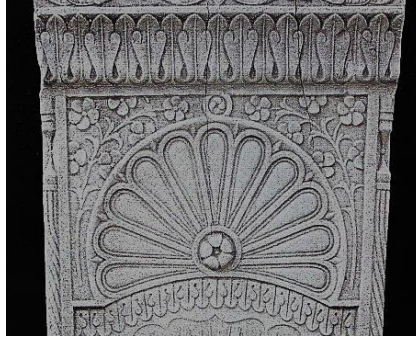

Şekil 86. Mine (1823) (katalog 3)

Şekil 87. Mine (1871) (katalog 13)

Literatürdeki mine örnekleri

Şekil 88. Mine (1846)

Kutlu, H. (2005). Kaybolan medeniyetimiz: Hekimoğlu Ali Paşa Camii Haziresi'ndeki tarihi mezar taşları. (s. 61). İstanbul: Damla

Şekil 89. Mine (1890)

Daş, E., Çakmak, Ş. (2013). Karşıyaka'nın taş çiçekleri. (s. 150). İzmir: Karşıyaka Belediyesi

5.2.5. Dört Yapraklı Çiçek Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması

3 numaralı katalogdaki dört yapraklı çiçek motifli örneğin benzeri İzmir-Ödemiş-Birgi İmam Birgivi Mezarlığı'ndaki (şekil 91) dört yapraklı çiçek motifli örneğe bakıldığında, üçer dilimli yaprak formları ile büyük ölçüde benzemektedir. Katalogdaki çiçek motifi, lahidin merkezindeki altı kollu yıldız motifinin merkezinde dilimli yaprakları ile kabartma tekniğinde yer almaktadır. Literatürdeki çiçek motifi şahide kitabesinin üzerindeki yarım daire kemerli alınlığın her iki yanında köşelerde simetrik olarak, dilimli yaprakları ile kabartma tekniğinde yarım görünür şekilde yer almaktadır.

Katalogdaki dört yapraklı çiçek örneği

Şekil 90. Dört yapraklı çiçek (1823) (katalog 3)

Literatürdeki dört yapraklı çiçek örneği

Şekil 91. Dört yapraklı çiçek (1828-1829)

Yılmaz, E. (2013). İzmir-Ödemiş'teki Türk-İslam devri mezar taşları. (s. 615). Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van

5.2.6. Akant Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması

1 ve 9 numaralı kataloglardaki akant motifli örneklerin benzerleri Muğla Ortakent Mezarlığı'ndaki (şekil 94) ve İstanbul Zeynep Sultan Haziresi'ndeki (şekil 95) akant motifli örnekler bakıldığında, üslup ve işlenişleri bakımından büyük ölçüde benzememektedir. 1 numaralı katalogdaki akant motifi stilize halde lahit alınlığında yer almakla birlikte, ortadaki gül motifinin yanlarında kıvrımlı şekilde ve yüzeyinde merkezde içinde simetrik gül ve lale motiflerinin bulunduğu kaideli, iki kulplu vazanın yüzey bezemesi olarak görülmektedir. 9 numaralı katalogdaki akant motifi ve literatürdeki (şekil 94-95) akant motifleri benzer demet şeklinde sivri kemerli tepelikleri zirvede ve her iki yanlara uzanarak taçlandırmıştır. Akantlar 1 numaralı katalogda vazanın şekline göre

stilize halde, 9 numaralı katalogda natüralist halde sıralı uzun yapraklı, literatürde (şekil 94) natüralist halde sıralı kısa yapraklı, diğer literatürde (şekil 95) stilize halde iki yana salınan yapraklar halinde işlenerek tepeliği oluşturmuştur.

Katalogdaki akant örnekleri

Şekil 92. Akant (1802-1803) (katalog 1)

Şekil 93. Akant (1838) (katalog 9)

Literatürdeki akant örnekleri

Şekil 94. Akant (1826)

Biçici, H.K. (2013). Muğla Ortakent'te bulunan Osmanlı dönemi süslemeli mezar taşları-II (s. 1420). The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science

Şekil 95. Akant (1852)

Güvelioğlu, İ.G. (2008). Osmanlı mezar taşları ve Zeynep Sultan Haziresi. (s. 156). İstanbul: Türkiye Anıtlar Derneği

5.2.7. Basit Yaprak Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması

5 ve 13 numaralı kataloglardaki basit yaprak motifli örneklerin benzerleri Bursa Emir Sultan Mezarlığı'ndaki (şekil 98-99) basit yaprak motifli örneklerde yaprak formları büyük ölçüde benzemektedir. 5 numaralı katalogdaki yapraklar lahidin alınlığında kabartma tekniğinde iki yöne simetrik olarak uzanan kıvrık dallarla birlikte diğer örneklerle göre daha küçük boyutta ve filizli kıvrık halde görülmektedir. 13 numaralı katalogdaki yapraklar kabartma tekniğinde lahidin üzerinde yatay doğrultuda uzanan kıvrık dallarla birlikte ardışık şekilde bordürü oluşturmaktadır. Literatürdeki (şekil 98) yapraklar kabartma tekniğinde lahidin üzerinde dikey doğrultuda bordürde sıralanmaktadır. Literatürdeki (şekil

99) yapraklar ise silindir formu şahide de yüzey boyunca iki yöne uzanan çiçekli düz dalların arasında simetrik olarak kabartma tekniğinde işlenmiştir.

Katalogdaki basit yaprak örnekleri

Şekil 96. Basit yaprak (1828) (katalog 5)

Şekil 97. Basit yaprak (1871) (katalog 13)

Literatürdeki basit yaprak örnekleri

Şekil 98. Basit yaprak (1813)

Çakar, G. (2007). Bursa Emir Sultan Mezarlığı'ndaki 18. ve 19. yüzyıl mezar taşları.(s. 207). Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Şekil 99. Basit yaprak (1888)

Çakar, G. (2007). Bursa Emir Sultan Mezarlığı'ndaki 18. ve 19. yüzyıl mezar taşları. (s. 411). Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

5.2.8. Servi Ağacı Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması

3 ve 14 numaralı kataloglardaki servi ağacı motifli örneklerin benzerleri İzmir-Urla Kamanlı Camii Haziyesi'ndeki (şekil 102) ve Çanakkale-Eceabat Kilit Bahir Cahidi Sultan Camii Haziyesi'ndeki (şekil 103) servi ağacı motifli örnekler benzer nitelikte ancak, boyut, form ve işleniş niteliği bakımından farklılıklar görülmektedir. Kataloglardaki servi motifleri lahit ve şahide yüzeyinde kazıma tekniğinde işlenmiştir. Ağaç gövdeleri kazıma çizgilerle belirginleştirilmiştir. Literatürdeki (şekil 102) yan yana sıralı yedi servi ağacı uçları dik şekilde, tepeliğin ekseninde mimari tasvirdeki yapıların arkasından gövdeleri sanki rüzgardan eğilmiş durumda, kataloglardaki örneklerde olduğu gibi gövde yüzeyleri kazıma çizgilerle belirginleştirilerek kabartma tekniğinde işlenmiştir. Literatürdeki (şekil 103) servi dal ve yaprakları ile yüksek kabartma tekniğinde ucu sola doğru oldukça eğik ve büyük boyutta şahidenin gövde yüzeyinde yer almaktadır.

Katalogdaki servi ağacı örnekleri

Şekil 100. Servi ağacı (1823) (katalog 3)

Şekil 101. Servi ağacı (1882-1883) (katalog 14)

Literatürdeki servi ağacı örnekleri

Şekil 102. Servi ağacı (1827-1828)

Çağlıtütüncigil, E. (2013). Urla (İzmir) merkezdeki cami hazirelerinde yer alan cami ve manzara tasvirli mezar taşları. (s. 94). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi

Şekil 103. Servi ağacı (1889-1890)

Şen, K. (2010). Eceabat'a bağlı bazı merkezlerdeki Türk-İslam dönemi mezar taşları. (s. 206). Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale

5.2.9. Hurma Ağacı-Meyvesi Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması

10 ve 13 numaralı kataloglardaki hurma ağacı-meyvesi motifli örneklerin benzerleri İstanbul Hekimoğlu Ali Paşa Camii Hazinesi'ndeki (şekil 106) ve Kastamonu-Safranbolu Yörük Köyü Mezarlığı'ndaki (şekil 107) hurma ağacı-meyvesi motifli örnekler büyük ölçüde benzemektedir. Tüm örneklerde kabartma tekniğinde şahide boyunca uzanan hurma ağacı ve ağacın her iki yanına simetrik olarak yerleştirilen yapraklar, dallar, bu dalların altından sarkan meyve salkımları yer almaktadır. Ancak dal, yaprak, meyve sayısı gibi detaylarda farklılıklar görülmektedir. Ağaçların her iki yanlarında 10 numaralı katalogda altılı, 13 numaralı katalogda yirmili, literatür örneklerinde (şekil 106) dokuzlu ve (şekil 107) yedili meyve salkımları mevcuttur. 13 numaralı katalogdaki ve literatürdeki (şekil 106-107) hurma ağaçlarında yukarı doğru farklı biçimlerde kıvrılan benzer dallar görülmektedir. Literatürdeki (şekil 106) hurma ağacı kaideli iki kulplu vazoya yerleştirilmiştir. Burada diğer örneklerden farklı olarak alt alta sarkan salkımlar görülmektedir. Ayrıca buradaki salkım dallarının 10 numaralı katalogdaki salkım dalları gibi üstten yaprakların arasından benzer şekilde sarktığı görülmektedir. 10 numaralı katalogda dikkati çeken unsur hurma ağacının gövde ucu serviye benzer şekilde sağa eğiktir.

Katalogdaki hurma ağacı-meyvesi örnekleri

Şekil 104. Hurma ağacı-meyvesi (1838) (katalog 10)

Şekil 105. Hurma ağacı-meyvesi (1871) (katalog 13)

Literatürdeki hurma ağacı-meyvesi örnekleri

Şekil 106. Hurma ağacı-meyvesi (1819)

Kutlu, H. (2005). Kaybolan medeniyetimiz: Hekimoğlu Ali Paşa Camii Haziresi'ndeki tarihi mezar taşları. (s. 148). İstanbul: Damla

Şekil 107. Hurma ağacı-meyvesi (1858)

Biçici, H.K. (2008). Safranbolu Yörük Köyü Mezarlığı'nda bulunan süslemeli mezar taşları. (s. 322). Sosyal Bilimler Dergisi

5.2.10. İncir ve Armut Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması

2 numaralı katalogdaki incir ve armut motifli örneğin benzerleri İzmir-Ödemiş-Birgi Taşpazar Mezarlığı'ndaki (şekil 109) incir motifli örnek ile Samsun-Bafra Büyük Camii Haziresi'ndeki (şekil 110) armut motifli örnekler büyük ölçüde benzemektedir. Katalogdaki ve literatürdeki incir ve armut meyveleri kaselere farklı biçimlerde yerleştirilmiş ancak, formları bakımından benzer niteliktedir. Katalogdaki yapraklı üç incir motifi kabartma tekniğinde, üçgen tepelik içinde, mimari tasvirin sağında, C kıvrımlı kase içinde ortada, her iki yanda dal ve yapraklı iki armut ile yer almaktadır. Literatürdeki (şekil

109) örnekte kabartma tekniğinde, üçgen tepelik içinde kaideli kase içinde üstte simetrik olarak yaprak ve dalları ile üç gül motifi, ortada nar motifinin sağında ve solunda iki incir motifi S kıvrımlı stilize yapraklarla kuşatılmıştır. Buradaki (şekil 109) örnekte incirlerin kasedeki konumu ile katalogdaki armutların konumu benzerdir. Literatürdeki (şekil 110) diğer örnekte lahit yüzeyindeki madalyonun merkezinde kabartma tekniğinde kaideli kase içinde kabartma tekniğinde altı armut motifi simetrik olarak yerleştirilmiştir. Katalogdaki meyveler yapraklı iken, literatürde yapraksız meyveler görülmektedir.

Katalogdaki incir ve armut örnekleri

Şekil 108. İncir/armut (1816) (katalog 2)

Literatürdeki incir örneği

Şekil 109. İncir (1816)

Yılmaz, E. (2013). İzmir-Ödemiş'teki Türk-İslam devri mezar taşları. (s. 603). Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van

Literatürdeki armut örneği

Şekil 110. Armut (1800)

Nefes, E. (2002). Samsun yöresinde bulunan mezar taşları. (s. 291). Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun

5.2.11. Nar Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması

7 numaralı katalogdaki nar motifli örneğin benzeri İzmir Agora Müzesi'ndeki (şekil 112) nar motifli örnek büyük ölçüde benzemekte ancak, nar formlarında farklılık vardır. Katalogdaki narların yuvarlak, literatürdeki narların daha basık şekilde olduğu görülmektedir. Her iki örnekteki narlar, mimari tasvirli üçgen tepelik içinde sağda yer almaktadır. Katalogdaki örnekte kaideli kase içinde dört nar meyvesi dal ve yapraklarla bezenmiştir. Narların bazılarının çatlayan kabuklarından nar taneleri görünmektedir. Literatürdeki (şekil 112) örnekte tepeliğin ekseninde dal ve yaprakları ile üç nar meyvesi yer almakta, katalogdaki narlar gibi kabuklarından taneleri görünmektedir.

Katalogdaki nar örneği

Şekil 111. Nar (1832-1833) (katalog 7)

Şekil 112. Nar (1831)

Sarı, N., Mesara, G., Kurt, Ü.E. (2009). Ege yöresinin mimari tasvirli Osmanlı taşları. (s. 33). İzmir: Feza Eğitim ve Kültür

5.2.12. Kıvrık Dal Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması

10 ve 13 numaralı kataloglardaki kıvrık dal motifli örneklerin benzerleri Türk ve İslam Eserleri Müzesi taş eserler koleksiyonu'ndaki (şekil 115) ve Adana Müzesi'ndeki (şekil 116) kıvrık dal motifli örneklerle bakıldığında, 10 numaralı katalogdaki ve literatürdeki (şekil 115) kıvrık dal motifleri büyük ölçüde benzemektedir. Kıvrık dallar lahitler üzerinde yatay şekilde uzayarak ardışık şekilde bordür kuşaklarını oluşturmuş, 10 numaralı katalogdaki kıvrık dallar arasında üç lale motifi, literatürdeki (şekil 115) kıvrık dallar arasında aynı şekilde yapraklı çiçekler bezenmiştir. 13 numaralı katalogda kıvrık dallar kabartma tekniğinde lahidin merkezinde orta noktadan kaideli, akant yüzeyli vazo içinden her iki yöne yatay şekilde uzayarak, uçları yapraklarla ve mine çiçekleriyle bezenmiştir. Literatürdeki (şekil 116) örnekte ise diğer (şekil 115) örnekte olduğu gibi bordür kuşağını oluşturan, arasında yapraklı çiçeklerle bezenmiş farklı kıvrık dallar görülmektedir. Lahidin merkezinde katalogdaki örneklerden büyük ölçüde farklı, C kıvrımlı, barok tarzda, orta noktadan her iki yöne uzayan kıvrık dallar yüksek kabartma tekniğinde stilize yaprak ve çiçeklerle işlenmiştir.

Katalogdaki kıvrık dal örnekleri

Şekil 113. Kivrık dal (1838) (katalog 10)

Şekil 114. Kivrık dal (1871) (katalog 13)

Literatürdeki kıvrık dal örnekleri

Şekil 115. Kivrık dal (1815)

Bozcu, M.M. (2017). Türk ve İslam Eserleri Müzesi taş eserler koleksiyonu cilt I. (s. 565).
Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Şekil 116. Kıvrık dal (1892)

Özkan, S. (2007) . Geç dönem Osmanlı Adana mezar taşları (18-20.yy). (s. 164). Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

5.3. Sembolik ve Geometrik Süslemelerde Kullanılan Motifler

5.3.1. Mühr-ü Süleyman Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması

6 numaralı katalogdaki Mühr-ü Süleyman motifli örneğin benzeri Bingöl-Temran Köyü/Muhammed Bey Camii Haziresi'ndeki (şekil 118) Mühr-ü Süleyman motifli örnek form olarak büyük ölçüde benzemektedir. Katalogdaki Mühr-ü Süleyman motifi lahidin merkezinde üstte baklava dilimli bordür ve kaideli çift kulplu iki vazanın ortasında yer almaktadır. Merkezinde altı yapraklı stilize bir çiçek motifi, boşlukları stilize yapraklarla kabartma tekniğinde işlenmiştir. Dış çemberi baklava dilimi motifi ile bezenmiştir. Literatürdeki (şekil 118) Mühr-ü Süleyman motifi lahidin merkezinde üstte geometrik motifli bordür ve yanlarda uçları eğik iki servi ağacının ortasında, katalogdaki örnekten farklı işleniş niteliği ile yer almaktadır. Mühr-ü Süleyman'ın merkezinde güneş motifi ve boşluklarda stilize yapraklar işlenmiş ancak, bu motifler katalogdaki motiflerden farklıdır.

Katalogdaki Mühr-ü Süleyman örneği

Şekil 117. Mühr-ü Süleyman (1831) (katalog 6)

Literatürdeki Mühr-ü Süleyman örneği

Şekil 118. Mühr-ü Süleyman (1834-1835)

Tokuş, Ö. (2016). Temran Köyü Camii, çeşme kitabesi ile mezar taşları. (s. 20). Bingöl Araştırmaları Dergisi, Bingöl Üniversitesi, Bingöl Belediyesi

5.3.2. Altı Kollu Yıldız Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması

4 numaralı katalogdaki altı kollu yıldız motifli örneğin benzeri Edirne Beylerbeyi Camii Haziresi'ndeki (şekil 120) altı kollu yıldız motifli örneğe bakıldığında, büyük ölçüde benzemektedir. Katalogdaki altı kollu yıldız motifi lahidin yüzeyinde merkezde uçları eğik iki servi ağacının ortasında kabartma tekniğinde işlenmiştir. Literatürdeki altı kollu yıldız motifi sivri kemerli tepeliğin merkezinde kazıma tekniği ile işlenmiştir. Katalogdaki ve Literatürdeki altı kollu yıldız motifleri biçimsel benzer nitelikte, yüzeylerinde süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Katalogdaki altı kollu yıldız örneği

Şekil 119. Altı kollu yıldız (1826-1827) (katalog 4)

Literatürdeki altı kollu yıldız örneği

Şekil 120. Altı kollu yıldız (1876-1877)

Baş, E. (2009). Edirne Beylerbeyi Camii Hazinesi'nde bulunan mezar taşları. (s. 271). Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne

5.3.3. Arma Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması

9 ve 11 numaralı kataloglardaki arma motifli örneklerin benzerleri Erzurum Esat Paşa Camii Hazinesi'ndeki (şekil 123) ve İstanbul Yahya Efendi Kabristanı'ndaki (şekil 124) arma motifli örneklere bakıldığında, büyük ölçüde benzer niteliktedir ancak, arma nesnelerinde bazı farklılıklar görülmektedir. Katalogdaki örneklerde lahitte üstte bordür kuşaklı, perde motifli panonun merkezine kabartma tekniğinde yerleştirilen armaların ortasında uçları içe kıvrık stilize çiçek motifli bulunmaktadır. Bu çiçekten çıkan Kur'an muhafazası, sancak, tüfek, ağızdan dolma tabanca, borazan, top, mızrak, kılıç motifleri bulunmaktadır. Literatürdeki (şekil 123) arma motifli lahitte bordür çerçeveli panonun içinde merkezde kabartma tekniğinde işlenmiştir. Ortasında katalogdaki örneklere benzer

stilize bol yapraklı çiçek motifi bulunmaktadır. Bu çiçekten çıkan ok, mızrak, sadak, lale, çiçek ve yaprak motifleri, boşluklarda hilal, yıldız, top, boynuz, Kur'an muhafazası ve stilize bitki motiflerinden oluşmaktadır. Literatürdeki (şekil 124) diğer arma motifinde benzer nesnelerin yer aldığı görülse de barok üslubun yeniliği ile ortasında büyük bir rozet, üstte büyük bir hilal, iki yanda açılmış sancaklar, altında sıralı devlet nişanı madalyalar gibi farklı motifler kabartma tekniğinde işlenmiştir.

Katalogdaki arma örnekleri

Şekil 121. Arma (1838) (katalog 9)

Şekil 122. Arma (1838) (katalog 11)

Literatürdeki arma örnekleri

Şekil 123. Arma (1846)

Hanoğlu, C. (2006). Erzurum Merkez’de cami hazirelerinde bulunan XVIII-XIX. yy. mezar taşları. (s. 366). Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum

Şekil 124. Arma (1899)

Ruhengiz, Dikbıyık, T. (2009). Hat ve süsleme sanatları ve mimari üslup bakımından Yahya Efendi Kabristanı mezar taşları. (s. 83). Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

5.3.4. Ay-Yıldız Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması

5 numaralı katalogdaki ay-yıldız formlu örneğin benzerleri Erzurum Ayaz Paşa Haziresi’ndeki (şekil 126) ve Manisa-Akhisar Ulu Camii Haziresi’ndeki (şekil 127) ay-yıldız motifli örneklerle bakıldığında, büyük ölçüde benzemektedir ancak, hilal biçimlerinde farklılık görülmektedir. Katalogdaki hilale göre literatürdeki hilaller tam kavis iç bükey değildir. Katalogdaki ay-yıldız şahidenin başlığı olarak taçlandırılmıştır. Yüksek kabartma tekniğinde, sağ yönde yukarı doğru iç bükey formdadır. Ay-yıldızı taşır şekilde simetrik S kıvrımlı, gül motifli akant yaprakları ile bezenmiştir. Literatürdeki (şekil 126) ay-yıldız motifi lahit yüzeyinde yapraklardan oluşturulmuş çelenk motifinin ortasına

sağ yönde kabartma tekniğinde yerleştirilmiştir. Literatürdeki (şekil 127) diğer ay-yıldız motifi fes başlığın ön yüzeyinde sol yönde kazıma tekniğinde işlenmiştir. Tüm motiflerde yıldız hilalin merkezine yerleştirilmiştir.

Katalogdaki ay-yıldız örneği

Şekil 125. Ay-yıldız (1828) (katalog 5)

Literatürdeki ay-yıldız örnekleri

Şekil 126. Ay-yıldız (1878)

Hanoğlu, C. (2006). Erzurum Merkez’de cami hazirelerinde bulunan XVIII-XIX. yy. mezar taşları. (s. 282). Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum

Şekil 127. Ay-yıldız (1889-1890)

Erdem, T. (2009). Akhisar Ulu Camii ve Paşa Camii Hazireleri'ndeki mezartaşları. (s. 261). Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

5.3.5. Çarkıfelek Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması

4 ve 14 numaralı kataloglardaki çarkıfelek motifli örneklerin benzerleri Kayseri-Bünyan Girveli Köyü Mezarlığın'ndaki (şekil 130) ve Erzurum Ayaz Paşa Haziresi'ndeki (şekil 131) çarkıfelek motifli örnekler büyük ölçüde benzememektedir. 4 numaralı katalogdaki çarkıfelek motifi lahit yüzeyinde merkezde yanlarda uçları eğik iki servi ağacının ortasında dairesel eksende uygulanmış, 14 numaralı katalogdaki çarkıfelek motifi lahidin merkezinde iç içe dairesel eksende tekrarlanmıştır. Katalogdaki çarkıfelek motifleri kazıma tekniğinde çok kollu işlenmiştir. Literatürdeki (şekil 130) çarkıfelek motifi lahit merkezinde dairesel eksende beş kollu, literatürdeki (şekil 131) diğer çarkıfelek motifi herhangi bir dairesel eksen olmaksızın lahidin merkezinde, bordür çerçevesi içinde kabartma tekniğinde yedi kollu olarak işlenmiştir. Tüm örneklerde çarkıfelek yönü aynıdır.

Katalogdaki çarkıfelek örnekleri

Şekil 128. Çarkıfelek (1826-1827) (katalog 4)

Şekil 129. Çarkıfelek (1882-1883) (katalog 14)

Literatürdeki çarkıfelek örnekleri

Şekil 130. Çarkıfelek (1823)

Sağiroğlu, Arslan, A. (2018). Kayseri Zamantı Irmağı çevresindeki bezemeli mezar taşları. (s. 98). Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi

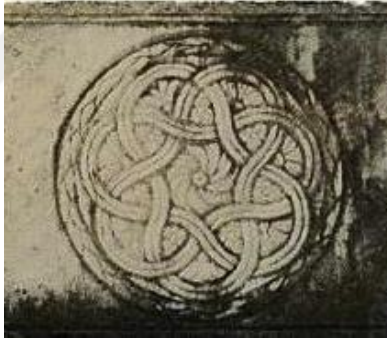
Şekil 131. Çarkıfelek (1889)

Hanoğlu, C. (2006). Erzurum Merkez’de cami hazirelerinde bulunan XVIII-XIX. yy. mezar taşları. (s. 261). Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum

5.3.6. Baklava Dilimi Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması

1 ve 6 numaralı kataloglardaki baklava dilimi motifli örneklerin benzerleri Türk ve İslam Eserleri Müzesi taş eserler koleksiyonu'ndaki (şekil 134) ve Edirne Beylerbeyi Camii Haziresi'ndeki (şekil 135) baklava dilimi motifli örneklerle bakıldığında, benzer niteliktedir ancak, işleniş niteliklerinde farklılık görülmektedir. Katalog örnekleri lahitlerin yüzeyinde bulunan dairesel geometrik desenlerinin çemberinde kazıma tekniğinde küçük boyutta uygulanmıştır. Literatürdeki (şekil 134) örnekte lahidin bordür kuşağında kompozisyonları içine alan elips şeklinde birbirini paralel ters yönde kesmesi ile baklava dilimini oluşturan geçmeler şeklinde, literatürdeki (şekil 135) diğer örnekte lahidin bordür kuşağında baklava dilimi şeklinde oluşturulan, içinde bitkisel motifli geçmeler şeklinde, kabartma tekniğinde uygulanmıştır.

Katalogdaki baklava dilimi örnekleri

Şekil 132. Baklava dilimi (1802-1803) (katalog 1)

Şekil 133. Baklava dilimi (1831) (katalog 6)

Literatürdeki baklava dilimi örnekleri

Şekil 134. Baklava dilimi (1805)

Bozcu, M.M. (2017). Türk ve İslam Eserleri Müzesi taş eserler koleksiyonu cilt I. (s. 536). Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Şekil 135. Baklava dilimi (1860-1861)

Baş, E. (2009). Edirne Beylerbeyi Camii Hazinesi'nde bulunan mezar taşları. (s. 449). Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne

5.4. Mimari Tasvirli ve Nesneli Süslemelerde Kullanılan Motifler

5.4.1. Cami-Alem-Sütunce Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması

1 ve 2 numaralı kataloglardaki cami, alem ve sütunce motiflerinden oluşan mimari tasvirli örneklerin benzerleri İzmir-Urla Çarşı Camii Hazinesi'ndeki (şekil 138), İzmir-Ödemiş Birgi Taşpazar Mezarlığı'ndaki (şekil 139-140) ve Bursa Emir Sultan Mezarlığı'ndaki (şekil 141) cami, alem ve sütunce motiflerinden oluşan mimari tasvirli örneklerle bakıldığında, mimari tasvirler genel kompozisyon özellikleri ile büyük ölçüde benzemektedir. Bezemeler tüm katalog ve literatür örneklerinde sivri kemer tepelikli şahidelerin başlığında tasvir

edilmiştir. Katalogdaki örneklerde mimari tasvirler bitkisel bezemeli iken, literatürdeki örnekler sadedir. Cami motifi katalogdaki örneklerde ve literatürdeki (şekil 138) örnekte solda, diğer (şekil 139) örnekte sağda yer almaktadır. Tüm örneklerde camiler tek kubbeli, tek minareli, yuvarlak kemer formlu çift kanatlı tek kapılıdır. Minareler tek şerefeli, şerefelerde kapı, camilerin kubbe tepelerinde alem bulunmaktadır. Katalogdaki örneklerde ve literatürdeki (şekil 139) örnekte camilerin ön cephesinde yüzeyleri çapraz ince çizgilerle süslenmiş kemerli üç tane pencere yer almıştır. Literatürdeki (şekil 138) örnekte cami penceresizdir. Camilerin duvarları ve kubbeler kazıma çizgilerle dilimlere ayrılmıştır. Bu örnekte kubbe alemleri diğer tüm alem örneklerinden şekil olarak farklıdır. Tüm örneklerde camilerin yanında ek yapılar, arka planlarda servi ağaçları bulunmaktadır. Katalogdaki örneklerde mimari tasvirler stilize çiçek, akant ve meyve tabaklarıyla bezenmiştir. Literatür örneklerinde tasvir daha sade gökyüzünde ay veya yıldız çiçeği bulunmaktadır. Katalogdaki örneklerde ve literatürdeki (şekil 140) örnekte sütunceler kemer formlu ince silmelerle kitabeleri çevrelemektedir. Bu örneklerdeki sütuncelerin köşelikleri stilize akantlar ile süslenmiştir. Literatürdeki (şekil 141) diğer örnekte sütunce kemer formlu ince silme ile kaideli vazodan yükselen servi ağacını çevrelemektedir. Sütunceler tüm örneklerde büyük ölçüde benzerdir. Tasvirlerin hepsinde kabartma tekniği uygulanmıştır.

Katalogdaki cami-alem-sütunce örnekleri

Şekil 136. Cami-alem-sütunce (1802-1803) (katalog 1

Şekil 137. Cami-alem-sütunce (1816) (katalog 2)

Literatürdeki cami-alem-sütunce örnekleri

Şekil 138. Cami-alem (1837-1838)

Çağlıtütüncigil, E. (2013). Urla (İzmir) merkezdeki cami hazirelerinde yer alan cami ve manzara tasvirli mezar taşları. (s. 94). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi

Şekil 139. Cami-alem (1859)

Yılmaz, E. (2013). İzmir-Ödemiş'teki Türk-İslam devri mezar taşları. (s. 665). Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van

Literatürdeki sütunce örnekleri

Şekil 140. Sütunce (1829)

Yılmaz, E. (2013). İzmir-Ödemiş'teki Türk-İslam devri mezar taşları. (s. 621). Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van

Şekil 141. Sütunce (1841)

Çakar, G. (2007). Bursa Emir Sultan Mezarlığı'ndaki 18. ve 19. yüzyıl mezar taşları. (s. 138). Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

5.4.2. Vazo Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması

6 ve 11 numaralı kataloglardaki vazo motifli örneklerin benzerleri İstanbul Yahya Efendi Kabristanı'ndaki (şekil 144-145) vazo motifli örnekler büyük ölçüde benzerdir. 10 numaralı katalogdaki vazo ile literatürdeki (şekil 145) vazo birbirine benzer niteliktedir. Bu örneklerdeki vazolar kaideli, şişkin gövdeli, dışa kıvrımlı geniş ağızlı, S kıvrımlı iki kulpludur. Katalogdaki vazo yüzeyi akant yaprakları ile bezenmiş, uzun boğazlı ve kulpları boğaz çevresinde, içinde gül ve yaprak motifleri ile lahidin yüzeyinde, literatürdeki (şekil 145) vazo kısa boğazlı, yüzeyi dilimlere ayrılarak bezenmiş, kulpları katalogdaki vazanın

aksine gövde çevresinde, içinde çiçek ve yaprak motifleri ile silindir formlu şahidenin yüzeyinde yer almaktadır. 11 numaralı katalogdaki vazo ile literatürdeki (şekil 144) vazo birbirine benzer niteliktedir. Vazolar kaideli, şişkin gövdeli, dar boğazlıdır. Katalogdaki vazo daha uzun boğazlıdır. Vazoların gövde yüzeyi üç noktadan toplanmış benzer perde motifi ile süslenmiştir. Katalogdaki vazo içinde gül, yaprak ve kıvrık dallarla süslenerek lahidin yüzeyinde, literatürdeki (şekil 144) vazo ise dışa kıvrımlı geniş ağızlı, içinden çıkan barok tarzı S ve C kıvrımlı stilize akant yaprakları ile şahidenin tepeliğini taçlandırmıştır.

Katalogdaki vazo örnekleri

Şekil 142. Vazo (1831) (katalog 6)

Şekil 143. Vazo (1838) (katalog 11)

Literatürdeki vazo örnekleri

Şekil 144. Vazo (1845)

Ruhengiz, Dikbıyık, T. (2009). Hat ve süsleme sanatları ve mimari üslup bakımından Yahya Efendi Kabristanı mezar taşları. (s. 367). Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Şekil 145. Vazo (1882)

Ruhengiz, Dikbıyık, T. (2009). Hat ve süsleme sanatları ve mimari üslup bakımından Yahya Efendi Kabristanı mezar taşları. (s. 147). Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

5.4.3. Sepet Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması

5 numaralı katalogdaki sepet motifli örneğin benzerleri Edirne Beylerbeyi Camii Haziresi'ndeki (şekil 147) ve İstanbul Yahya Efendi Kabristanı'ndaki (şekil 148) sepet motifli örnekler büyük ölçüde benzemektedir. 5 numaralı katalogdaki sepet ile literatürdeki (şekil 148) sepet yatay yönde örgülerle yüksek kabartma tekniğinde işlenmiştir. Katalogdaki sepet içinden büyükçe çıkan gül, mine, lale ve yapraklardan oluşan çiçek buketi ile lahidin merkezinde yer almaktadır. Literatürdeki (şekil 148) sepet içinden çıkan gül, mine ve yapraklardan oluşan çiçek buketi ile kendisini tutarcasına görünen barok tarzı

S ve C kıvrımlı stilize akantlardan oluşan kollarla şahidenin başlığını taçlandırmıştır. Bu örneklerdeki sepetlerin ağızları kalın burgulu örgüler ile benzer özelliktedir. Literatürdeki (şekil 147) sepet çapraz yönde örgülerle kabartma tekniğinde işlenmiştir. Diğer örneklerden farklı olarak dar tabanlı ve ağız kısmı ince iki burgulu örgü ile bezenmiştir. İçinden çıkan fiyonkla bağlanmış yapraklı üzüm salkımları, yanlarda güllerle süslenmiştir. Etrafında şahidenin başlığını taçlandıran barok tarzı, S ve C kıvrımlı stilize akant yapraklarının merkezindedir. Tüm örneklerde sepet örgüleri benzerdir.

Katalogdaki sepet örneği

Şekil 146. Sepet (1828) (katalog 5)

Literatürdeki sepet örnekleri

Şekil 147. Sepet (1861-1862)

Baş, E. (2009). Edirne Beylerbeyi Camii Haziyesi'nde bulunan mezar taşları. (s. 379). Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne

Şekil 148. Sepet (1898)

Ruhengiz, Dikbıyık, T. (2009). Hat ve süsleme sanatları ve mimari üslup bakımından Yahya Efendi Kabristanı mezar taşları. (s. 349). Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

5.4.4. Kase Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması

2 ve 6 numaralı kataloglardaki kase motifli örneklerin benzerleri İstanbul-Kadıköy Taşköprü Caddesi Mezarlığı'ndaki (şekil 151) ve Edirne Beylerbeyi Camii Haziresi'ndeki (şekil 152) kase motifli örneklerle bakıldığında, 6 numaralı katalogdaki kase ile benzer nitelikte ancak, 2 numaralı katalogdaki kase ile büyük ölçüde benzememektedir. Katalogdaki kase motifi kabartma tekniğinde barok tarzı C kıvrımlı formdadır. Kıvrımlı kulpludur. Mimari tasvirli şahidenin başlığında içinde iki armut ve incir meyveleri ile süslenmiştir. 6 numaralı katalogdaki kase ile literatürdeki (şekil 151) kase kaideli, yayvan gövde ve kıvrımlı kulplu ağız yapıları ile benzer niteliktedir ancak, 6 numaralı katalogdaki kase ağız çevresi dalgalı dilimlidir. Yüzeyi akant yaprakları ile süslenmiştir. İçinde gül ve yaprak motiflerinden oluşan bitkisel kompozisyon ile lahidin yüzeyinde bulunmaktadır. Literatürdeki (şekil 151) kase yüzeyi kabartma tekniğinde dilimlere ayrılmıştır. İçinde üç üzüm salkımları ile süslenmiştir. Lahidin yüzeyindeki derince kartuşun içinde bulunmaktadır. Literatürdeki (şekil 152) kase şahide başlığını taçlandıran barok tarzı S ve C kıvrımlı stilize akant yapraklarının merkezinde içinde üzüm salkımı ile süslenmiştir. Yayvan gövdeli, kıvrımlı kulpludur. Ağız çevresi 6 numaralı katalogdaki kase ağız çevresi aksine sivri dilimlidir.

Katalogdaki kase örnekleri

Şekil 149. Kase (1816) (katalog 2)

Şekil 150. Kase (1831) (katalog 6)

Literatürdeki kase örnekleri

Şekil 151. Kase (1805)

Kurtbil, Z.H. (2009). Kadıköy Taşköprü Caddesi Mezarlığı (batı yönündeki 19. yüzyıl mezar taşlarının sanat tarihi açısından değerlendirilmesi). (s. 67). Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul

Şekil 152. Kase (1861-1862)

Baş, E. (2009). Edirne Beylerbeyi Camii Haziresi'nde bulunan mezar taşları. (s. 346). Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne

5.4.5. Perde Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması

9 ve 11 numaralı kataloglardaki perde motifli örneklerin benzerleri Adana Müzesi'ndeki (şekil 155), İzmir-Tire Merkez Yeni Camii Haziresi'ndeki (şekil 156) ve Bursa Emir Sultan Mezarlığı'ndaki (şekil 157) perde motifli örnekler büyük ölçüde benzemektedir. Katalogdaki örnekler kare biçimli bordür kuşaklı lahidin merkezinde bulunan arma motifinin üstünde kabartma tekniğinde, üstten ve köşelerden olmak üzere üç noktadan toplanarak işlenmiştir. Literatürdeki (şekil 155) perde motifi kare görünümlü lahidin yüzeyinde üstte yüksek kabartma tekniğinde köşelerden iki noktadan halka motifleri ile toplanmıştır. Buradaki perde motifi katalogdaki motif örnekleri ile benzer niteliktedir ancak, perde dalgaları dış taraftadır. Literatürdeki (şekil 156) diğer perde motifi akant motifli, üçgen tepelikli şahidenin yüzeyinde, kabartma tekniğinde tepeliğin ekseninde köşelerden iki noktadan kurdele bağları ile toplanmıştır. Buradaki perde, katalog örneklerindeki perdelerin aksine yelpaze gibi açılmış olarak yer almaktadır. Literatürdeki (şekil 157) perde motifi tüm örneklerden farklı olarak sıra dışı tarzda ilgi çekicidir. Kabartma tekniğinde, yanlardan iki noktadan çiçek motifleri ile toplanmış, silindir formu şahidenin alınlık ekseninde barok tarzda başlığı taçlandırmıştır. Buradaki örnekte silindir formun oyulması ile niş oluşturulmuş, perde motifi ile bezenmiş, içine Mevlevi sikkesine benzer başlık yerleştirilmiştir. Diğer örneklerde de görüldüğü üzere perde motifleri mekan hissi oluşturmuştur.

Katalogdaki perde örnekleri

Şekil 153. Perde (1838) (katalog 9)

Şekil 154. Perde (1838) (katalog 11)

Literatürdeki perde örnekleri

Şekil 155. Perde (1816)

Özkan, S. (2007). Geç dönem Osmanlı Adana mezar taşları (18-20.yy). (s. 211). Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

Şekil 156. Perde (1836)

Ebiri, G. (2017). Tire Merkez Yeni Cami Haziresi Mezar Taşları. (s. 510). Türk Kültür Dünyası Özel Sayısı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Şekil 157. Perde (1891)

Çakar, G. (2007). Bursa Emir Sultan Mezarlığı'ndaki 18. ve 19. yüzyıl mezar taşları. (s. 131). Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

5.4.6. Kurdele Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması

5 ve 11 numaralı kataloglardaki kurdele motifli örneklerin benzerleri İstanbul Yahya Efendi Kabristanı'ndaki (şekil 160) ve Bursa Emir Sultan Mezarlığı'ndaki (şekil 161) kurdele motifli örnekler büyük ölçüde benzemektedir ancak, boyut ve bağlanma biçimi gibi detaylarda farklılık görülmektedir. 5 numaralı katalogdaki kurdele bağı, içinde gül ve yaprak motifleri ile süslü sepetin altından barok tarzda her iki yöne uzanan kıvrımlı dalların üzerine bağlanmadan dolanarak yüksek kabartma tekniğinde işlenmiştir. 11 numaralı katalogdaki kurdele, kemer tepelik merkezindeki akant yapraklarının iki bağcıkla bağlandığı kompozisyon ile süslenmiştir. Literatürdeki (şekil 160) kurdele şahide tepeliğinde vazunun içinden çıkan ve her iki yöne salınarak tepeliği taçlandıran barok tarzı iri akant yapraklarına ve vazunun içinden sarkan üzüm tanelerine benzeyen meyve dallarına iki bağcıkla bağlanmış halde kabartma tekniğinde işlenmiştir. Buradaki kurdele

ile 11 numaralı katalogdaki kurdele daha benzer niteliktedir. Literatürdeki (şekil 161) diğer kurdele, şahide tepeliğinin etrafında gelişen, ortasında yapraklı gülbezek motifinin bulunduğu, yaprak motifleri ile oluşturulmuş çelengin altından spiral döngülü uzun bağlarla dörtlü bağcık bağlanmış halde kabartma tekniğinde işlenmiştir.

Katalogdaki kurdele örnekleri

Şekil 158. Kurdele (1828) (katalog 5)

Şekil 159. Kurdele (1838) (katalog 11)

Literatürdeki kurdele örnekleri

Şekil 160. Kurdele (1832)

Ruhengiz, Dikbıyık, T. (2009). Hat ve süsleme sanatları ve mimari üslup bakımından Yahya Efendi Kabristanı mezar taşları. (s. 227). Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Şekil 161. Kurdele (1885)

Çakar, G. (2007). Bursa Emir Sultan Mezarlığı'ndaki 18. ve 19. yüzyıl mezar taşları. (s. 414). Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

5.4.7. Madalya Motifli Mezar Taşı Karşılaştırması

12 numaralı katalogdaki madalya motifli örneğin benzerleri İzmir-Ödemiş-Birgi Karaoğlu Camii Haziyesi'ndeki (şekil 163) ve İstanbul Yahya Efendi Kabristanı'ndaki (şekil 164) madalya motifli örneklerle bakıldığında, katalogdaki madalya motifi ve literatürdeki (şekil 163) madalya motifi büyük ölçüde benzemektedir. Her iki örnekteki madalyalar fes ve kavuklu başlıklı şahidelerin boyun kısmının merkezine kabartma tekniğinde işlenmiştir.

Literatürdeki (şekil 164) madalya motifi diğer örneklerden oldukça farklıdır. Silindirik formlu şahidenin alınlığında barok üslubunu yansıtan süslemede bayrakları yanlarda açılan arma motifi yer almaktadır. Merkezinde üzerinde zincir motifli büyük madalyon, madalyonun altından sarkan küçük sıralı madalyalar kabartma tekniğinde işlenerek yer almıştır.

Katalogdaki madalya örneği

Şekil 162. Madalya (1860) (katalog 12)

Literatürdeki madalya örnekleri

Şekil 163. Madalya (1805)

Yılmaz, E. (2013). İzmir-Ödemiş'teki Türk-İslam devri mezar taşları. (s. 591). Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van

Şekil 164. Madalya (1886)

Ruhengiz, Dikbıyık, T. (2009). Hat ve süsleme sanatları ve mimari üslup bakımından Yahya Efendi Kabristanı mezar taşları. (s. 341). Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Araştırmaya konu olan Koçarlı Cihanoğlu Camii Haziresi içindeki 19. yüzyıla tarihlenen 14 mezar taşı genel özellikleri ile motif ve kompozisyon özellikleri bakımından incelenmiştir. 7 taşın kadınlara, 7 taşın erkeklere ait şahideler olduğu tespit edilmiştir. Koçarlı Cihanoğlu Camii Haziresinde bulunan mezarların tamamı mermer malzemeden yapılmıştır. Malzeme olarak seçilen mermer beyaz ve gri renktedir. Mezarlar lahit biçimli şahideli, baş ve ayak taşı veya sadece baş taşından oluşmaktadır. Lahiti oluşturan plakaların çerçeve olarak farklı lahitlere kapak taşı olarak yatırıldığı veya farklı bir mezarın yanına yatırıldığı belirlenmiştir. Kırılmış durumda olan bazı baş ve ayak taşı gövdesinin lahitin üzerine yatırıldığı veya diğer parçasına bağlandığı görülmüştür. Mezar taşları fotoğraflarla ve çizimlerle katalog bölümünde belgelenmiştir.

Eserlerin tümünde süslemeler oyma ve kazıma tekniklerinde uygulanmıştır. Şahidelerde fes, kavuk, hotoz gibi başlıklar ile kemer, üçgen, güneş, rozet ve bitkisel tepelikler kullanılmıştır. Tüm şahidelerde kitabe alanı başlık ve tepelikten ayrılmıştır. Kitabelerin hepsinde silme kuşağı kullanılmış, mimari ifadeli şahidelerde sütunceler, lahitlerde bordürler görülmüştür. Kitabe metinlerinde kabir ziyareti ve dua beklentisi dile getirilmiş, mezar taşı sahibinin biyografik ve sosyal durumu hakkında bilgiler verilmiştir. Kitabe metinlerinde celi sülüs, rik'a ve celi talik yazı uygulanmış, satırların yatay doğrultuda yerleştirilmesinin yanısıra 19. yüzyılın etkileri ile meyilli şekilde de yerleştirilerek dönemin anlayışını ortaya koymuştur. Hazirenin Cihanoğulları ailesine ait olması sebebi ile 19. yüzyıla tarihlenen 11 mezar taşı kitabesinde Cihanzade ifadesinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Koçarlı Cihanoğlu Camii Haziresi'nde yer alan 19. yüzyıla tarihlenen mezar taşları tezyinatları bakımından oldukça zengin bir yelpazeye sahiptir. Süslemelerde bitkisel, sembolik, nesneli, geometrik ve mimari tasvirli motiflerin kullanıldığı görülmüştür. Bitkisel süslemelerde; gül, gonca, lale, akant yaprağı, mine çiçeği, servi ağacı, hurma ağacı, incir, armut, nar, kıvrık dal, stilize yapraklar kullanılmış, sembolik süslemelerde; çarkıfelek, Mühr-ü Süleyman, altı kollu yıldız, arma, güneş, ay-yıldız formunda rozet gibi motifler, nesneli süslemelerde; vazo, sepet, kase, alem, perde, kurdele, madalya gibi motifler süsleme unsurları olarak yerini almıştır. Bunların haricinde geometrik tasvirde baklava dilimi motifi kullanılmıştır. Bu motifler 19. yüzyıl Türk Rokokosu olarak bilinen süsleme üslubu unsurlarıdır.

Koçarlı Cihanoğlu Camii Haziresi'nde yer alan 19. yüzyıla tarihlenen mezar taşlarında malzeme, teknik, form ve süslemeleri kapsamında dikkati çeken unsur mimari tasvirli mezar taşlarıdır. Mimari tasvirde; cami, ek yapı ve sütunce kullanılmıştır. Mimari süsleme unsuru, Osmanlı'nın batılılaşma döneminde daha çok ege bölgesinde kendini gösterir. Yöreye özgü bu üslup dışında mezar taşlarındaki mevcut tüm özellikler İstanbul üslubunda, Anadolu'da, Osmanlı dönemi sınırlarına dahil tüm coğrafyada görülmektedir.

Hazirede yer alan 19. yüzyıla tarihlenen mezar taşları Osmanlı İmparatorluğu'nun farklı merkezlerindeki mezar taşları ile genel gelişim çizgisi paralelinde benzerlikler göstermektedir. Form özelliklerinin yanında özellikle bezemelerde gerek İstanbul, gerekse diğer Anadolu kentlerinde aynı tür süsleme üsluplarının kullanımı dikkati çekmektedir. Bu durum yüzyılın üslup gelişimini ve beğenisini göstermesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

19. yüzyılda toplumun her alanında görülen batılılaşma hareketleri ile dönemin sanat anlayışındaki yenilikler en üst düzeye ulaşmış, mezar taşlarına da belirgin ve büyük ölçüde yansımıştır.

Mezar taşlarını ayak izleri gibi takip etmek suretiyle bir kültürün yaygınlığı ve özellikleri hakkında açık fikir edinilebilir. Bir mezarın tezyinatı, hangi dönemde yapıldıysa, o dönem hakkında tartışılmaz bir belge niteliğindedir. Mezar taşı kitabeleri bir ülkenin siyasi, iktisadi ve kültürel tarihi, hatta savaşlar, istilalar, salgınlar, depremler, yangınlar vb. hakkında bilgi kaynakları olarak kullanılabilir. Bu kitabelerdeki dil bile, yapıldıkları devrin tercihleri hakkında ipuçları taşır. Osmanlı mezarlıkları insanı hayrete düşüren bir kültürün ürünüdür. Orada ecdâdın ince zevk ve kültürünün derinliği görülür. Mezar taşlarında üç

önemli sanat bir aradadır. Edebî sanat, ince taş işçiliği ve hat sanatı. Bu üç güzellik mezar taşlarında bir araya getirilmiştir. Servi ağaçları, çiçekleri, sanat eseri mezar taşları, insanı kâh düşündüren, kâh hüznölendiren mezarlıklar ve mezar taşları ince bir zevkin ürünüdür.

6.2. Öneriler

Tarihin ve kültürün sağlam birer şahidi ve taşıyıcısı olan mezar alanlarından birisi olan Koçarlı Cihanoğlu Camii Haziresi'ndeki mezarlar geçen zaman içerisinde mevsimsel doğa değişikliklerinin getirdiği zararlı etkenlerin yanı sıra, bilinçsiz onarım, bakım yetersizliği gibi insan elinin verdiği zararlara maruz kaldıklarından dolayı yeterli düzeyde ilgi görememektedir. Hazire alanının bakımının yapılarak açık hava müzesine dönüştürülmesi, milli kültürün sonraki nesillere taşınabilmesi için gereken güvenlik önlemleri ile koruma altına alınması, bilim ve kültür dünyasında tanınmasında etkili olacaktır.

Hazire alanında kırılan, aşınan mezar taşlarının farklı diğer mezarlara değerlendirme amaçlı konulduğu tespit edilmiştir. Restorasyon çalışması kapsamında mezar taşlarının zaman kaybedilmeden gerekli onarımlarının yapılarak doğru yerlerine aktarılması gerekmektedir.

Tahrip olanların koruma araştırmalarının yanı sıra, aynı taştan yapılmış olup da henüz sağlam durumda olanlar ve diğer taş cinslerinin analizleri ve bunların korunabilmeleri için sağlıklı envanter çalışmaları yapılmalıdır. Bu konudaki öneri; valilik, belediye ve üniversitelerin bu alanda çalışma kolaylığı sağlayarak, bu konularda yüksek lisans ve doktora tezleri yaptırılmasını teşvik etmeleridir. Bu restorasyon çalışması doğrultusunda yanlış bilgilendirme yapılmasının da önüne geçilmiş olacaktır.

Hazire ve mezar taşlarının özellikleri hususunda herhangi bir bilgilendirme olmadığı görülmüştür. Hazire alanı girişine bilgilendirme tabelası asılarak, hüvel bakisi okunabilen mezar taşlarının özelliklerinin aktarıldığı tabelalar konulması gerekli ilgiyi kazandıracaktır.

Camide görevli personelin hazire ile ilgili yeterli düzeyde bilgi sahibi olmadığı gözlemlenmiştir.

Bu konuda görevlilerin bilgilendirilmesi, hem cami hem de hazireyi ziyaret edenlere aktarmak amacı ile kitap veya broşür temini sağlanması önerilmektedir.

Son derece gerekli bu çalışmalar gerçekleştiğinde Türk sanat tarihinin önemli kültür varlığı olan mezar taşlarının tarihi belge değeri de gün ışığına çıkarılmış olacak ve baki kalmasını sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Abalı, İ. (2011). *Koçarlı halk kültürü*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Açıkgözoğlu, A.S. (2009). Mezar taşı çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7(14), 297-314.
- Akar, A. (1974). Eski Türk mezar taşı süslerine dair. *Sanat Dünyamız*, 2, 12-21.
- Akar, A., & Keskiner, C. (1978). *Türk süsleme sanatlarında desen ve motif*. İstanbul: Tercüman Sanat ve Kültür.
- Akın, H. (1968). *Aydınöğulları tarihi hakkında bir araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi.
- Arık, R. (1988). *Batılılaşma dönemi Anadolu tasvir sanatı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Arseven, C.E. (1950). Mezar taşı. *Sanat Ansiklopedisi* içinde (c. 3, s. 1318). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Arseven, C.E. (1970). *Türk sanatı*. İstanbul: Cem.
- Arslan, A. (2007). *Edirne Üç Şerefeli Camii Hazinesi mezar taşları*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Artan, T. (1997). Sanduka. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi* içinde (c. 3, s. 1608). İstanbul: Yem.
- Aslanapa, O. (2011). *Türk sanatı*. İstanbul: Remzi.
- Atsal, M. & Semerci, M.O. (2005). *İzmir'in Osmanlı eserleri I-hazireler*. İzmir: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Azazi, S. (2003). *Her yönü ile Aydın ili*. Aydın: Aydın.
- Barthold, W. (1947). Türklerde ve Moğollarda defin merasimi (A. İnan, Çev.). *Belleten*, XI(43), 516-520.
- Baş, E. (2009). *Edirne Beylerbeyi Camii Hazinesi'nde bulunan mezar taşları*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

- Başkan, S. (1996). *Karamanoğulları dönemi Konya mezar taşları*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Baykara, T. (1993). Asya Türk kültürünün bir unsuru olarak mezar taşı. *Vakıf Haftası Dergisi*, 10, 127-132.
- Bektaşoğlu, M. (2009). *Anadolu'da Türk İslam sanatı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Berk, S. (2006). *Zeytinburnu'nun tarihi mezar taşları-zamanı aşan taşlar*. (1. cilt). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi.
- Biçici, H.K. (2004). *Manisa Gördes'te bulunan Osmanlı dönemi süslemeli mezar taşları*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Biçici, H.K. (2008). Safranbolu Yörük Köyü mezarlığında bulunan süslemeli mezar taşları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 297-324.
- Biçici, H.K. (2012). İznik Müzesi'ndeki kandil ve şamdan motifli mezar taşları. *Turkish Studies*, V.7(3), 637-661.
- Biçici, H.K. (2013). Muğla Ortakent'te bulunan Osmanlı dönemi süslemeli mezar taşları-II. *The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science* V.6(2), 1373-1436.
- Birol, İ.A. & Derman, Ç. (1991). *Türk tezyini sanatlarında motifler*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Birol, İ.A. (2010). *Klasik devir Türk tezyini sanatlarında desen tasarımı çizim tekniği ve çeşitleri*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Bozcu, M.M. (2017). *Türk ve İslam Eserleri Müzesi taş eserler koleksiyonu cilt I*. Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Cantay, G. (2008). Türk süsleme sanatında meyve. *Turkish Studies*, V.3(5), 32-63.
- Cezar, M. (1977). *Anadolu öncesi Türklerde şehir ve mimarlık*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Çağlıtütüncigil, E. (2013). Urla (İzmir) merkezdeki cami hazirelerinde yer alan cami ve manzara tasvirli mezar taşları. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 11, 91-103.
- Çakar, G. (2007). *Bursa Emir Sultan Mezarlığı'ndaki 18. ve 19. yüzyıl mezar taşları*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Çakır, Atıl, A. (2015). Rölyef heykel. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sanat Tasarım ve Bilim Dergisi*, 14, 1-10.
- Çal, H. (1999, Mayıs). İstanbul Eyüp'teki Erkek Mezar taşlarında başlıklar. *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla III. Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğler*, 206-222.
- Çal, H. (2015). *Boyabat mezar taşları*. Ankara: Boyabat Belediyesi.
- Çal, H. (2015). Türkler'de mezar-mezar taşları. *Aile Yazıları*, 8, 295-332, Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Çam, N. (1999). *İslamda sanat sanatta İslam*. Ankara: Akçağ.
- Çetintaş, V. (2006, Mayıs). Anadolu mezar taşlarında görülen hayvan figürleri üzerine bir araştırma. *Denizli 1. El Sanatları Kongresi bildirileri*, 202-208.
- Çetintaş, V. (2007, Mayıs). Osmanlı dönemi Sivas mezar taşları üzerindeki süsleme ve kompozisyon özellikleri. *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu bildirileri I*, 252.
- Çoktan, E. (1996). *Karacaahmed 9. ada mezar taşı kitabeleri*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çoruhlu, Y. (2007). *Erken devir Türk sanatı*. İstanbul: Kabalcı.
- Daş, E., Çakmak, Ş. (2013). *Karşıyaka'nın taş çiçekleri*. İzmir: Karşıyaka Belediyesi.
- Demiriz, Y. (1979). *Osmanlı mimarisinde süsleme I-erken devir*. İstanbul: Kültür Bakanlığı.
- Demiriz, Y. (1984). Türkiye'nin arkeoloji ve sanat tarihi terminolojisine yanlış adla girmiş bir bitki motifi. *Arkeoloji Sanat Tarihi Dergisi*, 3(3), 19-29.
- Demiriz, Y. (1986). *Osmanlı kitap sanatında natüralist üslupta çiçekler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Demiriz, Y. (2005). *Osmanlı kitap sanatında doğal çiçekler*. İstanbul: Yorum Sanat.
- Diyarbakirli, N. (1972). *Hun sanatı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Doğan, H. (2014). *Ansiklopedik mimarlık sözlüğü*. İstanbul: Yem.
- Ebiri, G. (2017). Tire Merkez Yeni Cami Haziresi Mezar Taşları. *Türk Kültür Dünyası Özel Sayısı. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 493-51

- Eldem, E. (2005). *İstanbul'da ölüm Osmanlı-İslam kültüründe ölüm ritüelleri*. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.
- Emecen, F.M. (1991). Aydın. *İslam Ansiklopedisi* içinde (c. 4, ss. 235-237). İstanbul: Diyanet Vakfı.
- Erdem, T. (2009). *Akhisar Ulu Camii ve Paşa Camii Hazireleri'ndeki mezartaşları*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Eren, N. (1984). *Hece tahtaları Antalya-Burdur-Bolu-Muğla çevresi*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.
- Gökbel, A. & Şölen, H. (1936). *Aydın ili tarihi-eski zamanlardan Yunan işgaline kadar* (1. cilt). İstanbul: Ahmed İhsan.
- Görür, M. (2002). Beylikler dönemi taş süsleme programı. *Türkler Ansiklopedisi* içinde (c. 8, ss. 46-54). Ankara: Yeni Türkiye.
- Gültekin, R.E. (2012). Mezar taşlarında yaşam ve ölüm motifleri-İzmir'de Osmanlı dönemi. E.G. Naskali (Ed.), *Defin* içinde (ss. 251-265). İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Güvelioğlu, İ.G. (2008). *Osmanlı mezar taşları ve Zeynep Sultan Haziresi*. İstanbul: Türkiye Anıtlar Derneği.
- Hanoğlu, C. (2006). *Erzurum Merkez'de cami hazirelerinde bulunan XVIII-XIX. yy. mezar taşları*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Haseki, M. (1977). *Plastik açıdan Türk mezar taşları*. İstanbul: İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi.
- Hillenbrand, R. (2005). *İslam sanatı ve mimarlığı*. (Ç. Kafescioğlu, Çev.). İstanbul: Homer.
- İltar, G. (2005). *Giresun ili sahil şeridindeki Osmanlı mezar taşları*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kara, H., Danışık, Ş. (2005). *Konya mezarlıkları ve mezar taşları*. Konya: Meram Belediyesi.
- Karamağaralı, B. (1992). *Ahlat mezar taşları*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Keskiner, C. (2002). *Türk süsleme sanatlarında stilize çiçekler-hatai*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Kılavuz, B.N. (2013). Bozdoğan Yazıkent beldesi mezarlığı süslemeli kadın mezar taşları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32(53), 77-110.

- Kılıçkan, H. (2004). *Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk bezeme sanatı*. İstanbul: İnkılap.
- Kocasavaş, T. (2002). Eski Türklerde yas ve ölü gömme adetleri. *Türkler Ansiklopedisi* içinde (c. 3, ss. 65-67). Ankara: Yeni Türkiye.
- Koloğlu, O. (1978). *İslam'da başlık*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kuban, D. (1999). *Divriği mucizesi*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Kurtbil, Z.H. (2009). *Kadıköy Taşköprü Caddesi Mezarlığı (batı yönündeki 19. yüzyıl mezar taşlarının sanat tarihi açısından değerlendirilmesi)*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Kuşoğlu, M.Z. (1984). *Mezar taşlarında Huve'l-Baki*. İstanbul. Renkler.
- Kutlu, H. (2005). *Kaybolan medeniyetimiz-Hekimoğlu Ali Paşa Camii Haziresi'ndeki tarihi mezar taşları*. İstanbul: Damla.
- Laqueur, H.P. (2010). *Hüve'l-Baki-İstanbul'da Osmanlı mezarlıkları ve mezar taşları* (S. Dilidüzgün, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Mermutlu, B., Öcalan, H.B. (2011). *Tarihi Bursa mezar taşları-I, Bursa hazireleri*. İstanbul: Bursa Büyükşehir Belediyesi.
- Mülayim, S. (1982). Geometrik kompozisyonların çözümlenmesinde bir yaklaşım. *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi, I*, 51-69.
- Mülayim, S. (1999). *Değişimin tanıkları-ortaçağ Türk sanatında süsleme ve ikonografi*. İstanbul: Kaknüs.
- Nefes, E. (2002). *Samsun yöresinde bulunan mezar taşları*. Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Ortaylı, İ. (2002). *İmparatorluğun en uzun yüzyılı*. İstanbul: İletişim.
- Ögel, S. (1966). *Anadolu Selçuklu'nun taş tezyinatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ögel, S. (1994). *Anadolu'nun Selçuklu Çehresi*. İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat.
- Öney, G. (1988). *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Öney, G. (2007). *Beylikler devri sanatı- XIV. Yüzyıl (1300-1453)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özbek, Y. (2002). *Osmanlı beyliği mimarisinde taş süsleme (1300-1453)*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Özkan, S. (2007). *Geç dönem Osmanlı Adana mezar taşları (18.-20. yy)*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Özkan, S.H. (2012). Türkler'de mezar kültü ölü gömme ve mezartaşı geleneği (Şarkikaraağaç örneği ve geri kalanlar). *Tarih ve Kültürümüzde Karaağaç Bilgi Şöleni bildirileri, I*, 215-220.
- Özkeçeci, İ. & Özkeçeci, Ş. (2007). *Türk sanatında tezhip*. İstanbul: Yazıgen.
- Öztekin, S. (2008). *Dinlerde hayat ağacı*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ramsay, W.M. (1961). *Anadolu'nun tarihi coğrafyası*. (M. Pektaş, Çev.). İstanbul: Milli Eğitim.
- Renda, G. (1977). *Batılılaşma döneminde Türk resim sanatı (1700-1850)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Ruhengiz, Dikbiyık, T. (2009). *Hat ve süsleme sanatları ve mimari üslup bakımından Yahya Efendi Kabristanı mezar taşları*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sağiroğlu, Arslan, A. (2018). *Kayseri Zamantı Irmağı çevresindeki bezemeli mezar taşları*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi.
- Sarı, N., Mesara, G., Kurt, Ü.E. (2009). *Ege yöresinin mimari tasvirli Osmanlı taşları*. İzmir: Feza Eğitim ve Kültür.
- Sedes, F., Sal, M. (2012). Süleymaniye Camii'nin Haziyesi-mezar taşı geleneği. *İstanbul Aydın Üniversitesi Uygulama Dergisi*, 9, 62-67.
- Sertyüz, N. (1998). *16. yüzyıl tezyinatımızda gül (tezhipte-çinide)*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Sevim, N. (2010). *Medeniyetimizin sessiz tanıkları*. İstanbul: Kitapdostu.
- Sevim, N. (2012). *Osmanlı mezar taşlarında manzum metinler*. İstanbul: Kitapdostu.
- Sevin, N.E. (2008). *Çorum şehri mezar taşları*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sözen, M. & Tanyeli, U. (2011). *Sanat kavram ve terimleri sözlüğü*. İstanbul: Remzi.
- Stewig, R. (1970). *Batı Anadolu bölgesinde kültür gelişmesinin ana hatları*. (R. Turfan & M.Ş. Yazman, Çev.). İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi.
- Şen, K. (2010). *Eceabat'a bağlı bazı merkezlerdeki Türk-İslam dönemi mezar taşları*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

- Tali, Ş. (2012). Kayseri Tavlusun Köyü Mezarlığı'nda bezemeli mezar taşları-II. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 20, 97-124.
- Tokuş, Ö. (2016). Temran Köyü Camii, çeşme kitabesi ile mezar taşları. *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 9-29. Bingöl Belediyesi, Bingöl Üniversitesi.
- Tunçel, G. (1989). *Batı Anadolu bölgesinde cami tasvirli mezartaşları*. İstanbul: Kültür Bakanlığı.
- Turani, A. (1980). Sanat terimleri sözlüğü. Ankara: Toplum.
- Türk Dil Kurumu. (1999). Türkçe sözlük. Ankara: TDK.
- Türk Dil Kurumu. (2017). Türkçe sözlük. Ankara: TDK.
- Uğur, A. (2003). Aydın ilinin kuruluşu ve gelişme evreleri. *Ankara Üniversitesi Coğrafi Bilimler Dergisi*, I(2), 41-62.
- Uzunçarşılı, İ.H. (1999). *Anadolu beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu devletleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yavuz, Ş. (2008). *Süsleme sanatlarında rumi motifi ve tarihsel gelişimi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yenişehirlioğlu, F. (2002). Klasik dönem Osmanlı sanatı. *Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi* içinde (c. VI, ss. 651-677), Ankara: Yeni Türkiye.
- Yetkin, S.K. (1956). *İslam-Türk sanatı*. İstanbul: Maarif Vekaleti.
- Yılmaz, E. (2013). *İzmir-Ödemiş'teki Türk-İslam devri mezar taşları*. Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Yılmaz, H. (2009). *Anadoluhisarı Sultan II. Bayezid Han mezarlığı mezar taşları (pafta no:54)*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

EKLER

Ek 1. Bilgi formu örneği

Katalog No :

Şekil No :

Çizim No :

İnceleme Tarihi :

Ait Olduğu Kişi :

Mezar Türü :

Tarihi :

Malzemesi :

Boyutlar :

Süsleme Motifleri :

Süsleme Tekniği :

Tanıtım ve kompozisyon özellikleri :

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...